

Senieji vestuvinių dainų ir papročių semantikos klodai

NORBERTAS VĒLIUS

PRATARMĖ

Visą žmogaus gyvenimą įrėmina du įvykiai – gimimas ir mirimas, kuriuose su nepermaldaujamu griežtumu, džiaugsmu ir skausmu triumfuoja dvi priešybės: gyvybė ir mirtis. Šiuos kiekvienam mirtingajam lemtingus taškus lietuvių mitologijoje žymi seserys Laima ir Giltinė (Greimas 1990: 194–203), kurios galėjo būti įsivaizduojamos ir kaip viena gyvenimo ir mirties (bifrons) deivė, arba kiti gyvenimo ir mirties dievai. O visą žmogui atseiktą gyvenimą į du skirtingus laikotarpius dalija trečias lemtingas įvykis – vedybos. Vedybos paprastai žymi ne tik žmogaus šeimines padėtis (vedęs, nevedęs), bet ir amžiaus (subrendęs, nesubrendęs) pasikeitimą. (Subrendimas ir šeimines padėtis pakeitimas – du skirtingi žmogaus gyvenimo momentai, kurie dažniausiai sutampa, tačiau gali ir nesutapti.) Tai pats žmogaus amžiaus vidudienis (lyginant su paros laiku), pats viduvasaris (lyginant su metų laiku), pats aukso amžius (lyginant su viso pasaulio laiku). Visi šie svarbiausieji žmogaus gyvenimo taškai (gimimas – subrendimas; vedybos – mirtis) iš paprastos laiko tėkmės (pilkos kasdienybės) išskiriami ypatingais papročiais ir apeigomis, kurios sakraliniu, teisiniu, socialiniu, moraliniu, estetiniu ir kitais požiūriais įtvirtina esminius žmogaus gyvenimo pakitimus, susieja žmogaus būtį su kosmosu (dievais), atskiro individo gyvenimą – su kito individo gyvenimu ir visuomene. Ir ne tik įtvirtina, įteisina, bet ir užtikrina palaimą, sėkmę tam naujam žmogaus gyvenimo būviui. Nors gimimas ir mirimas yra svarbiausieji žmogaus būties momentai, tačiau jie yra nulemti, nepriklauso nuo žmogaus valios, ir šiuos momentus

.....
 Redakcijos pastaba. Tekstas redaguotas minimaliai; patikslintos citatos, jų nuorodos, tomo parengėjos sudarytas šaltinių ir literatūros sąrašas. Citatų puslapius iš *Baltų religijos ir mitologijos šaltinių* nurodė tomo parengėja, W. Mannhardto *Letto-Preussische Götterlehre* – Nijolė Laurinkienė. Išnašose – tomo parengėjos paaiškinimai.

įteisinančiuose aktuose – krikštynų ir laidotuvių apeigose – jis yra ne aktyviai veikiantis asmuo (subjektas), o tarsi pasyvus stebėtojas (objektas). Aktyviai su visa subrendusio žmogaus atsakomybe jis dalyvauja tik vedybų momentą įteisinančiose apeigose – vestuvėse. Galbūt todėl vestuvių papročiai ir apeigos iš visų kitų išsiskiria savo sudėtingumu, ilgumu, spalvingumu. Nepaprastu gausumu, turtingumu pasižymi vestuvių folkloras: muzika, šokiai ir žaidimai, dainos, oracijos. Apeigos, skirtos žmogaus subrendimui pažymėti (bent jau pastarųjų šimtmečių indoeuropiečių kultūroje), prisišlieja ir tarsi sutampa su vestuvių apeigomis. Tuo tarpu senovėje vestuvių apeigos prisišliedavo, būdavo sudėtingų brandos (iniciacijų) apeigų logiška tąsa (bent jau senojoje australų, afrikiečių, Azijos gyventojų kultūroje). Sprendžiant iš folkloro (visų pirma iš stebuklinių pasakų), sudėtingos iniciacijų apeigos buvo žinomos ir seniesiems indoeuropiečiams (Пронн 1946).

Sudarydamos tarpinę grandį tarp gimimo ir mirimo laiko požūriū, vestuvės ir savo bendriausia prasme yra tarpininkas tarp gyvybės ir mirties, jungiantis ir skiriantis šias dvi būties priešybes. Ir nors apskritai vestuvėse (tiek jų papročiuose, apeigose, tiek folklore) vyrauja gyvybės, vaisingumo, derlingumo, kūrimo adoracija, jose neišvengiamai kaip tolimas aidas nuskamba ir mirties, nykimo, žudymo tema (bliauna ritualinei vestuvių puotai pjaunamas oželis, paskutinius savo daiktelius vestuvininkams testamentu dalija „kariamą“ piršlys). Tai ne taip sunku suprasti psichologiškai: ir linksmiausiu metu nereikia prarasti pusiausvyros, pasiduoti visiškam siautuliui, užmiršti, kad gyvybė galima tik mirties kaina (subrendę ir susituokę žmonės, nors ir kurs naują gyvybę, neišvengiamai sens, artės prie mirties). Tačiau šį reiškinį paaiškinti mitologiškai galima tik žinant bendrą apeigų paskirtį gyvenime ir senesnę konkrečių vestuvių apeigų prasmę, kuri iki šiol beveik netirta, nors apskritai vestuvės, kaip didžiausia ir iškilmingiausia žmogaus gyvenimo šventė, ir jas lydintis folkloras jau yra susilaukęs etnografų ir folkloristų dėmesio.

Artimiausių lietuvių kaimynų – sūduvių vestuvės dar XVI a. pradžioje glaustai buvo apibūdintos *Sūduvių knygelėje* (Mannhardt 1936: 235–271). Vėlesni autoriai, Jeronimas Maleckis ir Jonas Lasickis, pakartodami ir papildydami *Sūduvių knygelės* duomenis apie vestuves, yra linkę juos priskirti ne tik sūduviams, bet ir kuršiams, žemaičiams bei lietuviams (ten pat: 296–297; Lasickis 1969: 31–32, 49–59). Nemažai žinių apie Prūsijos lietuvių vestuvių papročius yra pateikę Eduardas Vagneris, Matas Pretorijus, Teodoras Lepneris, Johanas Arnoldas Brandas, Liudvigas Gervaisas, Eduardas Gizevijus, Otas Glagau, Augustas Kuncė ir kt. (Wagner 1621; Prătorius 1871, parašyta apie 1690; Lepner 1744, parašyta apie 1690; Brand 1702; Gervais 1795; Gisevius 1847; Glagau 1869; Kuntze 1884). O lietuvių, gyvenančių Didžiojoje (tikrojoje) Lietuvoje, vestuvių papročius palyginti išsamiai XIX a. aprašė Liudvikas Adomas Jucevičius (1846), Motiejus Valančius (1869), Silvestras Baltramaitis (1877), Antanas Juška (1880), Eduardas Volteris (1888), o XX a. – Petras

Būtėnas (1924), Teodoras Brazys (1924), Vincas Krėvė-Mickevičius (1930), Juozas Mickevičius (1933), Balys Buračas (1935), Marija Čilvinaitė (1935), Irena Čepienė (1972, 1989), Elena Karaliūtė (1989), Rožė Sabaliauskienė (1986) ir daugelis kitų. Daug vertingos rankraštinės medžiagos apie lietuvių vestuvinius papročius yra saugoma Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Tautosakos rankraštyne ir Istorijos instituto Etnografijos skyriuje. Bandyta pateikti ir apibendrintą lietuviškų vestuvių vaizdą, paremtą istoriniais šaltiniais, ankstesniais spausdintais regioniniais vestuvių aprašais ir gausia rankraštine medžiaga, aiškinti kai kurių apeigų, atributų, valgių mitologinę prasmę, lyginti atskirus vestuvių apeigų momentus su kitų tautų, išskirti lietuviškuosius ir indoeuropietiškuosius jų elementus (Tetzner 1910; Balys 1943, 1979; Slaviūnas 1955; Vyšniauskaitė 1964). Tačiau senesnės mitologinės vestuvių prasmės aiškinimas dažniausiai baigdavosi konstatavimu, kad vienos ar kitos vestuvinės apeigos turėjusios sakralinę, maginę prasmę, kad jomis buvę siekiama užtikrinti būsimo gyvenimo sėkmę, jaunavedžių vaisingumą, apsaugoti juos nuo blogų jėgų veikimo. Kaip tipišką šitokio apeigų prasmės aiškinimo pavyzdį galima nurodyti teiginius iš Zenono Slaviūno straipsnio, skirto Antano Juškos *Svotbinės rėdos* tautosakai ir papročiams apibūdinti:

Žymi dalis veliuoniškių vestuvinių papročių, nors apie tai ir nepažymėta apraše, tačiau iš tikrųjų turėjo sakralinę bei maginę reikšmę: nuotakos nuprausimas alumi (sk. 36), sodinimas ant duonkubilio, ant pagalvės, nusivežimas duonos į vyro namus, jaunųjų sutikimas su duona, druska, alum – pirmakščiu supratimu, turėjo užtikrinti jaunavedžių vaisingumą, priauglio palaimą ir sėkmę žemės ūkyje (turingumą); karvoliaus paruošimas ir išdalinimas, ugnies parsinešimas iš tėviškės į vyro namus, jaunųjų gėrimas iš vieno indo, vištavimas (kai kurie šio papročio momentai seniau turėjo ryšio su vištos bei gaidžio aukojimu namų židiniui) – sužadinti bei išlaikyti prisirišimą ir meilę jaunųjų ir giminių tarpe; šaudymas botagais (pliaukšnojimas), ginklais, triukšmas, šūkavimas – kad priešiškas, nešvarias jėgas nuvarytų, išgąsdintų; apipylimas vandeniu, uždegimas ugnies, pervažiavimas vestuvinio pulko per šiaudų laužą – apvalyti, apsaugoti nuo tariamai nepalankių dvasių ir t. t. (Slaviūnas 1955b: 22–23).

Panašiai kai kurių vestuvinių apeigų prasmė aiškinama Angelės Vyšniauskaitės (1964), Leonardo Saukos (1968), Jono Balio (1979) ir kitų autorių darbuose. Mėginta lietuvių vestuvių papročius tyrinėti ir sociologiniu, teisiniu aspektu – išsiaiškinti pirktinių ir vogtinių vestuvių relikтус, egzogaminių vestuvių atspindžius lietuvių vestuvinėse dainose (Baldauskas 1935; Baldžius 1940).

Lietuvių vestuvinės dainos taip pat jau renkamos nuo senų laikų (nuo Pilypo Ruigio, 1745 metais pateikusių pirmuosius jų pavyzdžius) ir iki šių dienų užrašyta apie šimtas tūkstančių jų variantų. Jų yra skelbta beveik visuose lietuvių dainų

leidiniuose, pradedant Liudviko Rėzos *Dainomis* (1825) ir baigiant paskutiniais *Lietuvių liaudies dainyno* vestuvinėms dainoms skirtais tomiais (1983, 1988), tačiau didesnė dalis tebeguli Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, Lietuvos konservatorijos¹ ir kitų įstaigų rankraštynuose. Visos lietuvių vestuvinės dainos susistemintos, paskelbti jų *Katalogai*². Vestuvinės dainos minimos beveik visuose svarbiausiuose lietuvių liaudies dainų tyrinėjimuose (Rhesa 1825; Bartsch 1886; Brazys 1920; Sruoga 1927; Niemi 1932; Jonynas 1962, 1963; Četkauskaitė 1963; Čiurlionytė 1969; Sauka D. 1970, 1982; Sauka L. 1978), nagrinėjamos specialiuose straipsniuose (Slaviūnas 1955a, 1955b; Sauka L. 1958; Kazlauskienė, Sauka L. 1983; Sauka L. 1988 ir kt.), yra susilaukusios net atskirės studijos (Sauka L. 1968). Daugiausia jos nagrinėtos sociologiniu, psichologiniu, estetiniu aspektais, pasitelkiant aprašomąjį, kartais – istorinį lyginamąjį, struktūrinį ir kitokius metodus. Šios dainos gana rūpestingai sugrupuotos, apibūdintas jų „idėjinis-tematinis turinys“ (apie ką jose dainuojama, kokie idealai išaukštinami), kokie jausmai ir išgyvenimai reiškiami ir kokiais meniniais vaizdais jie perteikiami. Idėjinis-tematinis turinys dažniausiai apibūdinamas modernaus XIX–XX a. suvokėjo požiūriu, o meninis vaizdas nagrinėjamas rašytinės poezijos analizės kategorijomis. Paliesti ir sudėtingesni dalykai – viso vestuvinė dainų žanro kilmės ir istorinės raidos, ryšio su papročiais ir apeigomis, tam tikrų meninių vaizdų simbolinės prasmės ir kitos problemos. Toliau šios problemos tik iškeliamos, suformuluojamos, bet iki galo neišsprendžiamos (arba yra sprendžiamos, kaip sakosi tyrinėtojai, tik „teorinėje plotmėje“ – Sauka L. 1968: 17), nes joms deramai išgvildinti dar trūksta parengiamųjų darbų, o svarbiausia – nėra darbų, aiškinančių senesnę mitologinę pačių vestuvinė dainų papročių, nulėmusių daugelio dainų meninių vaizdų, simbolių, įvaizdžių prasmę. Todėl, aiškinant daugelio vestuvinė dainų vaizdų prasmę, kol kas apsiribojama bendro pobūdžio teiginiais, kad jie esą susiję su vestuvinėmis apeigomis, kad jais norima parodyti besituokiančiųjų asmenų suartėjimą, suėjimą į porą, kad apskritai apeiginėmis dainomis siekiama užtikrinti jaunavedžių gyvenimo sėkmę, jų vaisingumą. Kartais tiesiog sakoma, kad jų prasmė dabar jau sunkiai besuvokiama, neaiški, mįslinga (Sauka L. 1988: 13, 19, 22) arba kad dabar nebesuprantami vaizdai esą paprasčiausia „išmonė“, „idealizacija“, „vaidybiškumas“ ir pan. (Slaviūnas 1955a: 16; Jonynas 1963: 169; Sauka L. 1968: 66, 70 ir kt.). Nors visi šie teiginiai iš esmės yra teisingi, tačiau jie tik iš dalies tepaaiškina nagrinėjamų vestuvinė dainų vaizdų prasmę arba iš viso atsiriboja nuo aiškinimo.

Pasiekti apčiuopiamesnių rezultatų šioje srityje tyrinėtojams nepavyko, ko gero, todėl, kad kiekvieno vestuvinė apeigų momento, kiekvieno dainos simbolio ar įvaizdžio prasmės ieškota atskirai, nesistengiant suvokti bendros specifinės daugelio vestuvinė dainų vaizdų ir apeigų prasmės. Juk užtikrinti gyvenimo sėkmę, skatinti

1 Dabar – Lietuvos muzikos ir teatro akademija.

2 Žr. Kazlauskienė 1976, 1977.

vaisingumą, derlingumą, apsisaugoti nuo blogų jėgų veikimo buvo stengiamasi visuose be išimties papročiuose ir apeigose. Daugelyje papročių buvo naudojama sakralinę, maginę prasmę turinti ugnis, vanduo, grūdai, žaliuojantys augalai (rūtos, berželiai, eglaitės), taip pat audiniai (staltiesės, rankšluosčiai, juostos) ir kitokie įvairūs dirbiniai. Daugelyje apeigų persirenginama čigonais, žydais, „netikrais“ vestuvinkiniais, gyvuliais ir paukščiais, mitiniais personažais (velniu, giltine), inscenizuojama kokio nors asmens žudymas (deginimas, skandinimas, korimas), vartojami svaigieji gėrimai, ypatingi valgiai. Visi šie elementai atskirai paimti turi savą, iš seno nusistovėjusią, visuomenės pasaulėjautos sankcionuotą prasmę ir paskirtį. Tačiau kokiais deriniais ir koku mastu šie elementai naudojami per vestuves ir kokią naują, specifinę prasmę jie čia įgyja?

Pirminės apeigų ir jas lydėjusio folkloro prasmės negalima paaiškinti ir tik susiejus jas su senesniais socialiniais, teisiniais papročiais. Juk apeigomis stengiamasi ne kopijuoti egzistuojančius žmonių tarpusavio santykius, bet juos paaiškinti, įprasminti, įteisinti. Įteisinama vėlgį gali būti įvairiais būdais. O kodėl pasirenkamas tas, o ne kitas būdas, irgi priklauso nuo visuomenės pasaulėjautos.

Šiame darbe bus bandoma apčiuopti bendrą senųjų lietuviškų vestuvių prasmę, atsispindėjusią senuosiuose (XVI–XVIII a.) ir dabartiniuose (XIX–XX a.) vestuvių papročiuose, gausiame vestuviniame folklore (dainose, oracijose, muzikoje, šokiuose ir žaidimuose). Užsibrėžto tikslo bus siekiama ne nagrinėjant tam tikrus apeigų momentus, dainų vaizdus ar simbolius, bet stengiantis aprėpti jų visumą. Pirmajame skyriuje bus sukaupta ir susisteminta daugelis specifinių vestuvinių dainų (ir oracijų) požymių, neretai turinčių tiesioginį ryšį su vestuvių papročiais, o kartu – su visa senąja mitine pasaulėjauta. Antrajame skyriuje analogiškai bus apžvelgiami svarbiausieji vestuvinių papročių momentai, trečiajame – šiems vestuviniams papročiams artimi Joninių papročiai. Ketvirtajame skyriuje lietuvių vestuvinės dainos pagal iškeltuosius požymius bus gretinamos su latvių mitologinėmis dainomis, o penktajame, pasiremiant lietuvių, latvių ir kitų indoeuropiečių mitologijos duomenimis, bus mėginama atsakyti į svarbiausią klausimą: kokia buvo senųjų lietuviškų vestuvinių apeigų prasmė, kuria remiantis būtų galima paaiškinti daugelį dabartinių vestuvių papročių ir folkloro požymių?

Rašant darbą visą laiką turėta galvoje, kad vestuvės yra be galo sudėtingas visuomeninis reiškinys, ir jį tirti galima įvairiais aspektais: socialiniu, teisiniu, etiniu, estetiniu, mitologiniu. Pasirinktas pastarasis – pats sunkiausias ir pavojingiausias, nes šiuo aspektu vestuvinės apeigos ir jas lydintis folkloras dar mažiausiai tėra tyrinėtas, o anksčiau rašiusieji autoriai tokiam tyrinėjimui jau yra sukūrę pakankamas prielaidas. Tokio tyrinėjimo šiuo metu labiausiai ir pasigendama.

Turėta galvoje ir kitas esminis vestuvinių papročių ir folkloro bruožas – specifinis tradicijos ir inovacijos santykis. Vestuvių apeigos ir jas lydintys folkloro kūriniai

nuolat kinta keičiantis visuomenės socialiniam ir ekonominiam gyvenimui, pasaulėjautai ir pasaulėžiūrai. Tačiau tuo pačiu metu jis pasižymi ir dideliu pastovumu, tradiciškumu. Atsiradę nauji papročiai ir folkloro kūriniai ne išstumia senuosius, bet gyvuoja greta, senieji yra perprasminami, pritaikomi prie pasikeitusio gyvenimo būdo. Žinoma, atsiranda ir naujų, o kai kurie senieji papročių momentai ir kūriniai visai pamirštami. Todėl ir pagal savo prasmę vestuvių papročiai ir su jais susiję folkloro kūriniai nėra vienalyčiai. Juose atsispindi skirtingo senumo žmonių pažiūros ir įsitikinimai, pradedant nuo seniausių laikų, kokius tik siekia žmonijos atmintis, ir baigiant moderniausiu XX amžiumi. Darbe bus bandoma atskleisti senuosius lietuvių vestuvinių papročių ir folkloro klodus, siekiančius baltiškąjį ir indoeuropietiškąjį laikotarpį, bet ne pačius seniausius.

Nemanoma, kad čia pateikiamas senosios lietuvių vestuvinių papročių ir folkloro prasmės aiškinimas yra vienintelis teisingas. Papročiai ir folkloras jau savo prigimtimi yra daugiareikšmiai. Net liečiant to paties laikotarpio papročių ir folkloro prasmę gali būti keli teisingi skirtingi aiškinimai. Dėl to šis darbas turėtų ne užkirsti kelią naujiems lietuvių vestuvinių papročių ir folkloro senosios prasmės aiškinimams, bet jį atverti – to visą laiką ir siekė autorius jį rašydamas.

I. VESTUVINIŲ DAINŲ PASAULYJE

„AUŠT AUŠRELĖ, TEK SAULELĖ“

Lietuvių liaudies dainų tyrinėtojai ne kartą yra nurodę jų tekstų nepastovumą, siužetų fragmentiškumą, minties ir jausmo šuoliškumą (Sruoga 1927: 12; Čiurlionytė 1955: 8; Sauka L. 1968: 246; Jokimaitienė 1970: 124 ir kt.). O iš visų liaudies dainos kompozicinių dalių nepastoviausios yra jų pradžios ir pabaigos. Dauguma dainų variantų kaip tik ir susidaro kintant jų pradžiai ir pabaigai. Šis dėsningas tinka ir lietuvių vestuvinėms dainoms (Kazlauskienė, Sauka L. 1983: 28–33). Ir vis dėlto, nepaisant šio įvairavimo, nemaža dalis lietuvių vestuvinių dainų prasideda panašiais, o kartais net visiškai tokiais pat žodžiais. Dažnokai lietuvių vestuvių dainos pradedamos auštančios aušros ir tekančios (arba nusileidžiančios) saulės vaizdais. O tai rodo, kad jų veiksmas vyksta rytą arba vakarą. Mėgstamos dainų pradžios: „Aušta aušrelė švytuodama“ (V 30), „Aušt aušrelė, tek saulelė“ (V 227, 928, 1745), „Aušta aušta, saulė teka“ (V 396), „Aušta aušrelė pro dvarą“ (V 184), „Tek teka giedri saulelė“ (V 394), „Tek saulelė švytruoja“ (V 80), „Palankėj pašilėj saulė tekėjo“ (V 625), „Saulė tekėjo, vanduo mirgėjo“ (V 678), „Saulė leidos“ (V 151), „Saulė leidžias, mėnuo teka“ (V 13), „Sauliutė leidžias, zaria užaina“ (V 1770), „Saulužė raudona, vakaras netoli“ (V 539) ir pan. Dar daugiau yra dainų, tiesiog prasidedančių ankstyvo ryto arba vėlyvo vakaro vaizdais. Net 17 dainų tipų prasideda žodžiais

Anksti rytą („Anksti rytą kėliau“ – V 164, 710, 835, 2873; „Anksti rytą rytelį“ – V 667, 1331; „Anksti rytą aš kėliau“ – V 1505; „Anksti rytą keldamas“ – V 2014 ir kt.), net aštuoni dainų tipai prasideda žodžiais *Nedėlios rytą / rytelį* („Nedėlios rytą anksti“ – V 1179; „Nedėlios rytą saulutė tekėjo“ – V 1296; „Nedėlios rytelį“ – V 5, 573, 783 ir kt.). Kad veiksmas vestuvių dainose vyksta anksti rytą, rodo giedančių gaidžių ir budinimo iš miego motyvai („Gieda gaideliai, ryliuoja“ – V 925; „Gieda gaideliai sodely“ – V 1556; „Gaideliai giedojo“ – V 115; „Kelk, mano mergyte“ – V 2022; „Kelkis, berneli, negulėk“ – V 922; „Kelkis, martele“ – V 2050, 2052, 2053 ir kt.). Dar yra ir daugiau dainų, prasidedančių vėlyvo vakaro vaizdais („Subatėlės vakarėlį“ – V 103, 745, 748, 842, 1180, 1443, 2895; „Subatos vakarą“ – V 584, 2049; „Subatos vėlai vakarą“ – V 65; „Paskutinį vakarėlį“ – V 821, 1716; „Paskutinis vakarėlis“ – V 776, 819 ir kt.).

Iš viso yra daugiau kaip 120 lietuvių vestuvinių dainų tipų, prasidedančių ankstyvo ryto ar vėlyvo vakaro (tekančios ar nusileidžiančios saulės, aušros) vaizdais, ir tai sudaro daugiau kaip šešis procentus visų vestuvinių dainų. Panašiais vaizdais, kartais net visiškai tokiais pat žodžiais, mėgstama pradėti ir kitų žanrų dainas. Tačiau ten jų yra kiek mažiau: jos sudaro tik keturis procentus visų karo dainų, tris procentus – šeimos dainų. Panašų procentą sudaro tik meilės dainos, kuriose pasitaiko daug vestuvinių motyvų ir kurių skyrimas nuo vestuvinių dainų apskritai yra labai problemiškas. Ir dar auštančio ryto ir temstančio vakaro vaizdais prasideda apie šimtas įvairių vestuvinių dainų versijų. Jų pradžios panašios kaip ir minėtų dainų tipų: „Aušt aušrelė, tek saulelė“, „Anksti rytelį“, „Anksti rytą kėliau“ ir t. t.

„UŽ JŪRIŲ MARIŲ, UŽ MĒLYNŲJŲ“

Kalbėdami apie lietuvių liaudies dainų meninio vaizdo savitumą, daugelis tyrinėtojų yra pastebėję, kad, nepaisant didelio liaudies dainų sąlygiškumo, jų „turinio pagrindą sudaro realus gyvenimas“ (Sauka L. 1968: 228). Balys Sruoga net liaudies dainų meninį metodą bandė apibūdinti kaip „realistinį romantizmą“ ar „realistišką idealizmą“ (Sruoga 1957: 405). Net toks subtilus tautosakos meninio vaizdo tyrinėtojas kaip Donatas Sauka sutinka, kad „vien iš romantinio polėkio negimsta daina – ji jaučia poreikį prisiliesti prie kasdieniško, smulkmenišką tikrovės paviršiaus“ (Sauka D. 1970: 345). Turint visa tai galvoje, kelia nuostabą tie lietuvių vestuvinių dainų vaizdai, kuriuos sunku arba iš viso neįmanoma pateisinti pagal „tikrovės atspindžio“ teoriją, nes vargu ar pagrindą jiems atsirasti galėjo duoti „realusis gyvenimas“. Prie tokių vaizdų visų pirma priklauso vestuvinėse lietuvių dainose ypač dažnai minimas *j ū r i Ų m a r i Ų* vaizdas.

Veiksmas lietuvių liaudies vestuvinėse dainose, kaip matyti iš daugelio užuo-
minų, neretai vyksta prie jūrių marių (už jūrių marių) arba tiesiog jūrėse marėse. Ten, kur „Naktį jūrės liūliavo, Dieną rožės žydėjo“, brolelis „Bėram žirge sėdėjo,

Su seselėms kalbėjo“ – pas mergelę joti žadėjo (JSD 32). Plaukdamas per marias, bernelis priplaukia rūtų darželį, kuriame mergelė rūtą ravėjo (V 183), pririša žirgelį prie rūtų darželio (V 359), priplaukia nendrių (rūtų) krūmą, kuriame mergelė marškinėlius siuva (V 254). Už jūrių marių siūbuoja liepelė žalia be vėjo, ten auga mergelė pas motinėlą (V 376, versija „Už jūrių marių“). Močiutė siunčia dukrelę parnešti marių vandenėlio, o ši nuskandina viedrelį (V 484). Mergelė su berneliu susitinka „Už jūrių, už marių, Už vandenėlių“ (JSD 449). Atvykęs bernelis kalbina mergelę sėsti į laivelį, plaukti „jūros mareles į anytos dvarelį“ (LTt 1 411). Į jūrės vandenėlių nupučiamas jos vainikėlis (LTt 1 311). Per marias vainikėlis plauko (V 779). Iš marelių mėlynųjų atplaukia naujas laivas, kuriame sėdi mergelė (TD 4 105). Mergelė pažadama „Už jūrių marių, žaliųjų girių, Už gilių vandenėlių“ (LTt 1 476), nuduodama už gilių marelių (LTt 1 412). Gerdamas marių vandenį, sakalas klauso, ką kalba nuotaka patalėlį klodama, bernelį guldydama (V 1966), o nuo marių atskridusi paukštutė trikdo mergelės ir jos artimųjų ramų miegą (LTt 1 437). Jaunamartė per jūros mares ketina lydekėle pernerti ir į tėvo dvarą saulele įtekėti (LTt 1 284), o tėvelis žada ją lankyti, „Kaip jūrės marės sausai išdžius“ (SIS 176). Ir pagaliau vidur marelių dukrelė sužlugo žlugtelį, o žąsys (gulbės) sudrumstė vandenį (V 377). „Ant marių mėlynųjų Raibi gaideliai gieda <...>. Jauna mergelė skęsta“, skęsdama prašo motulės, seselės, brolelio, kad gelbėtų. Tačiau jie nemoka plaukti ir dar giliau mergelę pastūmėja. Tik bernelis nebijo giliai plaukti ir jai rankelę su rūtų vainikėliu paduoda (DovD 354). „Ir užkrykštė antelė Ant marių, Ir užverkė mergelė Nevalioj“ (LTt 1 389) ir t. t.

„UŽU DUINO DUINOJĖLIO“

Panašią prasmę kaip jūrės marės lietuvių vestuvinėse dainose turi *d u n o j ė l i s*, *n e m u n ė l i s*, *u p e l ė*, *e ž e r ė l i s*.

Už dunojėlio bernai žirgus gano, mergelę kalbina tekėti (V 210). Už dunojėlio sodely auga graži mergelė (V 29, versija „Už dunojėlio sodelis“). Vaikščiodama putino giraitė, mergelė prašo keltininko pervežti ją jauną ir jos šarvelį per dunojėlį pas bernelį (DovD 202). Prie dunojėlio bernelis kalbina mergelę sėsti į laivelį, žada perirti „savo šalin“ (LTt 1 267). Prie dunojėlio (nemunėlio, ežerėlio) mergelė girdi, už ko ją močiutė ketina nuduoti (V 245). Prie dunojėlio ji burną prausia ir prašo motulę neduoti už našlelio (V 248). Į dunojėlį mergelei patariama mesti vainikėlį (V 1458, 1459, 1461). Bernelis statys tiltelį per Nemunėlį (dunojėlį, ežerėlį), lankys mergelę kas varkarėlį (V 376, 341). Už Nemunėlio trys rūtų darželiai, ten vaikščioja trys mergelės (V 387). „Oi, toli toli, už Nemunėlio, Stovi bernelis ant krantužėlio, <...> Jo kepurėlė ant šalužėlės“ (LTt 1 368). Prie tekančios upelės (V 393), prie gilaus dunojėlio (V 398) bernelis klausia mergelės, ar ji tekėsianti už jo. Per Nemunėlį atplukdomi nuostabieji meirūnėliai vario koteliais, šilko lapeliais, deimantiniais žiedeliais (LTt 1 310).

Ežerėly (upelėj) verpetas sukas, tam verpete – rūtų darželis, tam daržely – aukso krėslelis, tam krėslely mergelė sėdi, galvą šukuoja ir gailiai verkia (V 811). Bernelis mergelę randa prie ežero po liepele besėdinčią (ČtLD 98), ežerėly burną prausiančią (V 140). Ežerėly baltas rankes mazgodama, mergelė galvoja, kam jos teks – berneliui ar našleliui (JSD 332). Už ežerėlių, už dunojėlių trys vyšnių sodeliai, ten mergelė su rūtele kalba (BsOD 393). Ties Vilniūm upelė tekėjo, ten aukso krėslely mergelė sėdėjo (V 801). Širmi žirgai baltom kojom po upelį plauko, – bernelis norėtų sužinoti, kaip brangios mergelės, o mergelė – kaip brangus bernelis (V 472) ir t. t.

Upės, ežero vaizdas, savo prasme būdamas artimas jūrių marių vaizdui, turi ir skirtingų bruožų. Upė, ežeras ir kiti vandens telkiniai vestuvinėse dainose kartais įsivaizduojami ir kaip jėgas, gyvybę teikiantis šaltinis. Juose bernelis, jodamas pas mergelę, pagirdo savo žirgą, ir jis tampa dar žvalesnis ir greitesnis:

Jokit, broleliai,
Vienu keleliu,
Vienu keleliu
Didžiu pulkeliu.
<...>

O kai prijosit
Sraunų upelį,
Pasigirdykit
Bėrus žirgelius.
JSD 59

Kai prijojau ežerėlį,
Šitą giedrą vandenėlį,
Pagirdžiau žirgytį,
Savo juodbėrytį.
Kai pagirdžiau, dar mundresnis,
Kai užsėdau, juo spraunesnis.

Klvd 184

Dainų su liūliuojančiom jūrėm marėm, giliais dunojėliais ir nemunėliais, sraujom upėm ir plačiais ežerėliais vestuvinė dainų repertuare suskaičiuojama daugiau kaip 120 tipų ir jie sudaro per šešis procentus vestuvinė dainų.

„OI, ČIŪČIA LIŪLIA LAIVAS ANT JŪRŲ“

Jūrės marės, nemunėliai, dunojėliai lietuvių vestuvinėse dainose dažniausiai įsivaizduojami kaip riba, skirianti mergelės ir bernelio šalis. O norint patekti į „svetimą“ šalį, norint nugalėti tuos didelius vandenis, reikia statyti, dirbdinti laivelį. Todėl kartu su jūrėmis marėmis, nemunėliais ir dunojėliais neretai vaizduojamas ir *l a i v a s*.

Broleliai ketina berželį pakirsti, iš jo liemenėlio laivelį daryti – žada išduoti seselę į tolimą šalėlę (V 1831). Brolelis kirsdina ažuolėlį, dirbdina laivelį, nuleidžia ant marelių, o tuo laiveliu atplaukia mergelės (JLD 441). Per marias mėlynąsias

atplaukia „naujas laivas Ir nauja seklyčia“, kurioje mergelė vainikėlį pina (TD 4 105). Dunojėly plaukia laivelis, tam laively panelė sėdi, plaukelius kerpa ir į uošvės dvarą leidžia (SIS 776b). Laively sėdėdamos dvi seselės galvas šukavo, kaseles pynė ir graudžiai verkė, kad nėra tėvužio dalelei duoti, nėra mamuzės kraitelį kloti, nėra brolaičio žirgui balnoti, nėra sesytės vainikui pinti (KlvD 421). Per jūros maružes į mergelės tėvo dvarą atplaukia „bernelių priloduotas“ laivužis, o mergelė prašo tėvelį išrinkti „Ne pijokuži, Nei ultojužėlį, Nei nakties blūdonužėlį“ (JLD 110). Laiveliais mergelei atplukdomi „brangūs tavorėliai“ – žali meironėliai (TD 5 120), „dimniosios sėklelės“ (JLD 66). Laiveliu bernelis nori mergelę perirti „savo šalin“, kur ji tik po sodelį vaikščios, serbentėles raškys, riešutėlius gliaudys (LTt 1 267); nuvežti už jūrių marių, kur ji tegirdės „Maružes užaujančias, Lendružes siūbuojančias“ (JSD 66). Laivu gabenamą seselę „Ant jūrių, ant marelių, Ant gilaus vandenėlio“ paveja brolelis, bet ji negrižta pas tėvelį (KlvD 423). Pats bernelis pušį kirto, pats laivą darė, pats mergelę per jūros perkėlė (JLD 308). Pas anytėlę martelė plaukia laiveliu su žiburėliais (V 1852). Broliai laiveliais žada lankyti toli – už jūrių marių, už dunojėlių nuduotą seselę (LTt 1 410), laiveliu perkelia ją ir pas motinėlą (V 2822).

„SUSIGRENDĖ PER MARIAS TILTĖLIS“

Panašią prasmę kaip laivas lietuvių vestuvinėse dainose turi ir tiltas, – juo irgi galima patekti į „svetimą“ bernelio ar mergelės šalį. Norėdamas lankyti mergelę kas vakarėlį, bernelis dirbdina tiltelį per Nemunėlį (JSD 72). Ant tiltelio stovėdamas, bernelis zuikelį šovė, per tiltelį mergelę regėjo (V 1808, versija „Ant tiltelio stovėjau“). „Kirto rentė bernelis klevelį, Ir nulėkė Ant jūrių skiedrelė, Susigrendė Per marias tiltelis“, tuo tilteliu važiuodama, mergelė suvytino žaliąją rūtelę (BsOD 183). Broliis kalviukas nukala per marias vario tiltelį, kuriuo sesuo ritina aukso žiedą: „Kur žiedelis nuriedės, ten seselė ištekės“ (V 633). Ant tilto stovėdama, mergelė su berneliu kalba (V 490). Į bernelio šalį nuotaka važiuoja misingio (V 1837), vario tilteliais (V 1838). Verkia mergelė ant tiltelio stovėdama, prašo, kad perkeltų ją jauną ir jos pulkelį (V 1840). Toli nuduota močiutės dukrelė važiavo keleliu, variniu tilteliu (V 2140). Ant vario tiltelio rūtų lovelėj sėdėdama, mergelė pina vainikėlį, pusiau nupynusi meta upelėn, kad plauktų pas tėvelį (SIS 772).

„ANT TO AKMENĖLIO PANELĖ SĖDĖJO“

Su jūrėmis marėmis susijęs retas, tačiau labai prasmingas a k m e n s įvaizdis. Pasėdo dainoje „Oi, toli toli, už Nemunėlio“ (V 1025) už jūrių marių, už Nemunėlio sėdi (guli) mergelė (bernelis) ant akmenėlio, o jos vainikėlis (kepurėlė) ant šalelės. Jaunosios apdainavimo dainoje „Čiulbėjo lakštutė ant marių“ (V 1555) mergelė

prašo, kad ją išgelbėtų – ištrauktų iš „gilių marių“, nukeltų nuo „balto akmenio“. O grįžtusių dainoje „Gale kaimelio lygi lankelė“ (V 2802) lygioje lankelėje arba vidury marių ant akmenėlių tupi du balandėliai; mergelė prašo, kad jie surašytų berneliui laiškėlį. Ežerėly ant akmenėlio sėdėdama panelė „Galvelą šukavo, <...> Plaukelius laidavo“ (SIS 778).

Akmens įvaizdis aptinkamas ir kiek kitokiame kontekste. Jaunosios ieškojimo dainoje „Pasakyk, mergele“ (V 981), tikrinant nuotakos sumanumą, užduodamos mįslės: kas bėga be kojelių? kas auga be šaknelių? Atsakoma, kad vanduo ir akmuo. Arba klausama: kas yra be sparno, be kraujo ir be žiedelių? Ir vėlgi atsakoma, kad vanduo, akmuo ir papartis. O sutartuvių dainoje „Aš padainuosiu dainų dainelę“ (V 481) tiesiog konstatuojama, kad „Akmuo be kraujo, Vanduo be sparnų, Papartis be žiedelių“ (DovD 299; TD 4 38; JSD 356; JLD 528, 529) arba „Akmuo be šaknų, Vanduo be sparnų, Papartis be žiedelių“ (JSD 376). Šie įvaizdžiai pasikartoja ir kitose dainose (V 26, 358). Kaip matėme, akmuo šiose dainose gretinamas su vandeniu, tuo tarpu ankstesnėse dainose jis buvo vaizduojamas vandenyje (jūrėse marėse, upelėje). Be galo įdomu, kad dainoje „Aš išdainavau...“ jis dar gretinamas su paparčiu be žiedelių ir sau poros neturinčiu berneliu:

Akmuo be kraujo,	Taip ir aš jaunas,
Vanduo be sparnų,	Jaunas bernelis
Papartis be žiedelių	Be jaunosios mergelės.
<...>	DovD 299

O dainoje „Pasakyk, mergele“ akmenėlis gretinamas su našliu:

– Pasakyk, mergele,	– Našlelio rankelės,
Pasakyk, jaunoji,	Kuriom apkabina,
Kas yra sunkesnis	Tai yra sunkesnės
Ir už akmenėlį?	Ir už akmenėlį.
<...>	DovD 249

Šitie reikšmingi sugretinimai, beje, skatina ir paparčio žiedo, pražystančio, kaip rodo lietuvių liaudies tikėjimai ir mitologinės saktės, Joninių vidurnaktį, prasmės ieškoti vestuvinių papročių ir folkloro kontekste. Bernelis, neturintis poros, gretinamas su paparčiu be žiedelio, o bernelis, suradęs mergelę, pagal panašią mąstymo logiką galėtų būti gretinamas su pražydušiu paparčiu. Vadinasi, paparčio žiedo simbolio prasmė iš dalies turėtų būti susijusi su ištekančios mergelės įvaizdžiu.

„ATAPUČIA ŠIAURĖS VĖJAS“

Beveik visų vestuvinių apeigų (nuo pat piršlybų iki grįžtuvių) dainose užsimenama apie vėją. Jis kaip koks ištikimas palydovas visą laiką lydi jaunojo pulką, pranešdamas apie jo pasirodymą, gąsdindamas ir šurpindamas nuotaką savo agresyvumu. Būdama iš esmės panaši, vėjo paskirtis atskirų vestuvinių apeigų dainose šiek tiek įvairuoja. Pažintuvių ir piršlybų dainose bernelis pageidauja, kad pūstų vėjelis iš pietų – nuneštų mergelei žinęlę (V 46, versija „Pūski, vėjeli, iš pietužėlių“), kad pūstų vėjelis per Nemunėlį į mergelės tėvelio dvarelį (V 359, versija „Pūski, vėjeli, per Nemunėlį“); o mergelė žiūri per langą, „iš kur vėjelis pučia“, tikėdamasi iš ten pamatyti atjojantį bernelį (TD 4 64). Per sutartuves jau išdrįstama teigti, kad vėjelis nupučia mergelės vainikėlį (V 489–491), o sugrįžimo iš jungtuvių, išvažiavimo pas jaunąjį ir kitų apeigų dainose vainikėlio nupūtimas tampa vis populiarese tema. Jose šiaurus vėjelis nupučia vainikėlį kiemo vidurėlin (V 1791), į gilų dunojėlį (DovD 401), į juodą purvynėlį (KlvD 405). Panašią prasmę turi rūtelės (roželės) šaldymas, vytinimas, laužimas, lankstymas. Mergvakario dainose seselė skundžiasi, kad „Kirto ledai rūtelę, Laužė vėjas roželę“ (LTt 1 338), verkia, kad rūtelės neilgai bežaliuos, nes „Anksti rytelį pūtė vėjelis, Naujam daržely linko rūtelės“ (DovD 193). Vainikėlis skundžiasi: „Papūs mane šiaurusis vėjelis, Pavys mano žaliejį lapeliai“ (Jucevičius 1959: 267), o rūtelė todėl nuliūdusi ir pavytusi, kad pūtė šiaurės vėjas (KlvD 377). Važiuojant į jungtuves pūtė šiaurus vėjelis, džiovino mergelės rūtelę (V 1423).

Ne visada vėjas tiesiogiai kėsina į vainikėlį, vytina rūtelę – tarsi atlieka bernelio vaidmenį. Kartais jis, lyg niekuo dėtas, pučia sau „per vandenėlį“, o mergelė pati meta vainiką į dunojėlį (V 1458); arba supučia vėjelis „iš visų šalių“ – privažiuoja pilnas dvaras svetelių, ir jie nuima vainikėlį (V 2083). Kartais jis gretinamas su jaunojo pulku:

Tu, užuole drabnalapi,
Nestovėke prie kelalio,
Nesiūbuoke in šalas:
Atapucia šiaurus vėjas,
Viršūnėlį laužydamas.
<...>

Tu, mergela, tu, jaunoji,
Nesėdėke už skobnelių:
Nesėdėke už skobnelių,
Pažiūrėke per langelį.
Atjoja raitų pulkas,
Grajidami būbnydami.

TD 4 285

Atpučia šiaurus vėjas – atūžia „čiuža šalis“ (V 1618). Iš vakarėlių vėjeliui pučiant, močiutė išleidžia dukrelę (V 2857, versija „Iš vakarėlių vėjelis pūtė“); arba ją išveža iš vakarėlio vėjeliui pučiant, o močiutė ragina sūnelius vytis (V 2131).

Mergvakario dainoje „Vai, žydėk žydėk, sausa obelėle“ (V 816) vėjas gretinamas su mėnuliu, naktele. Sausai obelėlei (lazdelei) vėjelis supūs žaliuosius lapelius, o našlaitėlei „Mėnulis duos Didį pasogėlį“ (LTt 1 335), „Vėjelis supūs Žaliuosius lapelius, <...> Naktelė sukraus Aukštąjį kraitelį“ (JSD 408).

Dar kitokią prasmę vėjas yra įgijęs kai kuriose nuotakos gaudinimo dainose. Čia jis susijęs su mirusiųjų pasauliu. Našlaitė raginama prašyti Dievulio, kad jis atsiųstų šiaurų vėją, kuris nupūstų smilčių kapą, kad galėtų atsikelti mirusi motulė (tėvelis) (V 1317, 1319). Iš šių dainų matyti, kad vėjas nėra visagalis, ir jis klauso Dievo nurodymų.

„UŽ ŠIMTO MYLIŲ, UŽ ŽALIŲ GIRIŲ“

„Svetimoji“ nuotakos arba jaunojo šalis lietuvių vestuvinėse dainose įsivaizduojama ne tik už jūrių marių (už upės, dunojėlio ar Nemunėlio), bet ir už žalių girių (už šilo, pušyno, beržyno). Žalios girios, kaip ir jūrės marės, yra riba, skirianti (ir jungianti) du skirtingus pasaulius. Žiedynų dainoje „Eisim, sesės, namolio“ (V 633) sesių nameliai įsivaizduojami „už giliųjų marelių, už žaliųjų girelių“. Girių ir marių prasmė čia tokia pati. Panašiai vienuose pažintuvių dainos „Tekėk, mergelė, už manęs“ (V 29) variantuose tėvelio dukrelė auga „už pušynėlio“ (žr. versiją „Kur mudu, broliukai, nujosime“), o kituose – už dunojėlio, Nemunėlio (versijos „Už dunojėlio sodelis“, „Grįsiu tiltelį per Nemunėlį“). Kaip norėdamas gauti mergelę bernelis per jūres mares ar Nemunėlį dirbdina tiltelį, taip per žalias girias turi skinti skynimėlį, daryti kelelį (V 1401, 224, versija „Skyniau skyniau skynimėlį“). Motina savo dukrą nuduoda už šimto mylių, už žalių girių. Ji ten, kaip ir nuduota už jūrių marių, negirdės motulės gailiai verkiančios, tėvelio dūsaujančio (V 1705). Toli nuduota dukrelė pas močiutę per mareles anteles plaukia, per gireles gegute skrenda (V 2857, versija „Nepabūčiau be motinėlės“). Girioje, kaip ir jūrėse marėse, mergelė praranda vainikėlį. Tik jūrėse marėse jis nuskęsta, o girioje yra sudeginamas (V 111, 2121, versija „Kelkis kelkis, sūnaitėli“). Žalioj girioj, kaip ir prie jūrių marių ar dunojėlio, auga nepaprastas ažuolas (V 9), liepelė (V 296), prie jų berneliai susitinka su mergelėmis:

Žalioj girioj,	Tam ažuole,	Ten atlėkė,
Žalioj girioj	Tam ažuole	Ten atlėkė
Lygi pieva.	Sakalėlis.	Trys gegelės.
<...>		JSD 214
	Ir atjojo,	
Toje pievoj,	Ir atjojo	
Toje pievoj	Trys berneliai.	
Ažuolėlis,	<...>	

Girios vaizdas, savo prasme būdamas panašus ar net tapatus jūrių marių vaizdui, gali jį pakeisti (vienuose tos pačios dainos variantuose, kaip jau matėme, gali būti vaizduojama giria, o kituose – jūrės marės, dunojėlis, Nemunėlis), tačiau abu šie vaizdai gali būti naudojami ir tame pačiame variante. Tada dar labiau pabrėžiamas

„anos“ šalies tolimas ir kelio, norint ją pasiekti, sunkumas (žr. jau minėtą dainą „Eisim, sesės, namolio“ – V 633, „Oi, augo augo žalias pušynas“ – V 1904, „Vai, toli toli mano mergelė“ – V 2119 ir kt.):

Vai toli toli	Šimtas mylelių
Mano miela motulė,	Vienos žalios girelės,
Šimtas mylelių	Antras šimtelis
Vienos žalios girelės.	Marelių mėlynų.
	DovD 361

Ei, toli mano sena močiute,
Šimtas mylačių per lygųjį laukelį,
O antras šimtas per žaliąją girelę,
Per tą giružę teka srovės upužė.

KlvD 415

Tačiau giria daugelyje lietuvių vestuvinių dainų žmogui yra kiek artimesnė už jūros mares, panašiai kaip ir upė ar ežeras, kuriame mergelė burną prausia, o bernelis žirgą girdo. Per girią bernelis joja pas mergelę (V 146, 904, 911), girioje jis nusilaužia putino šakelę (V 58), „žalio krūmo rykštelę“ (V 109, versija „Kai aš jojau per žaliąją girelę“), pjauna šėką (V 330, 837, 1950), nušauna mėlynąjį karvelėlį (V 1001), sakalėlį (V 359, versija „Tu sakalėli, gražus paukštelis“), šokina žirgelį (V 151), sutinka mergelę (V 16, 220, 224, versija „Kai aš buvau mažas vaikas“), ketina ją šauti (V 526, versija „O kad aš jojau per buko girelę“). Jojant per girią, kukuoja gegutė (V 4, 71, 156, 164), čiulba paukščiai (V 62, 108, 131, 942). Į girelę močiutė siunčia dukrelę riešutauti (V 900). Mergelė girioje lenkia berželį, jo rasa burnelę prausia (V 340). Per girią veža jos skrynelę pas anytą (V 1652). Pagaliau žalioj giružėj „Tamsus turmužis, Tame turmužy Jaunas bernužis“; o mergelė meta aukso žiedą, norėdama išdaužti langą, kad bernelis žinotų aušružę auštant, saulelę tekant (JLD 201).

„UŽ AUKŠTŲJŲ KALNELIŲ“

Svetima nuotakos arba jaunojo šalis įsivaizduojama, nors ir rečiau negu už jūrių marių ar žalių girių, ir už aukštų kalnų. Piršlybų dainose berneliai, ieškodami mergelių dvarelių, joja per „kalnus ir pakalnes“ (V 138, versija „Zalatoriau balandėli“). Bernelio žirgelis prieš kalnelį bėgte bėga, per upelę plaukte plaukia (V 27). Per aukštus kalnelius atjoja berneliai dainuodami, tik vienas joja raudodamas (V 935, versija „Oi, aukšti aukšti kalneliai“). Jei neketinama mergelės imti, sakoma, kad „Neatvažiuos sveteliai, Nenuveš dukrelės Už aukštų kalnelių, Už gilių marelių“

(TD 5 16). Sutinkant nuotaką jaunojo pusėje, dainuojama: „Laukai laukai, Kolnai kolnai <...>, Važios marti Par tos kolnus“ (SIS 1162).

Per kalnelį, kaip ir per girelę ar ežerėlį, saulė, mėnuo teka (V 63, 2121, versija „Oi, per kalną, per kalnelį“), saulė leidžias (V 357, versija „Nusileido leidos šviesi saulelė“). Kaip jau matyti ir iš paminėtų dainų, aukšti kalnai kartais vaizduojami kartu su upėmis ar mariomis. O nuostabiojoje žiedynų dainoje „Eisim, sesės, namolio“ (V 633) aptinkamas ir klasikinis paveikslas – sesių nameliai įsivaizduojami už trigubos ribos: už *aukštųjų kalnelių, giliųjų marelių ir žaliųjų girelių*. Kaip žinome, lietuvių mitologijoje vanduo, miškas ir kalnai yra skiriamoji riba tarp šio, žmonių apgyvento, ir ano – mitinio, dievų ir mirusiųjų – pasaulių. Todėl pasakų herojus, bėgdamas iš raganos ar velnio nelaisvės, prieš besivejantį priešininką meta tris daiktus: šepetį, galąstuvą ir skarelę; iš jų pasidaro miškas, kalnai ir upė ar ežeras, kurie sustabdo priešininką, nes tai yra jo karalystės ribos. Vadinasi, vestuvinėse dainose „svetima šalis“ įsivaizduojama tarsi visiškai kitame mitiniame pasaulyje.

Tačiau kalnai vestuvinėse dainose turi ir kiek skirtingą prasmę – žymi ne ribą, bet išskirtinę, didelio dėmesio vertą vietą, kurioje vyksta vestuvių veiksmas. Tokiais atvejais kalnas esti ypatingai paženklintas, ant jo auga liepa (V 33, 296), putinas (V 93, 494, versija „Vai, ant kalno, ant kalnelio“), grūšia (V 239, versija „Ant kalno grūšia“), beržai (V 34), stovi malūnėlis (V 2801), margi dvareliai (V 224, 836, 1551, 1948, versija „Aukšti kalneliai, margi dvareliai“, 1981, versija „Ant aukštojo kalnužėlio“ ir kt.), o jis pats yra žalioj girioj (V 296), prie marių (V 2014, versija „Ant kalnelio stovėjau“), prie ežero (V 2801). Ten, kur „aukšti kalneliai, margi dvareliai“, bernelis kalbina mergelę, o ji – nė žodelio (V 224), dovanoja jai aukso žiedelį (V 172, 636, 1948, versija „Aukšti kalneliai, margi dvareliai“), mergelė skundžiasi, kad nėra tėvelio dalelei skirti, nėra močiutės kraiteliui krauti (V 811, versija „Aukštam kalnely margi dvareliai“), ten lenkų ulonai ketina mergelę imti drauge, o bernelis ją išvaduoja (V 1551):

Ant aukšto kalnelio
Žalioji liepelė,
Ten kukavo volungėlė
Devyniais balseliais.

O nei volungėlė,
Nei girios paukštelė,
O tai mano mergužėlė
Mane pagedauja.

JLD 717

Ant kalno putinėlis, po putinu – šaltinėlis; ten mergelė burną prausė, o bernelis žirgą girdė ir dūmojo, ką duoti mergelei dovanėlių (V 494, versija „Vai, ant kalno, ant kalnelio“).

Kalnai lietuvių vestuvinėse dainose gali turėti ir kitokių prasmių – jie gali asocijuotis su vargu („suslinko kalnelis iš sądūsėlių“ – V 2846), su kapinėmis (našlaitės motulė guli „aukštam kalnely“ – V 59, 1292, 1306, 1307), tačiau jos mums ne taip svarbios aiškinantis senąją mitologinę vestuvinių dainų ir papročių esmę.

„VAI SODAI SODAI, SODELIAI ŽALIAUSI“

S o d a s, neatskiriama jaunosios pasaulio dalis, minimas daugelio vestuvinių apeigų dainose, o ypač dažnai – piršlybų. Pažintuvių, piršlybų, sutartuvių dainose mergelė vaikščioja po sodą (V 210, versija „Graži graži panaitėlė“), rankioja uogeles (V 527, 821), raško obuolėlius (V 20, versija „Vaikščioj tėvo trys dukrelės“), raičioja aukso žiedą (V 156), šneka su rūtele (V 852, versija „Vai, už ežeraičių“), o pas ją atjoja bernelis ir kalbina už jo tekėti. Pro vyšnių sodelį, pro rūtelių darželį atjoja du jauni (seni) berneliai (V 150); jodamas pro dvaro sodą, bernelis sutinka mergelę (V 177). Vyšnių sodely gegutė kukavo, atjojęs bernelis dovanojo mergelei rūtelių sėklų (V 359, versija „Anksti rytelį vyšnių sodely“). Iš karaliaus sodo atskridusi gegutė palenkia diemėdžio sidabro viršūnelę – mergelės širdelė palinksta „ant bernelio“ (V 315). Po sodą vaikščiodama, mergelė zylelę rankoj nešioja (V 747, versija „Seselė sode vaikščiojo“). Jaunojo sutiktuvių dainose mergos raginamos eiti soduosna, mušti delnuosna, kad berneliai ateitų ir jas užgertų (V 900, versija „Eikit, mergos, soduosna“); tikinama, kad čia, jaunosios šalyje, yra sodas, kur sakalui tupėti, kur sparnelius dėti, yra aukšta klėtis, kur berneliui eiti, kur pulkeliui stoti (V 905). Vainiko įteikimo, jaunosios gaudinimo dainose bernelis kviečia mergelę iš levandrų sodo pasikalbėti (V 1163); mergelė, vaikščiodama po sodą, rauda, kad nėra tėvelių (V 1289, versija „Vaikščiojo seselė po sodą“). Atsiveikinimo, išvažiavimo į jungtuves ir kitose dainose jaunoji lyginama su sode augančiais medeliais, giedančiais paukšteliais: „Augo vyšnala Žaliam sodely, <...> Augo dukrala pas motynaį“ (TŽ 3, p. 451); „Gied volungėlė Levandrų sodely, Verkia mergelė Rūtelių daržely“ (JSD 481); „Gieda gaideliai Sodely, Verkia mergelė Vargely“ (LTt 1 390). O jaunosios apdovanojimo dainose pati sesė sodą sodina, auksuotą obelėlę augina ir visiems duoda aukso obuolėlių parašyti (SIS 1362 b). Kituose šios ypač prasmingos dainos variantuose sodą sodina pati saulė (SIS 600 a, b). Nutekėjusi į svetimą šalį, marti, nors gegute pasivertusi, nori nuskristi į savo tėvelio sodą (V 2810, 2857), nes jai vis atrodo, kad jos sodai žaliausi, jos šalis tai linksmiausia (KDLD p. 83). Ir niekur nėra tokių sodelių, kaip mergelės tėvelio, ten – „Perlų lapužėliai, Aukso žiedužėliai, Deimanto obuolėliai“ (JSD 438).

Rečiau vestuvinėse dainose minimas bernelio sodas. Vyšnelių sodely stovi pabalnotas žirgas, kuriuo bernelis jos pas mergelę (V 59). Po sodelį vaikštinėdamas, bernelis tolimą mergelę pamylėjo (V 119). Bernelis paprastai tik giriasi mergelei, kad už jo ištekėjusi ji tik po sodelį vaikščiosianti, obuolėlius raškysianti (V 26, 30, 33, 36, 46), uogeles rankiosianti (V 29), biteles saugosianti (V 33), jį, bernelį, myluosianti (V 141). Mergelė puikiai supranta, kad „Tie obuolėliai – Vargeliai“ (LTt 1 266), „Sode obuolėliai – Juodi purvynai!“ (JLD 683), „Juodos uogos – vis vargeliai, Serbentėlės – ašarėlės“ (JSD 1089).

Senesnei mitologinei sodo prasmei atskleisti ypač reikšmingos dainos, dainuojamos per „sodo“ pirkimo apeigas. Jos kaip tik skirtos perkamam sodui apibūdinti (V 1526).

Sodas jose įsivaizduojamas labai didingai, tiesiog kosmogoniškai. Jame auga vynuogės, obuoliai, riešutai, serbentėliai ir kitokios uogos („Mūsų sode viso yra ... Vinogradai žemėn byra ... Mūsų sode obuolėlių ... Agrastų ir serbentėlių“ – LTt 1 387), gieda paukščiai. Per jį upė teka arba jame yra ežeriukas, tame ežeriuke – ežeriukas. Virš sodo matosi dangus, teka saulė. Sodą sergsti sodininkas (agradnykas) su žmona. Pabrėžiama, kad jis senas ir kito tikėjimo („Agradnykas provoslaunas ... Žila barzda, nebejaunas ...“ – LTt 1 387).

Aiškiai matyti, kad šiose dainose akcentuojami visoms pasaulio sferoms priklausantys objektai: vanduo, žuvys (požemiui), žmonės (žemei), dangus, paukščiai, saulė (dangui). O visas sferas tarsi jungia sode augantys medžiai („vinogradai“, obelys...). Tuo šis sodas panašus į nepaprastus vestuvinėse dainose minimus medžius, augančius prie jūrių marių, upių ar pačiose marėse, giriose, kurių šakose paukščiai gieda, saulė, mėnuo teka ir prie kurių vyksta svarbios vestuvinės apeigos, ir į tikrą per vestuves daromą „sodą“, prie kurio šios dainos ir yra dainuojamos.

„PRAŽYDĖJO OBELĖLĖ RAUDONAIŠ ŽIEDELIAIS“

Sodas lietuvių vestuvinėse dainose nusakomas apibendrintai (išskyrus dainą V 1526, skirtą konkrečiam vestuviniam sodui apdainuoti) ir tik retkarčiais pavartoti epitetai *žalias*, *vyšnių*, *levendrų* parodo, kad tai yra *žalias sodas*, *vyšnių sodas*, *levendrų sodas*. Iš sode augančių medžių kaip konkretus atskiras objektas kiek dažnėliau minima tik o b e l i s – pati obelis arba jos vaisiai obuoliai. Kaip ką tik matėme, mergelėms sode obuolėlius beraškant, atjoja bernėliai (V 20, versija „Vaikščioj tėvo trys dukrelės“), arba tik užsiminama, kad „Ant kalno rugiai, Sode obuoliai, – Ten šūkavo, ten rykavo Močiutė dukrą“, nes tėvas žada ją duoti už kurpiuko, siuvėjo, kalviuko, čigono, artojo (JSD 251). Pati mergelė sodą sodina norėdama gauti dovanų, visiems aukso obuolėlius dalija (V 1563), o norėdama privilioti bernelį, duoda jam gražų raudoną obuolėlį (V 207). Mergos eina ulioti, obelėlės lankyti; jei bus raudoni žiedeliai, bus raudoni obuolėliai, tada per dvarą jos paris žiedą – burs: už jauno ar seno ištekės (V 634). Mergaitė našlaitė, pasivertusi gegute, kukuoja obelėlėje, o žirgo girdyti atjojęs bernelis supranta, kieno šis balselis (V 619).

Mergelė vestuvinėse dainose yra lyginama, gretinama su obelėle, o jos veideliai – su obuolėliais:

– Oi, žydėk žydėk,
Sausa obelėle,
Oi, žydėk žydėk,
Sausa be lapelių,
<...>

– Oi, tekėk tekėk,
Jauna mergužėle,
Oi, tekėk tekėk,
Jauna be tėvelių.
LTt 1 335

Augo obelėlė žalia lapuota,
Verkė dukrelė toli nuduota.

Džiaugiasi bernelis, mergelę gavęs, kurios veideliai kaip obuolėliai (V 2235).

Nors ir rečiau, lietuvių vestuvinėse dainose su obelimi siejamas ir bernelis. Gražus broliuko sodelis: iš kraštų vyšnelės, vidury obelėlės (V 2233). Jodamas pas mergelę, bernelis dovanų jai neša „Nei aukso žiedelį, Nei šilkų skarelę, Tik vyninį obuolėlį Raudonais krašteliais“ (LTt 1 315; žr. V 508, 509). Jo net „Svirno drelės obelinėlės, Svirno grebėstėliai lazdynėlio“ (LTt 1 304; žr. V 46, 443). Norėdamas gauti mergelę, jis sodina obelėlę, raudonus obuolėlius siunčia vyskupui, kunigui, močiutei ar pačiai mergelei (V 698). Obelėlę sodina ir mergelė, norėdama gauti bernelį (V 698). Norėdamas privilioti mergelę, bernelis tikina, kad ji tik sode obuolėlius raškys (V 26, 30, 33, 35, 36, 46).

„GĖRIAU DIENELE, TAMSIĄ NAKTELE“

Pradėjus nuosekliai skaityti lietuvių vestuvines dainas nuo sutartuvių ir nežinant vestuvinių papročių, susidaro klaidingas įspūdis, kad lietuviai, ypač besituokiantys jauni žmonės, buvo dideli stikliuko mėgėjai. Jau žvalgytuvių³ dainose mergelė ima bernelį už rankelių, veda į svirnelį, užgeria „rinckuoju“ vyneliu (V 20, versija „Ant tėvelio didžio dvaro“). Bernelis ir pats geria, ir kitus ragina; išgėręs vieną stiklėlį, prisipila antrą (V 29, versija „Gerkim, broleliai, ir aš gersiu“). Pasidabojęs našlaitę, jis nori sugauti lazdynų krūme krykštantį paukštuzėlį, įleisti jį į svirnelį, aukseliu aprėdyti, vyneliu girdyti (JSD 161, 162). O laukdama bernelio, mergelė net burnelę prausia vyneliu (V 13).

Dar dažniau stikliukas kilnojamas piršlybų dainose. Atjodamas bernelis (žalnierėlis) atsineša vyno ir užgeria mergelę (V 155, 187, 208), našlys vyneliu užgeria močiutę (V 247), „senas neženotas“ nori vyneliu užgerti tėvą ir močiutę (V 267). Atjokusį bernelį savo ruožtu vyneliu užgeria močiutė (V 115, 117, 148), tėvelis (V 114), pati mergelė (V 60, 58, versija „Kai aš jojau per žalią girelę“, 108, 110, versija „Per šilelį jojau“). Jau sėdėdamas pas mergelę, bernelis alų midų geria (V 131, versija „Už stalelio sėdau“, 150), geria dieną naktelę (V 377, versija „Gėriau dienele, tamsią naktelę“). Ir kaip negersi, jei mergelės tėvo dvare alyvužės uogos vyneliu kvepia (V 357), per dvarą srauni upė teka, vynu kvepia (V 267) arba tiesiog vyno upė teka (V 111). Ir pats bernelis giriasi: „Po mano vartais Upužis teka Vis rinckojo vynelio“, tik mergelė mano, kad po jo vartais „Upužis teka Vis graudžių ašarėlių“ (JSD 80). Per ilgai užsilinksminusį svečių net raginama: „Gerk gėręs, brolyti, Dūmok ir namo, Rūgoja uošvelė ir laigonužiai.“ Bet jis žino, kaip pasiteisinti: „– Nerūgok, uošvele, Ilgai sėdėjau, Aš tavo dukrelės Labai norėjau“ (JSD 3).

Ir sutartuvių dainose mergelė veda bernelį į svirnelį, duoda gerti vyno (V 496), bernelis geria vyną mergelės svirnely (V 482), geria „alutį, saldų midutį per visą

3 Dainos V 20, 29, 13 priskiriamos pažintuvių dainų funkciniam skyriui.

naktį iki gaidelių“ (V 482), abu važiuoja į karčemėlę, geria žalią vynelį (V 483). Bernelis pasigėręs sulaužo nendrinę lazdelę, o mergelė – šaudyklėlę (V 486). Karčemėlėje ar savo dvare begerdami, tėvas su motina prageria savo dukrelę (V 598–608). Panašiai ir žiedynų dainose: geria mergelė alutį geltoną, kad būtų skaisti raudona (V 616); geria per naktį bernelis (V 621), geria visi sveteliai, nes toli jų nameliai (V 633, versija „Gerkit gerkit, sveteliai“).

Užuominų apie gėrimą gausumą minėtose lietuvių vestuvinėse dainose akivaizdžiai rodo šie duomenys: maždaug iš 270 piršlybų dainų tipų, sprendžiant tik iš *Katalogo* anotacijų, apie vyną (rečiau – alų ir midų) užsimenama daugiau kaip 40-yje, iš 170 sutartuvių dainų tipų – 30-tyje, iš 21 dainos tipo – 8-iuose.

Apie gėrimą dainuojama ir kitų vestuvinių apeigų (mergvakario, suolo vadavimo, pasėdo, atsisveikinimo, sugrįžimo ir jungtvių, stalo vadavimo, jaunosios apdainavimo ir kt.) dainose, tačiau, kaip rodo kontekstas, dainuojama kitu tikslu. Pirmiau nurodytose dainose buvo geriama norint laimėti mergelės ar bernelio širdį ir ranką, palydint laisvas dienas, jaunystę, o šiose iškyla visai kitokie motyvai. Pavyzdžiui, mergvakario dainose mergelė pina vainikėlį „iš diemedžio šakelių, iš žaliųjų rūtelių“, laisto rūtą vyneliu, kad ji visą laiką žaliuotų (V 745); prakalba pati rūtelė, kad ją mergelė palaistė žaliu vyneliu (V 868), o mergelė nors geria, bet nedainuoja, nes „Ne pas močiutę Namu pareis“ (JSD 962). Suolo vadavimo dainose svečiams, kurie ieško jaunos mergelės, močiutė išneša vyno kubką (V 945), jiems giriamasi, kad ant stalo yra visokio gero: žąsų prikeptų, pyragų, alaus (V 948), kad sėdinčių mergų „krūzeliai pilni“ (V 949), bet neduos jiems „be pyrago kepimo, be vynelio leidimo“ (V 948), prašoma, kad jie parodytų „miežių kraują“ (V 947). Sugrįžimo iš jungtvių dainose mergelė kasdien po karčemėlę vytina vainikėlį (V 1459), klausama, kur ji padėjo vainikėlį: ar pragėrė prauliojo, ar berneliui dovanojo (V 1452). Stalo vadavimo dainose svotams įrodinėjama, kad mergelėms reikia arielkėlės (V1513), kad be vyno buteliuko neduos stalo (V 1515), prašo „pyragėlio po kąsnelį, o alučio po gurkšnelį“ (V 1518); pagaliau svotai duoda „saldžios ir karčios“ (V 1523), jiems dėkojama už midutį, už alutį (V 1519). Pasėdo dainose bernelis su mergele susėdo už vieno stalo, iš „vieno kubko vynelį gėrė“ (LTt 1 364) ir t. t. O kai kurių vestuvinių apeigų (pvz., jaunosios ieškojimo, šokant, vainiko įteikimo, kraičio išvežimo ir kt.) dainose beveik iš viso neužsimenama apie gėrimą.

Tiek dažnas vyno, alaus ir midaus minėjimas vienu vestuvinių apeigų dainose, tiek nutylėjimas kitų, tiek dainų su šiais įvaizdžiais prasmų įvairovė, kaip vėliau matysime, yra nulemta pačių vestuvinių apeigų, jų formos ir turinio.

„KARVOJĖLIS DIMNASIS“

Suolo, stalo vadavimo, svočios sutiktuvių, vestuvininkų apdainavimo ir kitose dainose neretai šalia vyno, arielkėlės, alaus midaus minimi ir pyragai. Vaduojant suolą,

dainininkės prašo svotų (pabrolių): „Parodykit rugių kraują, Parodykit miežių kraują, <...> Parodykit kviečių varpą“ (JSD 528). Be pyrago neleidžia jų už stalo sėsti (V 1513–1515). Apdainuojant jaunuosius ir kitus vestuvininkus užsimenama, kad jie miestely buvo, pyragą pirkė (V 2248), kad jie susipras ir pyrago suras (V 2250), kad jų laukė visą dieną lig vakarėlio ir sulaukė balto jaunųjų pyrago (V 2249). Pyrago prašo piršlio (V 2371, 2373), svotų (V 2695, 2701), o gavę dėkoja (V 2373, 2703), giria jį (V 2704, 2706) arba peikia (V 2705).

Vestuvinėse dainose ypač mėgstama apdainuoti svočios pyragus. Atvažiavusios svočios teiraujamosi, ar nepasibaidė jos žirgeliai, ar neišbarstė pyragėlių (V 1931), džiaugiamasi, kad svočia atvažiavo iš dvaro, jos vežime pyragėliai (V 1938), „atvažiavo iš Dansko, atvežė pyrago panko“ (V 1939), girinama, kad „Mūs svočiutė – baltrankėlė, Pyragėlių kepėjėlė“ (JSD 720). Dainininkės prašo svočios pyragų (V 1936, 2434, 2436, 2437, 2439), gavusios dėkoja (V 2454, 2456, 2457), giria juos arba peikia (V 1936, 2447, 2448, 2458). Svočios pyragas ne paprastai keptas: geldoj maišytas, su papais minkytas (V 2448); kai jis pakilo, svočia aukštyn pašokėjo, visas kaimas pyragais kvepėjo (V 2442).

Iš visų svočios pyragų labiausiai išaukštinamas *k a r v o j u s*, kurio vaizdas kartais įgyja kosmogoninio didumo. Jis išpuošiamas „su skepetėlėm, su šilkinėm stange-
lėm“ (V 2181), aplink jį vyšnių sodai, vidury rūtų daržas (V 2182). Jis Velykoms maišytas, Sekminėms minkytas, šventam Jonui keptas (V 2187). Norėdami jį pagaminti, „Penki šeši arė, Niekad nesuarė, <...> Penki šeši sėjo, Niekad nepasėjo, <...> Penki šeši pjovė, Niekad nenupjovė, <...> Penki šeši kūrė, Niekad neiškūrė, <...> Penki šeši malė, Niekad nesumalė“ (JSD 708); „Dvylika minkė, Niekaip neužminkė, <...> Dvylika kepė, Niekaip nepakepė, <...> Dvylika ėmė, Niekaip neišėmė, <...> Dvylika riekė, Niekaip nesuraikė“ (JSD 710), tik kai svočiutė atėjo, viską padarė. Užtat jis vadinasi *karvojėlis dimnasis* (JSD 707–709).

Lietuvių vestuvinėse dainose užsimenama ir apie kitus valgius. Iš svočios neretai prašoma ne tik pyrago, bet ir sūrio: „Oi, duok, svokele, sūrio, Duok, svokele, sūrio“ (TŽ 2, p. 223). Juk pačios svočios žino, ko iš jų reikalauja, – sūrio, pyrago, vyno (V 2437). Jei svočia neturi sūrio, pyrago, kumpio, sėklų, tegu atsako, o jei turi – tepasako (V 2436). Ir suolo vadavimo dainoje iš Varšavos atvažiavę ponai prašo, kad būtų stalai užtaisyti, kad būtų alaus ir arielkos, „sūris ant tarielkos“ (V 952). Tuo pačiu vaišinamas ir pirštis atjojęs bernelis (V 173). O pajuokdamos svotus, dainininkės tikina, kad jų laukdamos melžė kates ir slėgė sūrį rezginėse (V 2643).

Jaunikis, svotai ir kiti vestuvininkai kartais vaišinami vištiena (V 123), žąsiena (V 952, 948, 1516, 2645, 2648 ir kt.), antiena (V 952, 2648, 2668), kiauliena (V 2645, 2651) ir kitokiais valgiais, o dainininkės – saldainiais (V 2555–2557, 2688, 2697, 2700).

Siekiant atskleisti senesnę vestuvinių dainų ir papročių prasmę, ypač reikšmingos tos humoristinės dainelės, kuriose svotai šauna briedį (V 2649), pjauna ožį ar jautį (V 2679). Nušauto žvėries ar papjauto gyvulio atskiras dalis išdalija vestuviniams („Marčiai duosim galvų, Tegul galvinėja ... Pamergėliam pilvų, Tegul pilvinėja ... Svočiai duosim žarnas, Tegul žarninėja“ – SIS 1070; „Svočiutei teko ragai, Jos bus balti pyragai ... Jauniesiems teko inkstai, Jie gulės lovoj minkštai ... Piršliui teko liežuvis, Jis mokės meluot gerai“ – JSD 984 ir t. t.). Ir pajuokdamos svotus, dainininkės tvirtina, kad ant stalo yra jaučių pamuštų, avinų iškeptų ir kitokių gėrybių (V 2656) („Vakar muše jaučių, Šindei kitų ... Visi svotai Sulake, sulake ... Ir mėselį suėde, suėde“ – SIS 1076; „Suėdėt jautį, Jautį su ragais, – Baubia, rėkia Jautis po pilvą“ – JSD 756).

„AŠ PADAINUOSIU DAINŲ DAINELĘ“

Didžiai prasmingos vestuvinėse dainose neretai pasitaikančios užuominos apie dainavimą, muzikavimą, šokimą. Iš jų matyti, kad daina, muzika, šokis vestuviniuose papročiuose buvo neatskiriama ritualizuoto jaunųjų pasaulio dalis.

D a i n a ne tik reiškiamas vedybiniu laikotarpiu jaunus žmones užplūdęs pakilus, džiugus jausmas; daina padeda jaunuoliams susižinoti, susitikti, parodo jų būdą ir kaip pastovus akompanimentas lydi juos per įvairias vestuvines apeigas. Piršlybų, sutartuvių, jaunojo sutiktuvių dainose bernelis dainuoja sodely, kad išgirstų mergelė (V 175), o kai mergelė dainuoja, ją išgirsta bernelis, nors ir Klaipėdužėj, vaiskely ar kokioj tolimoj šalėlėj būdamas (V 533, 939, versija „Aš išdainavau visas dainėles“). Mergelės dainuoja ir drobeles ausdamos (V 1644), ir po langeliu sėdėdamos (V 139), ir subatos vakarėlį liepužėlei siūbuojant (V 395). O bernelis dainuoja ir pas mergelę išjodamas (V 339), ir iš jos parjodamas (V 201), žinoma, tik jeigu viskas gerai pasiseka, jei „į širdį mergužėlė Ir mergos motinėlė: Įsitaiso staklužėles, Įsirėdo drobeles“ (JSD 44). Nuotaka ir jaunikis dainose net vadinami *dainų mergužėle* (*dainorėle*, *giedorėle*), *dainų bernužėliu* (*dainorėliu*, *giedorėliu*) ir įsivaizduojami su „dainų skrynelėmis“, iš kurių, kaip paukščius į pasaulį, leidžia dainas:

Aš padainuosiu
Dainų dainelę,
Aš dainų mergužėlė.
Aš atdarysiu
Dainų skrynelę,
Paleisiu į liustelį.
<...>

Aš padainuosiu
Dainų dainelę,
Aš dainų bernužėlis.
Aš atdarysiu
Dainų skrynelę,
Paleisiu į liustelį.
DovD 302

Dainuoja pas nuotaką atvykdamas jaunojo pulkas (V 959), dainuoja ir nuotaką į jaunojo pusę lydinčios seselės (V 1872), ir seselės, norinčios gauti marčios dovanų (V 2203). Tačiau dainos nutyla mergvakaryje. Kaip skaudus aidas daugelyje mergvakario dainų pasikartoja žodžiai: „Ko liūdit, sesytės, ko nedainuojat?“ (V 877, 878, 879); „Ko, sesele, nedainuojai ši vakarėlių?“ (V 882). O atsakymas aiškus – padaryta „iškada“ darželyje:

– O ko mes giedosim,
Ko linksmos būsim,
<...>
Turim darže iškadą,
Daržely iškadėlę.

Subatos dieną,
Per pačius pietus,
<...>
Kirto ledai rūtelę,
Laužė vėjas roželę.

LTt 1 338

Aš turiu širdelėj
Rūpestėlj,
Rūtelių daržely
Iškadėlę,
Rūtelių daržely
Iškadėlę.

Rūtelės nesėtos,
Neravėtos,
Vainikas nepintas,
Nedėvėtas,
Vainikas nepintas,
Nedėvėtas.

LTt 1 340

„AISŪS KUNKLELIAI AIŠKIAI SKUMBĖJA“

Pirštis bernelis joja ne tik su daina, bet ir su muzika (V 67). O nuvykus pas mergelę, „griežia griežėjėliai, šoka šokėjėliai“ (V 111). Muzikai skambant vyksta daugelio vestuvinių apeigų dainų veiksmas. Sutartuvių dainose, skambant kanklėms ir trimitams, išsipagiriojusi močiutė verkia, kad pažadėjo dukrelę (V 599). Didvakario dainose muzikėlė griežia, jaunimėlis šoka, o mergelė vaikščioja po kaimelį, žemai lenkia galvelę, kviečia brolelius, tėvelius ir jaunimėlį (V 646). Mergvakario dainose groja muzikėlė, šoka jaunimėlis, o mergelė liūdi, kad į vargą įpuolė (V 835). Jaunasis pas nuotaką joja su garsiom muzikėlėm (V 906); atvykęs jo pulkelis ant dvaro sustojo, muzikėlėm užgrojo (V 909). Muzikai grojant mergelė išeina „ant dvaro“ šokti (V 1061). O vainiko įteikimo dainose klausama mergelės: „Ar lauki kanklelių skambančių, Ar muzikėlių [muzikėlių] žaidžiančių?“ (KlvD 48). Nieks neima nupinto vainiko, nes močiutė, tėvelis, seselė, brolelis „už muzikantų“ negirdi, o už ašarėlių nemato (V 1179). Ir vykstančios į jaunojo pusę nuotakos laukia „Geltons smuikužis, Jauns špilmonužis, Mošelės šokėjužės“ (JSD 451). O ją vežant „Aisūs kunklaliai ... Aiškiai skumbėją ... Toli girdėjās“ (SIS 850).

„SUTRINKO TRINKO TĖVELIO GRINDOS“

Vienose dainose š o k i s, kaip ir muzika, yra tarsi fonas, kuriame vyksta vestuvinių dainų veiksmas, arba akompanimentas, lydintis jaunųjų išgyvenimus, nuotaikas, dažniausiai – liūdesį, o kitose – kaip savarankiškas, visą dainą organizuojantis įvykis. Ir piršlybų, ir mergvakario, ir jaunojo išleistuvių, ir išvažiavimo pas jaunąją dainose, pamačius kieme šokantį jaunimą, nuotaką (kartais ir jaunąją) apima liūdesys (V 111, 835, 837, 1791):

Šokit, šokėjėliai,
Traukit, špilmonėliai,
O aš jauna mergužėlė
Į vargus įpuoliau.
JSD 839

Šokit, šokėjėliai,
Griežkit, griežėjėliai,
O aš, viena mergužėlė,
Aš be vainikėlio.
LTt 1 345

Visi šoka, linksminasi, o bernelis vienas liūdnas (V 686). Išvažiuodama iš savo šalies, nuotaka palieka visus begiedant, bešokant, o nuvykusi į jaunojo pusę, vėl atranda begiedant ir bešokant (V 1653). Ir sugultuvių dainose bernelis, nuvykęs pas mergelę, randa mergeles kieme bešokančias ir sakalėlį „betanciavojantį“ (V 1950); pas motinėlą būdama, mergelė šoka rūtų daržely (V 2004), jaunimėlis šoka, net grindys dunda, seselė verkia, net suolas liunga (V 2176).

Tuo tarpu dainose, kurios dainuojamos šokant, neretai dėmesio centre yra pats šokis. Jose poetizuojama vieta, kurioje šokama, šokėja, o pats šokimas suvokiamas kaip svarbus ritualinis veiksmas, kurį iškilmingai atlieka nuotaka:

Sutrinko trinko
Tėvelio grindos,
Tėvelio grįstos,
Brolio abliavotos,
Sesiulių mazgotos,
Močiulas pašluotos.
Kodėl nešokčiu,
Kodėl netrinkėčiu?
Kokios grindelas?
Obelėlas grindelas,
Grėbestėliai lazdininiai.
SIS 1347

Kodėl nešokčiu,
Kodėl netrinkėčiu?

Argi neslaunus
Šindei vakarėlis?

Argi nemundrus
Reitelių pulkelis?
SIS 1340

Mano tėvo, tėvo tėviškėlėj
Klevo lentužėms aslužė išgrįsta,

Klevo lentužėms aslužė išgrįsta,
Meirūnėliais gražiai išbarstyta.

Padarykit aslužėj ruimužį,
Dar aš eisiu su broleliu šokti.

JSD 575

Bernelis pirks dūdelę, ves šokti mergelę. Tešoka mergelė, o bernelis patrepsės (V 1106). Tegroja dūda varinė, tešoka mergelė lelija (V 1064). Tešoka mergelė, kol dar vainikuota, kai nuims vainikėlį, bus kaip parduota (V 1101). Vieta, kurioje šokama, ir pati šokėja kartais išaukštinama iki kosmogoninio didingumo. Ant tėvelio dvairo išdygo jovarėlis. Po juo muzikėlės grajino, jaunimas šoko, teduoda ruimo jaunai mergelei (V 1061). „Vienu šonu Vilniaus saulutė tekėjo, kitu – mergų tanciusėjo.“ Šokančios mergelės „spadnyčėlė žemę šluoja, šniūraukėlė petelius myga, karolėliai kaklelį rėžia, vainikėlis dangų remia“ (V 1062). Kosmogoniškai įsivaizduojami ir tėvelio į Rygą parduoti varomi jaučiai šokio dainoje, kuri tikriausiai buvo dainuojama per vestuves: („Vedė tėvas jautį ... Rygon parduoti ... Kai jautis gulėjo ... Jo ragai styrejo ... Per devynias mylias ... Jo ragai styrejo ... Jo nagai žėrėjo“ – SIS 1337).

„*AUKSA VERPSTELIS, ŠILKA KUODELIS*“

Vestuvinkinai, ypač jaunesni, išaukštinami ne tik juos lyginant, gretinant su dangaus kūnais ir juos atitinkančiais mitiniais personažais, bet ir priskiriant jiems šiems personažams būdingas išorės ypatybes: žibėjimą, blizgėjimą, ryšį su brangiaisiais metalais, perlais, šilkais.

Išaukštinant nuotaką, jaunąjį ir kitus vestuvių dalyvius, neretai jiems priskiriamos tokios ypatybės, kurios mitologijoje suteikiamos dangaus dievybėms, o tautosakoje (pvz., stebuklinėse pasakos) – iš šių dievybių kilusiems personažams.

Išaukštinant, idealizuojant nuotaką, įvairių vestuvinių apeigų dainose mėgstama ją vaizduoti šilkais apsirengusią, perlais, deimantais, auksu ir sidabru pasipuošusią. Šilkai, perlai, krištolas, deimantai, brangieji metalai būdingi visai jos aplinkai. Ir pati nuotaka, ir jos aplinka tik žiba, tviska, žėri. Tendencija šitaip išaukštinti nuotaką ypač akivaizdi senosiose lietuvių dainose – sutartinėse. Jose apdainuojamos nuotakos „ilgi plaukeliai“, „aukso žiedeliai“, „aukso špilkelės“, „aukso kurpelės“ (SIS 769), „šilko skarelės“, „šilko suknelės“, „aukso žiedelis“, „aukso galiūnai“, „aukso šniravonėlės“ (SIS 851–855), o vainikėlis „aukseliais vedžiotas“ (SIS 808). Ji aukso verpsteliu verpia šilko kuodelį (SIS 704). Bemergaudama ji nešioja tris

kvietkelius: „Vienas buvo auksytėlio, Antras buvo sidabrėlio, O šis trečias žalių rūtų kvietkelis“ (SIS 892). Jos galvelė nepakėlė „skarytėlių šilkinėlių“, pečiai – „šniu-raukėlių šilkinėlių“, kaklas – „perlelių karolėlių“ (SIS 893, 894). Sėdėdama rūtų lovelėj ant varinio tilto, ji į vandenį meta pusiau nupintą vainikėlį (SIS 772), sėdėdama krėslely, ant vario ledučio aukso žirklytėm plaukelius kerpa, upelėn meta (SIS 775 b), kerpa plaukelius sidabro žirklytėm (SIS 771). Mergelei bevaikščiojant pražūva šilkų skara, aukso žiedas, o juos randa bernelis (SIS 735–749). Ją žada nuduoti, kur „Iš upies midus tekėja ... Iš kalna perlučiai riedėja“ (SIS 875–876). Išvežant ją iš tėvo namų, išbarstomi perlai (SIS 826), o parvežant į jaunojo namus, dieveris ją perlais barsto (SIS 856 a, b). Ji „Visa auksinuota, Visa guzikuota, Kaip darži rožela žydi“ (SIS 946).

Panašiai nuotaka idealizuojama ir kitose dainose (monodinėse, daugiabalsėse su pritarimu). Ji pasipuošusi šilkų kaspinėliais (LTt 1 347), jos kaselė – „šilkų saujelė“ (LTt 1 333), žalių šilkėlių (LTt 1 336), jos veideliai uogele sirpo, o vainikėliai kaip perlinėliai (LTt 1 421). Ant jos galvelės žiba sidabriniai vainikėliai (LLD 2 413). Jos „Plonos drobės marškinėliai Baltais šilkais siūti, Eidamošku šniūravonė Cidabru vadžiota“ (LLD 2 36). Ją motulė siunčia į dunojų vandenėlio „Su aukso viedrais, Sidabro nėšiais, Su perlo vainikėliais“ (LLD 2 40), „Su variniais kibirėliais, Su šilkiniais pasaitėliais“ (LLD 2 45). Jos žalių šilkų nerinėlis, sidabriniai virbalėliai (LLD 4 140), ji šoka „Po auksaliu sidabrėliu, Po šilkiniais parėdėliais“ (LLD 4 356). Ji tiesiog visa auksu aplieta, šilku apdengta (V 728). Kur auksas, sidabras – ten bernelio uošveliai, o kur perlai, deimantai – ten bernelio mergelė (LLD 2 147). Ir pačią mergelę sunku atskirti nuo aukso ir sidabro („Vai, ar aukselis kalne žydėjo? ... Oi ne aukselis, ne sidabrėlis ... Močiutė dukrelę lauku lydėjo“ – TD 5 187). Ji eina kaip „šilko kamuolėlis, kaip aukso obuolėlis“ (V 2255). Ir jos tėvelio margi dvarai deimanto (V 762), „zirkalo langėliais“ (V 1001, 1507, versija „Margi dvarai, margi dvarai“; 1710), dvaro vartai užrakinti sidabro rakteliais (V 110), pats dvaras (V 741) ir net ūlyčios perlais barstytos (V 900). Tėvo sodelio aukso šakelės, sidabro lapeliai, deimanto obuolėliai (V 2864). „Tėvulio dvare ievarėlis devyniašakis, Ievarėlis devyniašakis. Kas viena šakelė – aukso spurgelė, In viršūnėlę raiba gegulė“ (TD 5 195). Niekur nėra ir tokio žolyno kaip mergelės: „aukso diegas, sidabro žiedas“ (V 481, versija „Vai, niekur nėra tokio darželio“), „aukso žiedai, sidabro laiškėliai“ (V 1832, versija „Oi, niekur nėra tokio žolyno“). O mergelės pasėtų meironų „Vario kotėliai, Šilko lapeliai, Deimantiniai žiedėliai“ (LTt 1 310). Jos šalėlėj net gaidžiai perlais lesinti (V 357, versija „Oi gaidžiai gaidžiai, gaidėliai mano“).

Bernelis renkasi tą mergelę, katra žalius šilkus suka (LLD 2 276), „šilkus verpia, šilkus audžia, šilkiniais nešioja“ (V 157, versija „Kai mes buvom du broliukai“). Jo mergelė verpia „baltus linužėlius Ir baltuosius šilkėlius“ (JLD 441), „Siuva šilko skarelę“ (LLD 4 142), meta šilkinį audeklėlį (V 250). Mergelė prašo bernelio atnešti

„Aukso žiedužį, <...> Šilku kuskuzę“ (LLD 4 114). Bernelis neša jai „Čysto šilko skepetėlę“ (LLD 4 115), „Rūtų vainiką, šilko kasnyką Ir aukselio žiedelį“ (LLD 4 373), atneš perlų vainiką (V 500). Brolelis jai dovanojo varinį laivelį, o šešuras – deimantinį irklelį (V 2137, versija „Dovanojo brolelis“). Mergelė aukso krėsle sėdi (V 811), laukdama svetelių, dvarą šluoja vyneliu paliedama, sidabrėliu papildama (V 898), po dvarą vaikštinėja, aukso raktais skambinėja (V 1967, versija „Po dvarelį vaikštinėjau“), nešioja „aukselio kubkelę“ (LTt 1 361). Vaikščiodama po sodelį, aukso žiedą raičioja (LTt 1 278), rita žiedelį į anytos dvarelį (LTt 1 303), išvykdama iš tėvų pamiršta aukso raktus (V 1347). O laukiant parvažiuojant marčią, dainuoja: „Parves brolis Jauną marčią Sidabruotą, Pažibuotą“ (JSD 381).

Šitaip nuotaka idealizuojama visų vestuvinių apeigų dainose. Tuo tarpu svočia panašiai išaukštinama tik svočios sutiktuvių ir vestuvinių apdainavimo dainose, prašant iš jos dovanų ir dėkojant už jas. Svočia irgi „Visa auksinuota, Visa sidabruota, Aplink žemžčiugėliais apsodinta“ (SIS 998, 999). Jos viskas žiba: ir kepurėlė, ir skarytėlė, ir net kvartūkėlis (SIS 987 a, b). Ji vėdina šilkus, „sidabrų šinkuoja“ (SIS 1006), važnyčioja šilko vadelėm (SIS 986), apsirengusi šilko suknele (V 1937), visa šilkinuota (V 1931).

„TAI BLIZGA, TAI ŠVIEČIA JO AUKSO KILPELĖS“

Panašiai kaip nuotaka lietuvių vestuvinėse dainose idealizuojamas ir jaunasis. Ir jis naudoja iš aukso, sidabro padarytus daiktus, šilkus, ir jo aplinka žiba, tviska, žėri. Kaip ir nuotaka, jis idealizuojamas visų vestuvinių apeigų, ne tik vestuvinių apdainavimo, dainose, tačiau tokių dainų yra gerokai mažiau negu apie nuotaką.

Dar mažas būdamas, jaunasis, „aukso lopšy gulėdamas“, miego nenorėjo (LLD 2 136). Nusišėręs juodbėrėlį, ketina jį aukso balnu pabalnoti, „laužtiniais“ žaboti (LLD 2 692). O pas mergelę jodamas „Aukso pentinėlius Nusišveitė, Bėrąjį žirgelį Pasišėrė, <...> Aukso kamanėlėm Pasimovė“ (LTt 1 347). Jojant „Tai blizga, tai šviečia Jojo aukso kilpelės“ (LLD 2 152). Girdydamas žirgą bernelis mušė jį „Per šilkelių kamanėlį, Per aukselio paprūgėles“ (LLD 4 349), „Per auksalio kamanėlį, Per sidabro paprūgėlį“ (LLD 4 350). Mergelė išsirenka sau bernelį „Su raudonais veideliais, Su geltonais plaukeliais, Katro bernelio plieno dalgelis, Sidabro pustiklėlis“ (LTt 1 324). Jauniesiems sveteliams išlaužus uosio kuolus, išmindžiojus žalias rūteles, mergelė į svirnelį vilioja raibą sakalėlį, ketindama jo pilkas plunksnelės aukseliu barstyti, o jį patį vyneliu girdyti (LTt 1 365). Bernelis, rūtų daržely aukso krėsle sėdėdamas, su mergele kalba (LTt 1 341). O kai jį, dėl nelaimingos meilės numirusį, palaidoja rūtų daržely, išdygsta aukso rožė sidabriniais lapeliais, nuo jo kepurės diena aušta, o nuo „šoblelės saulė teka“ (TD 7 134). Kaip jau esame užsiminę, jodamas pas mergelę, bernelis neša jai aukso žiedelį, šilko skarelę, šilko kasnykėlį, perlų vainiką. Nepaprasta ir jaunojo aplinka. Jo dvarelis „variniai varta-

liai ... stikliniai gonkeliai ... Zerkaliniai lungeliai“ (SIS 980 a), „keltiniai varteliai, sidabriniai gonkeliai“ (SIS 985 a). O mergelei jis giriasi:

Pas mus kalneliai	O akmenėliai	Iš kraštų taiso
Alavėlio,	Sidabrėlio,	Žali šilkai.
O akmenėliai	Pas mus upelė	Iš vidurio verčias
Sidabrėlio.	Vyno teka.	Balti perlai.
	<...>	LTt 1 409

„SAULA TEKĖJA, ŽVAIGŽDELES LYDĖJA“

Ankstyvo ryto ir vėlyvo vakaro vaizdai lietuvių vestuvinėse dainose nėra atsitiktiniai. Daugeliu prasminių ryšių jie yra susieti su tolesniais dainose vaizduojamais įvykiais ir visais senaisiais vestuviniais papročiais. Ypač prasmingi yra *aušta nčios* ir *aušros ir tekančios be nusileidžiančios saulės* vaizdai. Jau vien žodžio *tekėti* vartojimas ir dangaus šviesulių (saulės, mėnulio, žvaigždžių) judėjimui, ir mergaitės išėjimui už vyro pažymėti tarsi savaimė susieja tekančios saulės, aušros vaizdus su vestuvine problematika. Ir išties, tik paminėjus, kad „aušt aušrelė, tek saulelė“, iš karto kyla mintys apie merginos tekėjimą. Šia linkme ir klostosi tolesni dainos įvykiai. Saulutė tekėjo, lapeliai mirgėjo, o du broliai mergelių žvalgyti (V 1, versija „Saulutė tekėjo“), joms pirštis jojo (V 110, 108, versija „Saulutė tekėjo, lapeliai mirgėjo“). Per girią giružę saulutė tekėjo, o bernelis pas jauną mergelę joti žadėjo (V 219). Užtekėjo užmirgėjo iš rytų saulelė – rūteles besėjant pas mergelę atjojo trys berneliai (V 20, versija „Užtekėjo užmirgėjo“). Aušta aušrelė, teka saulelė, motina žadina dukterį, siunčia vandenėlio, o pas ją atplaukia bernelis (V 26, versija „Aušt aušrelė, tek saulelė“). „Gieda gaideliai ryliuoja, Tek saulelė švytruoja“, o pas mergelę jaunas bernelis atjoja (DovD 317). Tek saulelė, o atjojęs bernelis prašo, kad mergelė atkeltų vartelius (V 396), kad vestų žirgelį į stoniją, o jį patį – į klėtį (V 184), teiraujasi, ar močiutė leis už jo dukrytę (V 152), ar dukrytė tekės (V 394) ir t. t. Saulės ir mergelės tekėjimas šiose dainose kartais, atrodo, net tyčia pabrėžiamas:

Aušta aušrelė,	– Tekėk, mergyte,
Jau diena,	Už manęs,
Patekės saulutė	Balta lelijėle,
Raudona,	Už manęs,
Patekės saulutė	Balta lelijėle,
Raudona.	Už manęs.

LTt 1 266

Auštančios aušros ir tekančios saulės vaizdais pradėdamos ne tik pažintuvių, piršlybų, bet ir kitų vestuvinių apeigų dainos. Ir jaunojo sutiktuvių dainose nedėlios rytą saulė teka, o mergelė dvarą šluoja, vyneliu paliedama, laukdama atjojančio jaunojo pulko (V 898). „Gieda gaideliai ryliuoja, Aušta aušrelė šviesuoja“; o atjojęs bernelis stovi lauke „ant oro“ (JSD 518). „Aušt aušrelė, tek saulelė Per žalią girelę <...>, Ir atjoja bernužėliai Iš svetimios šalies“; kurie prašosi, kad mergelė juos įleistų (LTt 1 354). Tuo tarpu saulei leidžiantis mergelė mergvakary pina vainikėlį (V 758), rengiasi kelionėn pas anytėlę (V 1770, 1791, versija „Saulutė raudona“). Čia ir vėl tarsi akcentuojamas žodžių, kuriais nusakomas saulės nusileidimas ir nuotakos išleidimas į svetimą šalį, panašumas: „saulužė leidžias – lydės sesytę“ (V 1842). Panašiais žodžiais žaidžiama ir sugrįžtuvių dainoje: „Nus’leido saulele į vakarus, Išleidus dukrelę labai toli“ (KlvD 528).

Saulė lietuvių vestuvinėse dainose ir akivaizdžiau yra gretinama su nuotaka ir kitais vestuvių dalyviais. Tose pačiose piršlybų dainose (V 398) duktė, jei toli nuduos, žada saulele aplankyti („Į tėvo dvarą Saulele įtekėčiau, Už balto stalo Rožele pražydečiau“ – LTt 1 284). Kaip saulelė lenkiasi tamsiųjų debesėlių, taip mergelė lenkias našlelio (V 270, 358, versija „Oi, lenkias lenkias giedri saulelė“). Aiškiai su saule nuotaka gretinama mergvakario, jaunosios graudinimo, atsisveikinimo ir kitose dainose: „Nedėlios rytą saulelė tekėjo, Už balto stalo sesytė sėdėjo“ (V 1296); „Užusėdo užrietėjo saulelė už kalno, Užusėdo seselė už stalo“ (V 726, versija „Užusėdo užrietėjo“; 1554); „Tai užtekėjo užrietėjo saulelė prieš kalną, Tai užusėdo užrymojo sesulė už stalo“ (V 1373); „Teksa saulelė, Dobilio. <...> Teksa viešnelė, Dobilio“ (SIS 1177); „Saulytėlė tekėjā, dābile, Per tėvuliā dvarelį, dābile. Pažin, tėve, dukrelį, dābile, Kurių senai nudavei, dābile“ (SIS 1180). Toli nuduota dukrelė svaioja, nuvykus į tėvo dvarą, įsistoti „Saulės darželin“ (SIS 1198), susivaryti „Saulės darželin“ savo karveles (SIS 1197). Ir pagaliau daug sakanti žvalgytuvių sutartinė:

Kas tai ištekėja, Dobiliau?	Kas tai ištekėja, Dobiliau?
Saulala tekėja, Dobiliau.	Sesute tekėja, Dobiliau.
Žvaigždeles lydėja, Dobiliau. <...>	Broliukai lydėja, Dobiliau. SIS 845

Saulė siejama ir su mergelės rūtų darželiu, rūtelėmis ir kitais žolynais. Rūtelę ir lelįjėlę „Vėjelis sėjo, Saulė ravėjo, Skaudus lietulis Pažėdinėjo“ (KDLd p. 252).

Mergelės „Pirmas kvietkas žydėjo, Kap aušrelė tekėjo, <...> Antras kvietkas žydėjo, Kap mėnulis žibėjo, Tracias kvietkas žydėjo, Kap saulalė tekėjo“ (KDLD p. 295). Iš rūtų darželio teka saulėlė (V 814, 245, versija „Teksa saulėlė iš rūtų darželio“). „Žyd' rūtālā kaip māno [mėnuo]. Sorbinto, sorbinto. Lelijėlā kaip saulā. Sorbinto, sorbinto“ (SIS 737). O kartais net ir taip įsivaizduojama:

Parves brolis	Iš sidabro
Jauną marčią	Saulė teko,
Sidabruotą,	Iš vainiko
Pažibuotą.	Rasa krito.

JSD 381

„SAULĖ MOČIUTĖ KRAITELĮ KROVĖ“

Su saule lietuvių vestuvinėse dainose lyginama ne tik nuotaka, bet ir kiti vestuvininkai, o visų pirma – nuotakos motina, kuri dainose švelniai vadinama *motule*, *močiute*, *motuše*. Išleidžiant nuotaką į jaunojo pusę dainuojama:

Užteka saulužė, daulėliu, lėliu,
Aplinkui dangužį, daulėliu.

– Apeiki, sauluže, daulėliu, lėliu,
Aplinkui oružį, daulėliu.

Paskaityk, sauluže, daulėliu, lėliu,
Ar visos žvaigždutės, daulėliu.

<...>

Apeiki, motuše, daulėliu, lėliu,
Aplinkui dvaružį, daulėliu.

Paskaityk, motuše, daulėliu, lėliu,
Ar visos dukružės, daulėliu.

JSD 637

Ypač aiškiai saulė gretinama su močiute mergvakario dainose, kurios yra dainuojamos našlaitei (V 811–816). Saulė čia atlieka motinos darbą – krauna ištekančią našlaitei kraitį:

– Oi, žydėk žydėk,
Sausa obelėle,
Oi, žydėk žydėk,
Sausa be lapelių,
Oi, žydėk žydėk,
Sausa be lapelių.
<...>

– Oi, tekėk tekėk,
Jauna mergužėle,
Oi, tekėk tekėk,
Jauna be tėvelių,
Oi, tekėk tekėk,
Jauna be tėvelių.
<...>

– Vėjelis supūs
Žaliuosius lapelius,
Saulutė sukraus
Raudonus žiedelius,
Saulutė sukraus
Raudonus žiedelius.
<...>

– Mėnulis duos
Didį pasogėlį,
Saulutė sukraus
Didelį kraitelį,
Saulutė sukraus
Didelį kraitelį.

LTt 1 335

Saulė jau ir tiesiog vadinama motina: „Nėr man motulės Kraiteliui krauti, <...> Nėr man tėvelio Dalelei skirti. <...> Saulė motulė Kraitelį krovė, <...> Mėnuo tėvelis Dalelę skyrė (LTt 1 334). Saulė ne tik našlaitei kraitelį krovė, bet kaip tikra motina ją ir „gražiai augino“ (V 1303). O atsisveikinimo dainose našlaitė raginama palenkti galvelę motinėlei – šviesiai danguj saulytėlei (V 1367).

Gerokai rečiau su saule lyginama ar gretinama svočia, uošvė ir kiti vestuvininkai: „Slauna mūsų svociulė svociulė, Slaunai dvaran invažiavo invažiavo: Kai saulalė intekėjo intekėjo“ (TD 4 299); „Rytelį saulutė užtekėjo, martelė mislijo, kad tikra motulė, o čia – piktoji anytėlė“ (V 2145); „Kругu saulelė aplink dangų, rėdu broleliai aplink skomas“ (V 1347) ir pan.

„AUŠROS ŽVAIGŽDĖ PATEKĖJO“

Kyla klausimas: kai saulė įsivaizduojama močiute, koks dangaus šviesulys tada įsivaizduojamas nuotaka? Aiškiai į šį klausimą atsako jau cituota nuostabioji daina „Užteka saulužė“ (V 1758), dainuojama atsisveikinant nuotakai su tėvų namais ir išvažiuojant į jaunojo šalį. Saulužė, eidama aplinkui dangų ir skaičiuodama žvaigždutes, nusiskundžia:

– Jau skaitau neskaitau, daulėliu, lėliu,
Jau vienos ir nėra, daulėliu,

Šviesiausios žvaigždužės, daulėliu lėliu,
Kur anksti užtekėjo, daulėliu.

Kur anksti užtekėjo, daulėliu, lėliu,
 Ir vėlai nusileido, daulėliu.
 JSD 637

Neranda ir motušė savo vyriausios dukrelės, kuri „anksti atsikėlė, daulėliu, lėliu, Ir vėlai atsigulė, daulėliu“ (JSD 637). Vadinasi, nuotaka, kurios ieško saulė močiutė šioje dainoje, yra *A u š r i n ė* (aušros žvaigždė). Yra ir daugiau vestuvinių dainų, kuriose užsimenama apie aušrą (aušros žvaigždę), su kuria kartais ir tiesiog siejama nuotaka ir jos pasaulis. Sugrįžimo iš jungtusių dainose dainuojama „Aušružė aušo, Močiutė klausė: Kur dėjai vainikėlių?“ (JSD 830); išvažiavimo pas jaunąjį dainose – „Zaria zarelė rasišviečia, dukrelė su močiute išsiskiria“ (V 1764). Gaubtuvų dainose mergelei vainikėlių nuima, kai aušros žvaigždė pateka (V 2091). Grįžtusių dainose šviesi aušrelė už kalno bėga, dukrelei pas močiutę į svečius reikia (V 2853) ir t. t.

Tiksliai išsiaiškinti, su kokiais dangaus šviesuliais ar reiškiniais kiekvienoje vestuvinėje dainoje yra siejama nuotaka ir kiti vestuvinininkai, trukdo viena įdomi aplinkybė, kuri savo ruožtu yra labai reikšminga, padedanti suprasti daugelio vestuvinių dainų ir papročių senesnę prasmę. Dainose, kalbant apie nuotakos ir kitų vestuvinininkų pasaulį, paprastai minimas ne vienas kuris nors dangaus šviesulys, o visa dangaus šeimyna (saulė, mėnuo, žvaigždės, ypač aušros žvaigždė). Kaip jau matėme, daugelis vestuvių dainų prasideda auštančios aušros ir tekančios saulės vaizdais („Aušt aušrelė, tek saulelė“, „Aušta aušta, saulė teka“ ir kt.). Žvalgytusių dainoje „Bitel, dobilėliau, kas tai ištekėjo“ (V 441) „Saulala tekėja, <...> Žvaigždelės lydėja“, o atsigręžusi saulelė pamato, kad „Dar vienos nėra <...> Žvaigždelas rytinės“ (SIS 845). Panašiai ir išvažiavimo pas jaunąjį dainoje „Užteka saulužė“ (V 1758) („Paskaityk, sauluže, ... Ar visos žvaigždutės ... Jau vienos ir nėra ... Šviesiausios žvaigždužės“ – JSD 637). Nuotakos gaudinimo dainose našlaitei saulė močiutė kraitelį krauna, mėnuo tėvelis dalelę skiria, žvaigždė seselė vainiką pina, sietynas brolelis lauku lydi (V 811–815), o dainoje „Vai, žydėk žydėk, sausa obelėle“ (V 816) saulužė kraitelį sukrauna, o mėnuo dalelę paskiria. Atsisveikinimo dainoje „Praeidama pro šalelę“ (V 1367) nuotaka raginama palenkti galvelę motinėlei – šviesiai danguj saulytėlei, tėveliui – mėnesėliui, seselei – žvaigždelei, broleliui – sietynui. Mergvakario dainose iš mergelės rūtelių darželio išteka šviesus mėnesėlis, o iš vainikėlio – aušros žvaigždė (V 770, versija „Iš kur užtekėjo“). Su visais dangaus šviesuliais lyginami ir mergelės žolynai, kuriuos nukando bernelio žirgas, jaunosios ieškojimo dainoje „Po beržyną vaikščiojau“ (V 973):

Pirmas kvietkas žydėjo,
 Kap aušrelė tekėjo,
 Antras kvietkas žydėjo,
 Kap mėnulis žibėjo,
 Tracias kvietkas žydėjo,
 Kap saulalė tekėjo.
 KDLD p. 295

Marčpiečio dainoje „Plaukiau per jūrą“ (V 2137) ir vėl dainuojama, kad mergelės rūtą ir lelijėlę mėnulis sėjo, saulė ravėjo. Piršlybų dainose minima saulė ir mėnulis, mėnulis ir žvaigždės. Saulė leidžias, mėnuo teka, o bernelis joja pas mergelę (V 13); „teka mėnuo ir pazaras“; jau netoli uošvio dvaras, sužvengė žirgelis – uošvis vartus atkėlė (V 112, versija „Tekta mėnuo ir pazaras“). Šviečia mėnulis, žiba žvaigždelės, mergelė verkia, nes močiutė žada už girtuoklio leisti (V 331).

Ir svočia prilyginama visiems svarbiausiems dangaus šviesuliams:

Slauna mūsų svociulė svociulė,
 Slauniai dvaran invažiavo:
 Kai saulalė intekėjo intekėjo,
 Kai žvaigždelė inmirgėjo inmirgėjo,
 <...>
 Kai mėnulis apšvietė apšvietė.
 TD 4 299

Kaip matyti iš daugelio minėtų dainų, dangaus kūnams priskiriamos nevienodos vedybinės pareigos: kai saulė įsivaizduojama nuotaka, tada žvaigždės yra jos pabroliai (broliukai), o aušros žvaigždė – vyriausias pabrolys; o kai saulė įsivaizduojama motina (močiutė), tada aušra (aušros žvaigždė), atrodo, yra nuotaka, mėnuo – jos tėvas, žvaigždės – pamergės, sietynas – pabrolys.

„*PRO BALNELĮ MĒNUO TEKA*“

Mėnuo, kaip jau galėjome suprasti iš minėtų vestuvinių dainų, siejamas su įvairiais vestuvių veikėjais, tačiau dažniausiai – arba su berneliu, arba su nuotakos tėveliu.

Mėnuliui tekant, bernelis joja pas mergelę (V 13, 112, versija „Tekta mėnuo ir pazaras“). Gera jam joti, kai šviesi naktis (V 496, 1507, versija „Šviesi naktis mėnesiena“). Mergelė neina kviečiama brolelio, sesutės, tėtučio, motutės, nes „Tamsioj nakty mėnuo nešviečia“, o eina kviečiama bernelio amžinojo, nes „Tamsioj nakty mėnuo jau šviečia“ (LLD 2 557). Mėnuliui tekant, mergelė girdi, už ko ją tėveliai

žada duoti (V 245, versija „Jau mėnulis, jau mėnulis teka teka“). Pagal mėnulį galima atpažinti ir bernelio žirgą:

Mano žirgo žvaigždė kaktoj,
Pro balnelį mėnuo teka.
Pro balnelį mėnuo teka,
Pro kamanas nusileidžia.

LLD 4 331

Mėnuo – tėvelis, kaip jau matėme, skiria našlaitei nuotakai dalelę (V 811–816), nuotaka raginama palenkti galvelę mėnesėliui – tėveliui (V 1367). Užtekėjus mėnuliui, marti mano, kad tai tėvelis, o ten būta šešurėlio (V 2145).

Ir pagaliau mėnuo kartu su saule, aušros žvaigžde minimas kalbant apie mergelės žolynus, rūtelę, rūtelių darželį: rūtelę mėnulis sėjo (V 2137), mėnulis užteka iš rūtų darželio (V 770, versija „Iš kur užtekėjo“), bernelio žirgas nukando mergelės žolyną, kuris kaip mėnulis žibėjo (V 973). Retkarčiais su mėnuliu lyginama nuotaka (V 915), svočia (V 1933, var. TD 4 299) ir kiti vestuvių dalyviai.

„ĮEINA MARTELĖ, ĮLERVUOJA“

Svarbiausieji lietuvių vestuvių dalyviai (nuotaka, jaunasis, svočia, piršlys ir kt.) liaudies dainose ne tik išaukštinami, idealizuojami, bet ir pažeminami, pajuokiami. Neretai taip daroma norint gauti daugiau dovanų; kai mažai teduodama, dovanotojai yra peikiami, o kai daug – giriami. Tačiau vestuvių dalyvių gyrimas ar peikimas yra apeiginis aktas, turintis galias socialines ir mitologines šaknis. Tai iš dalies lėmė ir priemonės, kuriomis tai daroma.

Nuotaka peikimo dainose vaizduojama šašuota (SIS 909), „uprota, kuprota“ (SIS 918), arklių gūnia apsisupusi (SIS 899); jinai „Juoda, juoda Kaip čigonė, Turi galvelę Kaip puodynę. Lig slenkščiu didumo, Lig piestai drūtumo“ (SIS 914), „Storalūpe, retadunte. <...> Dvigurkla, trigurkla. Vienam gurklaly Kate su kačiūkščiais, Untram gurklaly Pela su peliūkščiais, O šiam trečiam gurklaly Gulbela dėjo ir perėjo“ (SIS 904). „Striukabukaburne, Bukanose, agurkanose. Striuka, drūta, Lig slukščiu didumo“ (SIS 922). „Akelam pažvilusiom, Lūpalam padribusiom“ (SIS 930), danteliai – Giltinei vargonai, rankelės – Giltinei grėblelis, pilvelis – Giltinei maišelis (SIS 938). Ji „Įkupečiuoja ... Kaip viksvų vežimėlis ... Šieno kupetėlis“ (SIS 900), „įlervoja, Kreivosias kojelas įkiloja“ (SIS 903). Ji tinkama tik „Čiryłai mušt, ripkai ridinėti, Iš krūmų tetirvėlam varinėt“ (SIS 918), „Po laukų kiaulalam varinėti“ (SIS 919). Jos „Pakuonej – staklės, Pabalų – nytys. Šilkų nytys sukirmijo, Nindrių skietas sudrunijo. Vienam gali staklių želmanėliai žėla, Untram gali staklių Dobiėliai dygo, Vidury staklalių Karklaliai dygo ir užaugo“ (SIS 927).

Panašiai apibūdinamas ir jaunas: „Lig slunksčiu aukštumo, lig piestai drūtumo“ (SIS 949), „Strukabukaburnis, agurkonosis, Storalūpelis, retaduntis“ (SIS 956), „Kuprotas, uprotas“ (SIS 958); jo nosis dera „Lunkam, pavalkam, Sesiulas kraite-
liam Parvaram“ (SIS 958). Jo „Linkiški rūbai, kiauliški zūbai, Ir patsai svainiukas
teliazūbis“ (SIS 960). Jis vadinamas „čigonėliu“ (SIS 951, 953, 966 ir kt.). Jam
kaip šneliui – „Per kaklą baltą“ (SIS 959). Jam reikėjo pripiršti „Rygos kalytį“
(SIS 969); pagiriom jam virs „Šunies liežiuvį, Katies pažundį“ (SIS 967). Jo „ku-
melela devynių sieksnių: Vienu galu jojo, untrų vilkai pjove“ (SIS 974). Jis gyre-
si, kad didis darbininkas: pats linus sėjo, nagais akėjo, keliaklupstas rovē, maišan
sukrovė (SIS 964); labai išmintingas: pamatė pirtį, sakė – bažnyčia, pamatė kiaulę,
sakė – kunigėlis (SIS 966).

Tokia pat ir svočia. Ji „Su piesta drūtumo, su slunksčiu aukštumo“ (SIS 1005),
„dvigurkla, trigurkla“ (SIS 1013). Jos galva kaip puodynė, dantys kaip vargonai, lūpos
kaip vyžos, kojos kaip kačergos, rankos kaip grėbliai (SIS 1007). „Visa akstinuota,
Visa dagiliuota, Aplinkui šluotražėliais apsodinta“ (SIS 998), „Sėdžia šalaėj kaip akė-
čia, Turi savo galvelį kaip puodynį“ (SIS 1001). Jai reikėjo ne į svočias eiti, o kiauleles
paganyti, šnelius palodyti (SIS 1004); ji prašė „vanago nagelių Nors šiai dienelai
pasikasinėt. <...> meškeį kojelių Nors šiai dienelai pasišliaužinėti“ (SIS 1005).

Tokiais pat ar dar negražesniais žodžiais apibūdinamas piršlys (svotas) ir kiti
vestuvių dalyviai. „Koksai činai svotas, Koksai ne svotelis: Panosėj lašas, Pakauši
šašas, Viršugalvi utelėla Kupečiuoja“ (SIS 1033). Jis „Juodas, špėtnas kaip čigonas“
(SIS 1035), kuprotas (SIS 1034), kupranosis (SIS 1036), gal kiaulių kūtėj šunų
guoly miegojęs (SIS 1048); pamatęs kalytę, mano, kad panytė, nori ją pabučiuoti
(SIS 1047), pabaly karia kalę, raišo jos žarnas (SIS 1046) ir t. t.

Dainas, kuriose peikiama nuotaka, jaunas ir kiti vestuvių dalyviai, dažniausiai
dainuoja kito – „svetimo“ pulko dainininkai. Tai kartais atsispindi ir pačiame dainų
tekste. Pavyzdžiui:

Anos šalies svočia,
Anos šalalas, –
Visa akstinuota,
Visa dagiliuota,
Aplinkui šluotražėliais apsodinta.

Mūsų šalies svočia,
Mūsų šalalas, –
Visa auksinuota,
Visa sidabruota,
Aplink žemčiūgėliais apsodinta.

SIS 998

Šitos šalies svočia,
Šitos šalalas, –
Sėdžia stalaly kaip aguona.

Anos šalies svočia
Sėdžia šalaėj kaip akėčia,
Turi savo galvelį kaip puodynį.

SIS 1001

Vadinasi, šiomis dainomis reiškiamas visuotinas vestuvėse jaučiamas nusistatymas prieš svetimo pulko žmones. Tačiau yra atvejų, kai pats tekstas rodo, kad vestuvinininkai peikiami arba giriami ne tiek dėl to, kad jie priklauso svetimam pulkui, kiek dėl to, kad duoda arba neduoda dovanų. Pavyzdžiui:

Anos šalies svočia,
 Anos šalalas,
 Jei duos(i) pyragėlio,
 Nesakysiu,
 Jei neduosi pyragėlio,
 Pasakysiu:
 Svočios didis pilvas,
 Gelažinis lunkas;
 SIS 1009

„ATADULKSTA ATADULKSTA SVETIMA ŠALELĖ“

Priešiškumas svetimo pulko žmonėms atsispindi ne tik vestuvinininkų apdainavimo, bet ir suolo vadavimo (V 945–970), jaunosios ieškojimo (V 973–992), stalo vadavimo (V 1513–1527) ir ypač jaunojo sutiktuvių (V 897–943) bei gaubtuvinių (V 2057–2131) dainose. Jaunojo sutiktuvių dainose jaunojo pulkas vadinamas *svetima šalele*, kuri uždulkinusi uošvio dvarelių, rūtų darželį ir mergelės kasą (LTt 1 355), *nepažįstamais broleliais*, kurie „Išlaužė uosio tvorelę, Tarnai nuskynė roželes ... Žirgai numynė rūteles“ (JSD 876). Atvykstant berneliui pas mergelę, kaimas užkėlė vartus, uždėjo kuolus, užleido grandinėles, ir tik paleistas „ant valios“ žirgas „Tai išmuš kuolus, Atkels vartelius, Atkabins grandinėlius“ (DovD 291). O gaubtuvinių dainose jaunojo pulkas tarsi plėšikai ar vagys naktį, dar gaideliams negiedojuš, slapta pagrobė nuotaką, močiutės pažadinti sūneliai vejasi ir nori ją sugrąžinti (V 2121, 2130); arba jaunojo pulkas įsivaizduojamas „vaisku“, kuris seselę „užvajavo“ (V 2124), kazokais, kurie slapčia seselę pavilioja ir išveža (V 2125), kazokais, kuriems tėvas, motinai nežinant, dukterį pažada (V 2127). Visose šiose dainose nuotakos broliai vejasi ir paveja savo seselę, bet ji negrįžta, nes jau yra su nuometėliu, „kazokiškai aprėdyta“, martele pavadinta.

„AŽUOLĖLIS DEVYNŠAKIS“

Vestuvinės dainos dažnokai pradedamos neįprastoje vietoje (mariose, už jūrių marių, vidur žalios girelės, prie dunojėlio, tėvulio dvarely...) išaugusio augalo (medžio) vaizdu. Po šiuo augalu ir vyksta nesudėtingas dainos veiksmas. Šis augalas ne paprastas – jis devynšakis, šimtašakis, su trimis liemenėliais, sidabro liemenėliu, aukso

viršūnėle, kurioje tupi sakalas, gegutė kukuoja. Tai vidury dvaro mėlynose mariose išaugęs ąžuolėlis su šimtu šakelių (V 981, versija „Sėdžiu už stalelio“):

Žalioj girioj,	Gale tėvužėlio
Žalioj girioj	Margo dvaružėlio
Lygi pieva,	Aug žalias ąžuolėlis
E, e	Su trimis liemenėliais.
Lygi pieva.	JLD 441

Toje pievoj,	Tėvulio dvare ievarėlis,
Toje pievoj	Ievarėlis devyniašakis.
Ąžuolėlis.	Kas viena šakelė – aukso spurgelė,
	In viršūnėlę raiba gegulė.

Tam ąžuole,	TD 5 195
Tam ąžuole	
Sakalėlis.	
JSD 214	

Lygiuos laukelius išaugęs šimtašakėlis ąžuolėlis (jovarėlis) (JLD 458, 931) arba ant vieškelėlio – liepelė su devyniom šakelėm (KlvD 405). Po šiais medžiais kalbasi berneliai su mergelėmis, tėvelis – su sūneliais, močiutė – su dukrelėmis. Gale lauko liepelė, toj liepelėj – krėslelis, tam krėslely – panelė sušukuota galvele; ją bernelis kviečia pas save (SIS 762–765), mergelė šukuoja galvelę ir gailiai verkia, kad nėra tėvelio dalelei skirti, motutės kraiteliui krauti... (SIS 767). Žaliosios liepelės viršūnėlė aukso žiedelio, liemenėlis sidabrėlio, o po ta liepele nauja lovelė ir margas krėslelis, kuriame sėdi jauna mergelė ir kalbasi su berneliu (JSD 645). Daržely išaugusi rūtelė, išsišakojusi į devynias šakeles, dešimtą viršūnėlę. „Ant kožnos šakelės Po margą gegelę Kas rytelį kukavo“ (JSD 215). Rūtelė su aukso viršūnėle, į kurią įsitūpia raima gegelė (JSD 252). Jūroje, dunojėlyje išaugusi lelijėlė ir rūta, kurią vėjelis sėjo, saulė ravėjo (DovD 348), mėnulis sėjo, saulė ravėjo (V 2137). Rūtų daržely išaugęs diemedėlis sidabro viršūnėle, į kurią įsipūrina gegutė iš karaliaus sodo (V 315).

Tokiu nepaprastu augalu lietuvių vestuvinėse dainose dažniausiai yra vaizduojama liepa, ąžuolas, rūta (mėta, lelija), kiek rečiau – jovaras (jievaras), diemedis, pušis, eglė, beržas, klevas, meironas ir kt. Tokiuose augaluose galima įžiūrėti universalus pasaulio modelio (pasaulio medžio, kosminio medžio) relikto (Vėlius 1983: 180–185). Šitokių relikto pasitaiko daugiau kaip dvidešimtyje vestuvinė dainų tipų (ten pat žr. 14 lentelę). Panašią prasmę vestuvinėse dainose kartais turi sodo, statinio (dvarelis, svirnelis), laivo, tilto, krėslo, netgi akmenėlio įvaizdžiai (ten pat: 185–188):

Ei, niekur nėra
 Tokių sodužėlių
 Kaip tik mano tėvelio:

O ir įtūpė
 Raiba gegužėlė
 Į tėvelio sodelį.

Perlų lapužėliai,
 Aukso žiedužėliai,
 Deimanto obuolėliai.
 <...>

Kolei tupėjo,
 Visa žėrėjo,
 Lėkdama suskambėjo.
 JSD 438

Oi, budavosim
 Naują laivelį!
 Ant keturių kertelių,

Ant kertužėlių
 Po gegužėlę
 Kukavo ryts vakarėlis.
 JLD 3, p. 751

„OI RŪTA RŪTA, RŪTELE ŽALIOJI“

Tokie pat ritualizuoti, senųjų vestuvinių papročių nulemti ir mergelės darbai. Tai irgi veikiau ne kasdieniški darbai, o papročių padiktuotos situacijos, kuriose įprasta vaizduoti vestuvinių dainų mergelę. Nuvykęs (nujojęs, nuplaukęs) į tolimą šalį, bernelis randa mergelę vandenėlio į jūros mares ar dunojėlių beeinančią (V 26, 111, versija „Anksti rytą kėliau“, 164, 489, versija „Ankstį rytą kėliau“, 514, 835, 1002, versija „Anksti rytą rytelį“, 1065, versija „Sakė mane šiokią, sakė mane tokią“), besiprausiančią (V 140, 186, 248, 592, 835), rankeles bemazgojančią (V 83, 246), žlugtą beskalbiančią (V 16, 140, versija „Ant kalnelio pušynėlis“, 377, 2059), po sodą bevaikščiojančią, uogeles berankiojančią (V 20, 27, 210, versija „Po vyšnių sodelį vaikščiojau“), obuolėlius beraškančią (V 20, versija „Vaikščioj tėvo trys dukrelės“), po dvarą bevaikščiojančią, aukso kubką benešiojančią (V 1395), per langelį bežiūrinčią (V 237, 247, 259, versija „Sėdžiu už stalo, žiūriu pro langą“, 359, versija „Žiūrėk, mergele, pro stiklo langą“, 571, versija „Sėdžiu po langeliu“, 573, 583, 590, versija „Sėdžiu už stalelio“, 835, versija „Sėdžiu už stalelio“ ir kt.), galvelę bešukuojančią (V 28, 110, versija „Per šilėlį jojau“, 111), močiutei patalą beklojančią (V 330), kiemelį bešluojančią (V 65, 109, versijos „Oi dukra dukrele, šluoki dvarelį“, „Močiute mano, širdele mano“, 178, 184, 897–900 ir kt.).

Nuvedė žirgelį
 Dunojun girdzycia,
 Ty rado mergelį
 Burnelį prausianc.
 KDLD p. 42

Man dvaružį bešluojant,
 Žalią veją beklesčiant,
 Štai atjoja bernužėlis
 Per lygų laukelį.
 TD 5 186

Nedėlios rytą saulė tekėjo, mergelė dvarą šlavė, vynu paliedama, sidabreliu papildama (V 898). Vestuvines dainas net mėgstama pradėti tokiais žodžiais: „Unt ežerėlio Rymojau rymojau, Baltosias runkelas Mazgojau mazgojau“ (TŽ 3, p. 436); „Siuntė motulė, Siuntė širdelė, Dunojun vandenėlio“ (TD 4 245); „Siuntė mane motinėle Į pajūres vandenėlio“ (JLD 817); „Sėdžiu už stalelio, Žiūriu pro langelį“ (JSD 522); „Subatos vakarėlį Šlavė sesė dvarelį“ (LTt 1 303) ir t. t.

Vis dėlto dažniausiai bernelis mergelę randa rūtelių daržely. Rūtos sėjimas, prižiūrėjimas, skynimas, vainikėlio pynimas yra svarbiausias besirengiančios tekėti mergaitės rūpestis. Negali būti nė kalbos apie vestuves, jeigu mergaitės dar nepasėtos ir neužaugusios rūtos, nepintas ir nedėvėtas vainikas. Motina tada piršliams aiškiai pasako: „Negersiu vynelio, Neduosiu dukrelės ... Dar jauna dukrelė, Nesėtos rūtelės“ (SIS 429b); arba ir pati dukrelė pasiteisina: „Dar nebuvo daržely, Dar nesėjau rūtelių, Dar nedėvėjau Rūtų vainikėlio Aš ant savo galvelės“ (JSD 519). Rūtos sėjimas mergelei svarbiau net už linų verpimą ir drobių audimą. Berneliui nereikia „Nei verpėjos, nei audėjos, Tik žalių rūtelių sėjėjužės!“ (JLD 887). Kartais mergelė dar nežada tekėti, jei berneliai atjoja ir sėjant rūteles – ji dar per jauna (V 147), arba sakosi teksianti kitam (V 227), prastam būriui artojęliui (V 230). Geriausia berneliui atjoti tada, kai rūtelės jau bus išaugusios ir išgarbiniavusios:

Aš pasėjau rūtelę,
 Pasodinau roželę,
 Tai aš įsakiau jaunam berneliui,
 Kada jaunam atjoti.

– Kai rūtelė garbiniuos,
 Kai roželė raudonuos,
 Tada atjoki, jaunas berneli,
 Rudenužio dienele.

LTt 1 264

Mergelė rūteles sėja, ravėja, o joms užaugus – skina ir pina vainikėlį. Rūtos sėjimas, skynimas, kaip ypač svarbūs momentai, dainose yra siejami su atitinkamu laiku („Anksti rytelį Rūteles sėjau, Išaušus nuravėjau“ – JSD 1050; „Pėtnyčioj sėjau, Subatoj dygo ... Žalios rūtelės Išgarbiniavo“ – JSD 914; „Pavasario dieną Sėjau žalią rūtą, Aš sėdama, apravėdama Su rūtele kalbėjau. – Tu, rūtele žalioji, Tu, kvietkele žalioji, Nesitikėjau ši rudenėlį Tave žalios palikti“ – DovD 206). Rūtas beravint (V 183), vainiką bepinant (V 209, 358, 629, 706), nusipynus vainikėlį (V 262, 26, versija „Sėjau rūtą, sėjau mėtą“), atjoja bernelis. Mergelė didžiuojasi rūtų darželiu,

vainikėliu (V 89) ir verkia jį praradusi ar suvytinusi (V 35, 38, 56, 2019). Sutartuvių dainose bernelis dera, perka rūtų darželį ir vainikėlį (V 467–477), mergelė vainikėlį prageria, parduoda (V 481–486), jį nupučia vėjas į kiemo ar jūros vidurėlį, į juodą purvynėlį (V 489–491). Ištiesai apie rūteles, rūtų vainikėlį dainuojama mergvakario dainose. Mergelė ir jos draugės skina rūteles, pina vainikėlį (V 719–752), mergelė dūsauja, kalba su vainikėliu, spėlioja, kam jis teks (V 758–766), mergelės teiraujamasi, ar jai nusibodo vainikėlis, ar pasigrožėjo nuometėlis (V 769–773), graudinama, kad daugiau nenešios vainikėlio kaip ši mielą vakarėlį (V 776–797), kad nebežaliuos jos rūtelės (V 881–886, 888). Jaunojo sutiktuvių dainose žirgai išlaužo uosio tvorelę, išmindo rūtelę (V 934–943). Apie prarastą vainikėlį vėl prisimenama sugrįžimo iš jungtvių dainose. Mergelė sugrįžusi be vainikėlio (V 1432–1445), jį padovanojusi berneliui (V 1451–1455), įmetusi į dunojėlį (V 1458–1461). Apie prarastą vainiką dainuojama išvažiavimo pas jaunąjį (V 1791–1793), prikeltuvių (V 2013–2034) dainose. Jose jaunoji graudinama, kad daugiau nebepins ir nebenešios vainikėlio.

Mergelės išaugintos, išpuoselėtos rūtos, rūtų vainikėlis, kaip ir bernelio žirgas, yra jos pasirengimo tekėti, brandos ženklas. Šiuo požiūriu mergelės rūtos, rūtų vainikėlis vestuvinėse dainose dažnokai gretinamas su bernelio žirgu (V 89, 719, 765, 773, 822, 830, 887, 1781 ir kt.):

An tėvulio dvaro

Stou nauja stoinelē,

Kas ton stoinelēn?

Sakalas uľbėjo.

Ne sakalo balsas,

Nei girios paukštelio,

Cik tėvo sūnelis

Su žirgeliu kalba.

– Tu, žirge žirgeli,

Juodas juodbėrėli,

Jau daugiau nesėsiu

Nog šio rudenėlio.

Jau daugiau nesėsiu

Nog šio rudenėlio,

Daugiau neuliosiu

Nog šios vasarėlės.

<...>

Ant tėvulio dvaro

Stou rūtų darželis,

Tami darželij

Gegulė kukavo.

Ne gegulės balsas,

Nei girios paukštelės,

Cik motkos dukrelė

Su rūtelė kalba.

– Vai, rūta rūtela,

Rūtela žalioji,

Jau daugiau neskinsiu

Nog šio rudenėlio.

Jau daugiau neskinsiu

Nog šio rudenėlio,

Daugiau neuliosiu

Nog šios vasarėlės.

KDLD p. 246

Yra išskirtas net atskiras mergvakario dainų ciklas, kuriame rūtas atsisveikinan-ti mergelė gretinama su žirgą atsisveikinančiu berneliu (V 852–872). Kai kurios tos pačios dainos šakos apie mergelę ir bernelį dainuojamos ir kaip savarankiškos dainos.

„IŠAUDĖ DROBELĘ KAIP BERŽO TOŠELĘ“

Kitas didelis bręstančios ar tekėti besirengiančios mergaitės rūpestis – susikrauti kraitelį. Lino verpimas, drobių audimas, kaip ir rutos sėjimas, vainiko pynimas, yra svarbiausias būsimos nuotakos darbas, į kurį žiūrima kaip į apeiginį aktą. Šiedu darbai neretai greta ir vaizduojami. Nenorėdama per anksti išleisti savo dukrelės, motina paprastai atsako piršliams, kad dar „Nesėtos rūtelės, Neaustos drobelės“ (SIS 429b). Toms dukrelėms, kurios „Da nerovė linelių ... Da neverpė drobelių ... Da neaudė drobelių“ (SIS 720), kurios dar „Nesėdos staklėlės ... Nerašė raštelių ... Nemynė pakojų ... Nerėžė drobelių“ (SIS 729), dar ne laikas tekėti. O ta, ku-rios „Plonosios drobelės išaustos ... Margosios juostelės surašytos“ (SIS 709), jau nebijo piršlių. Piršlybų, sutartuvių dainose bernelis mergelę randa beverpiančią, beaudžiančią (V 250, 507), o kartais randa tris dukrytes, iš kurių viena verpia, antra audžia, o trečia šilkus suka (JSD 18). Norėdamas išsirinkti sau gerą nuotaką, bernelis pirmiausia klausia, ar mokės ji verpti, ar mokės ji austi (LTt 1 282), ar ji moka austi „dvinytų, trinytų, šešnytų rašytų“ (SIS 669). Ir renkasi tą, kuri „Įsitaiso staklužėles, Įsirėdo drobeles“ (JSD 44), kuri verpia linelius (SIS 702), „Katros plo-nos drobelės, Katros margos juostelės“ (SIS 695), kuri „Suverpė linelius ... Kaip šilkų šilkelius, <...> Išaudė drobelę ... Kaip beržo tošelę“ (SIS 671, 674). Ir neima tos, kurios dar neaustos drobelės. („Žiūriu pro langelį – drobelės neaustos, – Čia nēr mano mergužėlės, Drobelių audėjužės“ – JSD 172). Mergelė giriama, kai ji moka „Plonai verpti, Nendrinu skieteliu Tankiai austi“ (LTt 1 422); bernelis džiaugiasi, kad jo mergelė „Tai verpėjėle, Tai suvėjėle, Tai staklužių taisijėle, Tai drobužių audiejėle“ (KlvD 27). Ištisai apie drobes audžiančią ir sau kraitelį krau-nančią mergelę, apie kraičio prikrautas skrynelės, apie kraičio vežimą per laukelį, apie tai, kaip motulė pasiges savo dukrelės audėjėlės, dainuojama kraičio išvežimo dainose (V 1639–1689). Išvažiavimo pas jaunąjį dainose močiutė gaudinama, kad ji pasiges dukrelės – drobių audėjėlės (V 1715), o anyta gērėsis martelės drobelė-mis (V 1721):

– Mok mano martelė
Plonai verpti,
Nendrinu skieteliu
Tankiai austi.

Mok mano martelė
Baltai skalbti,
Ant rūtų šakelių
Išdžiovinti.

LTt 1 422

Dovanų dalijimo dainose martelė gąsdinama, kad jai reikės šimto baltų drobių, antro šimto abrūsėlių, trečio šimto margų juostų (V 2192), o ji žada apdovanoti visą bernelio giminėlę: šešurui duosianti marškinius, anytai – stuomenėlius, dieverėliams – abrūsėlius, mošelėms – skepetėles, kasnykėlius (V 2193, 2194), nulenksianti šešurą stuomenėliu, anytą – papetėlėm, dieverį – abrūsėliu, mošą – rankovėlėm (V 2199) ir t. t. (žr. V 2191–2213).

Audimas, kraičio krovimas, kaip ir rutos sėjimas, auginimas, karvojaus kepimas ir kiti svarbūs apeiginiai veiksmai, yra siejamas su atitinkamu įprasminu laiku: *pėt-nyčioj* išaudė, *subatoj* išbaldė, *nedėlioj* į skrynią pakavojo (V 81).

Šneka apie drobių audimą, kraičio krovimą neretai pradeda nuo pradžių pradžios – nuo linų sėjimo, auginimo, rovimo. Dukrelė prašo pasėti gelsvus linelius, kad galėtų prisiverpti plonų siūlelių, prisiausti drobėlių, prisikrauti pilnas skryneles (V 1640). Beraunant linelius, atjoja bernelis (V 625, 376, versija „Kur eisiu, kur būsiu“). Visa „lino kančia“ – nuo jo pasėjimo iki drobių išaudimo – išskaičiuojama vestuvių persirengėlių dainoje „Motinėle širdele, kas tau linelius pasės“ (V 1529) ir daugelyje darbo dainų (D 620–626), kurios kartais siejamos su vestuvėmis. Lino darbų (kančiōs) ciklas paprastai baigiamas drobių išaudimu, marškinių pasiuvimu (JSD 258; KDLLD p. 207). Apie linus (poetinį jų įvaizdį – lino žiedą) užsimenama ir kitokiame kontekste. Bernelis ramina verkiančią mergelę, žadėdamas su ja eiti į tą šalį, kur linai dera, ten išaus ir pasiūs marškinėlius vieno lino žiedo (V 110). Džiaugiamasi parvežta martele, kad ji didelė darbininkė: rugių pjovėja, linų ravėja (V 1861). Marti vadinama *linagalvytėle*, *linažėgilėle* (SIS 1847 a, b, 848), ją veža per linieną (SIS 846), ji rita lino žiedelį (SIS 1161). Yra net visas gaubtuvų dainų ciklas (V 2057–2061), kuriame priekaištaujama jaunamartei, kam ji neklausė perspėjimo – neiti per linų laukelį, nes užkris lino žiedas už kaselių (kaselės bus apgaubtos lininiu nuometu). Ir juk daugumoje gaubtuvų dainų kalbama, kaip seselei nuima vainikėlį ir uždeda (iš linų išausta) nuometėlį (V 2064–2110), kaip seselė brolių prašoma nebegrižta pas motinėlę, nes jau yra nuometuota (V 2121–2131). Marčios apgaubimas nuometu – svarbi vestuvinė apeiga. Tačiau senosiose mūsų dainose – sutartinėse – minimas dar vienas be galo svarbus, su lino drobėmis susijęs vestuvių apeiginis momentas: jaunieji per jungtuves ne tik sumaino aukso žiedus, sutaria meiliais žodžiais, suspaudžia baltas rankas, bet ir sustoja ant baltų drobių (SIS 1200).

„ŠĖRIAU ŽIRGELĮ TREJUS METELIUS“

Kiek neįprasti atrodo ir darbai, kuriuos vestuvinėse dainose dirba jaunieji. Apskritai net netikslu kalbėti apie „darbus“; nes iš esmės jaunieji dainose nėra vaizduojami įprastinėje aplinkoje, dirbantys įprastinius darbus, o veikiau yra parodomi senesnių papročių ir tikėjimų nulemtose situacijose, atliekantys tų situacijų diktuojamus veiksmus. Ir jeigu iš viso galima kalbėti apie kokius nors jaunesiems būdingus

„darbus“, tai juos minėti dainose paskatino senoji vestuvinių papročių prasmė – jie sudarė neišskiriamą pačių papročių dalį.

Svarbiausias jaunuolio, pasiekusio brandos metą, besižvalgančio į merginas, besiperšančio ir besituokiančio su jomis, rūpestis – ž i r g a s. Žirgas yra tarsi pasišovusio vesti berno brandos ženklas. Negali būti nė kalbos apie vedybas, jeigu bernelis neturi žirgo:

– Mergyte jaunoji, Kod neteki?	– Neturi, mergyte, Margų skrynių!
– Bernyti jaunasis, Kod nevedi?	– O jaunas bernyti, – Bėrų žirgų!

JSD 362

Žirgo įsigijimas yra pirmas bernelio žingsnis ruošiantis vedyboms. Kartais žirgą berneliui duoda (V 474, 708), nuperka (V 296, versija „Augin tėvas du sūnelius“) arba nušeria tėvelis (V 140, 357, versija „Oi tėvai tėvai, tėveli mano“, 505); jį nusi-perka (V 27, 157, versija „Aš nueisiu kermošėlin“) arba dažniausiai nusišeria pats bernelis:

Ei tetuži, tetuži, Tetuži mano, Šerk man bėrą žirgelį, Pirk man ty mo balnelį.	O kai užaugsiu, Protužį gausiu, Aš pats šersiu žirgelį, Pas mergužę nujosiu.
---	---

JSD 155

Žirgo šerimas, balnojimas, jojimas pas mergelę, nešimas jai dovanų, gėrimas su ja – svarbiausi bernelio „darbai“, ypač dažnai minimi pažintuvių, piršlybų, žvalgytuvių, sutartuvių, žiedynų, didvakario, jaunojo išleistuvių, mergvakario ir jaunojo sutiktuvių dainose.

Norėdamas nusišerti žirgelį, bernelis sėja žalius miežius (V 21), avižas (V 391), pjauna šieną (V 524), dobilus (V 919), o žirgelį šeria ištisus septynerius (V 640), trejus (V 497), dvejus metus (V 651), per rudenėlį (V 11, 110, versija „Šėriau sau žirgelį“, 159, versija „Šėriau žirgą juodbėrėlį“, 598, versija „Šėriau žirgelį“, 630). Jeigu bernelis jau šeriasi žirgelį, vadinasi, jis galvoja apie mergelę:

– Ei brolau, brolau, Broleli, O kam tu šėrei Žirgelį?	– Jaučiu kiemely Augančią, Plonas drobele Audžiančią.
--	--

JSD 775

Bernelis šėrėsi sau žirgytį – auginosi svetimoj šalelėj mergytę (V 104); šėrė žirgelį dėl mandrumėlio, augino mergelę dėl razumėlio (V 377). Nusišėręs sau žirgelį, bernelis joja į uošvės dvarelį (V 555); joja į girelę, kur lopšely randa mergelę (V 296, versija „Nusišėriau sau žirgelį“).

Tačiau jau ir turėdamas tėvo padovanotą ar savo paties nusišertą žirgą, jojant pas mergelę vis vien jį reikia pašerti. Bernelis jį šeria visą nedėlėlę (V 56); subatoj šeria, o nedėlioje joja (V 70); pėtnyčioje šeria, subatoj pasibalnoja, o nedėlios rytą išjoja (V 617). O daugelyje dainų, atrodo, bernelis čia pat žirgelį pašeria, pasibalnoja ir pas mergelę joja (V 66, 71, 103, 113, versija „Šėriau žirgą, linksmas buvau“ ir kt.). Gerai pašertas ir pagirdytas, žirgas žada bernelį nunešti „Per pusantros valandėlės Šimtą mylelių“ (LTt 1 269), galvele atkelti vartelius, auselėmis karpyti rūteles, akelėmis skaityti žvaigždeles, uodega nušluoti dvarelį (V 58).

Bernelio jojimas (išjojimas, nujojimas) pas mergelę taip dažnai yra minimas pažintuvių ir jaunojo sutiktuvių dainose, kad yra tapęs beveik bendrine dainų vieta, apie jį užsimenama vos ne kiekviename dainos tipe.

Nujojęs pas mergelę, bernelis sustoja prie rūtų darželio (V 363), pastato žirgą prie rūtų darželio (V 503), pririša prie žalios alyvužės (V 357, 939), o dažniausiai – prie rūtų darželio (V 111, 147, 359, 360, 387, 471, 934–943 ir kt.), „prie tvoros, Prie lelijėlės ir rūtos“ (LTt 1 357). Pažintuvių, piršlybų dainose pririštas žirgas palyginti ramiai stovi, o jaunojo sutiktuvių dainose jis visai padūksta – palaužia alyvėlės šakelę (DovD 303), išverčia darželio tvorelę (JSD 103), išmina „Žalias rūteles iš šaknų Ir lelijėles iš laiškų“ (JSD 259).

„STACIAU STONUŽĘ PER VASARUŽĘ“

Žirgo pirkimas, nusišėrimas, pabalnojimas, jojimas pas mergelę, nešimas jai dovanų, gėrimas su ja, žirgo rišimas prie rūtų darželio vestuvinėse dainose atrodo kaip ritualizuoti veiksmai, tarsi sudėtinės vieno bendro vestuvinio ritualo dalys, kurių tikslas daugmaž vienas – pasiekti ir laimėti toli esančią mergelę. Tokie pat ritualizuoti atrodo ir kiti b e r n e l i o d a r b a i: stonelės, svirnelio, laivo ar tilto statymas, darželio tvėrimas, vieškelio tiesimas, karietos mergelei vežti, lovelės jai guldyti darymas; priešingai nei pirmiau minėtieji, mūsų požiūriu, jie atrodo per daug sudėtingi, specifiški. Šitie darbai irgi daromi norint pasiekti ir laimėti mergelę.

Sumanęs joti pas mergelę, bernelis visą vasarėlę stato stainelę (V 11):

Staciau stainužę

Per vasaružę,

Pasistačiau žirgelį

Ant viso rudenėlio.

Šerdamas glosčiau,

Jodamas baudžiau:

– Nežvenk, nežvenk, žirgeli,

Tai josiu pas mergelę.

DovD 117

Kai tik bernelis paketina joti pas mergelę, broliukas jį apkalba, kad jis kerta svirnelį (V 712). O išžeidęs bernelis, kad uošvis nenori už jo leisti dukrelės, atker-ta, kad jis dar nepastatė naujos klėties uošvio dukrelei. Sužinojęs, kad mergelė jau sukrovė kraitelį, bernelis žada statyti svirnelį (V 90):

– Palūkėki, mergele,
Dvejus trejus metelius,

Kur padėti kraitelį,
Budavosiu svirnelį.
JSD 294

Nerimsta ir mergelė, išgirdusi, kad bernelis jau stato svirnelį (V 443):

Girdžiu aš kertant, girdžiu kapojant, –
Bernelio svirnelį budavoja,
Bernelio svirnelį budavoja.

Siųsčiau aš tėvą, siųsčiau tėvelį
Bernelio svirnelio apžiūrėtų,
Bernelio svirnelio apžiūrėtų.

LTt 1 304

Ne veltui ir humoristinėje vestuvinėje dainoje, kuri dainuojama šokant, sakoma, kad pempelė susikirto klėtelę kampuotą, parsivedė martelę kvietkuotą (V 1102). Broliai svirnelį (dvarėlį) stato ir subrendusiai seselei (V 1700). O kai uošvis dar nenori leisti dukrelės, žentui jis paprastai atsako:

– Oi žente, ženteli,
Ženteli sveteli,
Nepristaciau naujų stainių
Del tavo žirgelio.

KDLD p. 109

Bernelio statiniai nepaprasti – „Ant aštuonių kantelių, Su stikliniais langeliais ... klevinės grindelės“ (JSD 294), „Svirno darelės obelinėlės, Svirno grebėstėliai lazdynėlio. <...> Ant svirno durų augs obuolėliai, O ant grebėstėlių riešutėliai“ (LTt 1 304). Nepaprastas ir mergelei statomas svirnelis (dvarėlis) ar laivelis:

Girelėj kirto, pagiry tašė,
In viešo kelio statė.
Dai pastatė margą dvarėlį,

Su keturiais kampeliais.
O kas kampelis marga gegulė
Rytą vakarą kukavo.

TD 4 267

Oi, ir išstatė,
Išbudavojo
An keturių kampelių.

Oi, kur langelis –
Vyšnių sodelis
Paukšteliam lakiocia.

Oi, kur kampelis –
Sciklo langelis
Sesūlei žūrėcia.

Terpu sodelių
Žalia liepelė
Geguļei kukuocia.

KDLD p. 97

Dieverėliai kavolėliai net žada mergelei *nukalti* klėtelę ant keturių stulpelių, o ant kiekvieno stulpelio – po aukso kubką su vynu (V 1719).

Pajūriečių dainose bernelis, augindamasis mergelę, stato ne svirnelį, bet laivelį (V 104, versija „Kurdinau laivelį, sodinau žėgglė“). Laivelio statymas dainose turi ir kitą prasmę – jis prilygsta žirgo nusišėrimui: juo plaukiama pas mergelę ir mergelė atgabenama pas bernelį.

Ai, bėda, bėda,
Bėda prie bėdos,
Kad mergužė už vandens.

Pats pušį kirsčiau,
Pats laivą dirbčiau,
Pats mergužę perkelčiau.

JSD 852

Kartais ir mergelei subrendus jai statomas ne svirnelis (dvarelis), bet laivelis („Oi, budavosim Naują laivelį Ant keturių kertelių“ – JLD 3, p. 751).

Norėdamas greičiau paimti mergelę, bernelis taip pat užtveria jai darželį, kad ji turėtų kur sėti rūteles (V 179, 1907), dirbdina karietą (V 1752):

Kirto bernelis
Žalią liepelę,
Dirbo bernelis
Karietėlę.

Sodino mergelę
Į karietėlę,
Vežė mergelę
Savo dvarelin.

TD 4 86

Tačiau kur kas dažniau mergelei darželį užtveria ne bernelis, o broleliai (V 198, versija „Aš augau pas močiutę“; 245, versija „Aš turėjau brolelį jauniausią“; 639, 870, versija „Aptvėrė brolelis“; 2795, versija „Ant tėvelio dvarelis beržai beržai“).

Sugultuvių dainose dažnai bernelis kirsdina klevelį, putiną, liepelę, eglėlę, netgi „sodą“ ir iš jų dirbdina lovelę, kurioje atsiguls su mergele (V 1949, 1954), dirbdina mergelei vygelę (V 1951), lovelę (V 1953, 1955), iš liemenėlio daro lovelę sau pačiam atsigulti, o iš viršūnėlių (šakelių) – lingynėlę (vygelę) mergelei linguoti (V 1948, 1950, 1952):

– Vai tu, kleveli,
Žaliasis medeli,
Keta tave kirsti,
Šakeles genėti.

– O ką tu darysi
Iš mano šakelių,
O ką budavosi
Iš lygaus liemenėlio?

– Iš tavo šakelių –
Naująją vygelę,
O iš liemenėlio –
Rašytą lovelę.
<...>

– Mergytę vygiuosiu
Naujoje vygelėj,
Aš pats atsigulsiu
Rašytoj lovelėj.

JSD 99

Aš tą sodą kirsiu,
Šakas pagenėsiu,
O kur pasausėlės –
Į krūvelę krausiu.

Iš to stiebelio
Dirbsiu lovelę,
O iš galūnėlės
Vargo lingenėlę.

TD 5 121

Norėdamas, bet negalėdamas paimti mergelę, nes ji yra už jūrių marių, už žalių girių ar paprasčiausiai už neišbrendamų rūdynų purvynų, bernelis yra priverstas statyti tiltelį (V 376, 334, 341, 29, versija „Rūdynai purvynai – negaliu eiti“ ir kt.), tiesi vieškelėlių (V 1401, 821, versija „Skyniau skyniau skynimėlių“):

Už jūrių, už marių,
Už vandenėlių –
Ten augo mergelė
Kaip lelijėlė.
<...>

Kirsdinsiu klevėlių
Ir ažuolėlių,
Dirbdinsiu tiltelį
Per rūdynėlių.

LTt 1 276

Kaldinsiu tiltelį
Per Nemunėlių,
Lankysiu mergelę
Ryts vakarėlis.

JSD 1009

– Purvynai rūdynai
Neišbrendami,
Bėrojo žirgelio
Neišvedami.

Skynio, skynio skynimėlių,
Klojo, klojo
Vieškelėlių.
Tieso kelalį un tėvučia dvarelį.
Netropijo unt dvarelį,
Patropijo unt darželį,
Kur žydž rūtelas, raudonas roželas.

TŽ 1, p. 141

Tilto pririekia ir tekėti besirengiančiai mergelei. Be galo įdomu, kad jai tiltelį žada nukalti jos brolis kalviukas („Turiu brolių kalviuką, Nukals manei tilčiuką – JLD 748), o tas tiltelis nepaprastas – vario („Turiu brolių Kalviuką, Nukals vario Tiltuką“ – JSD 395).

II. VESTUVINIŲ PAPROČIŲ PASAULIS

LAIKAS

Kad daugelis čia paminėtų lietuvių vestuvinių dainų ypatybių nėra laisvės fantazijos žaismas, o turi gilesnę prasmę, yra nulemtos senesnės žmonių pasaulėjautos, rodo ir lietuvių vestuvių papročiai.

Daugelis vestuvinių apeigų prasideda ankti rytą arba vėlai vakare, o kartais ir giliai naktį. Pagal senuosius Prūsijos lietuvių papročius piršlys pas nužiūrėtą mergaitę išjodavo „vos saulei patekant arba dar prieš patekant“; jaunasis pas nuotaką jodavo „šeštadienio vakarą“; po jungtvių į nuotakos namus važiuodavo „gana vėlai, kai tamsu“, nuotakos vežti vežimas atvažiuodavo „pirmadienį prieš naktį“; o pati nuotaka būdavo išvežama „paryčiu“ (Lepner 1744, BRMŠ 3 357–359).

Panašiai buvo daroma visoje Lietuvoje. Kaip nurodo A. Juška, Veliuonos apylinkėse vestuvės ir pas nuotaką, ir pas jaunąjį prasidėdavo „paldieninko vakare“. Pas jaunąjį „lig vėlų išvakarių“ visi šoka, „triūsia“ ir tik pavalgius vakarienę jaunasis su parėdikininkais išjoja pas nuotaką (Juška 1955: 301). „Anksti rytą pirm vinčionės atvažiuoja nuo vedžio kraitvežys“ (ten pat: 323); „jeigu jaunieji po vinčiaus negrįžta pas jaunosios tėvus, tai pakely, patriūsę su svotba lig vėlumo, gūdrume nakties parvažiuoja į jaunojo namus“ (ten pat: 333). Žemaitijoje į piršlybas „visada jodavo vakarais, dažniausiai ėmus brėkšti“ (Mickevičius 1933: 52). „Vestuvės visada prasideda iš vakaro“ (ten pat: 70). Jaunasis su vedliais ir piršliu pas nuotaką atvyksta apie vidurnaktį (ten pat: 73). Į jaunojo pusę „jaunasis su jaunąja ir palydovais turi parvažiuoti sutemus, esant jau uždegtiems žiburiams“ (ten pat: 103). Ir Aukštaitijoje apie Kupiškį piršliai vis taip taikydavo, „kad pas mergelę atvyktų pavakary“ (Buračas 1935: 202). Prieveselis ir jaunosios, ir jaunojo pusėje prasidėdavo šeštadienio vakare, tik jaunasis pas jaunąją atvyksta ne vėlai naktį, o anksti rytą (ten pat: 210, 211–213). Iš jungtvių į namus „seniau vestuvinininkai vis tyčia taip taikindavo, kad važiuot nakties metu“ (ten pat: 228). Jaunasis parsivežti jaunąją „važiuoja vakare jau temstant“ (ten pat: 233). Jaunąją į jaunojo pusę ir vėl veža nakčiai sutemus. O pasibaigus vestuvėms, svočia ir pajauniai į namus važiuoja „penktadienio rytą dar prieš aušrą“ (ten pat: 258, 277).

UGNYS

Prietemoje ar naktį atliekant įvairias vestuvių apeigas, keliaujant iš vienos pusės į kitą, buvo deginami laužai, žibinami deglai ir žvakės. Jau seniausiame baltų vestuvių apraše (*Sūduvių knygelėje*, XVI a.) nurodoma, kad, prieš išvažiuodama į jaunojo pusę, jaunoji rauda prie židinio ugnies, o išvažiuojant paskui vežimą bėga vyriškis su deglu rankoje ir moko ją, kaip reikės saugoti ugnį naujuose namuose (Mannhardt 1936:254–255). Kaip nurodo M. Pretorius, Prūsijos lietuviai per žvalgytuves prie durų uždegdavo dvi žvakes, vežant jaunąją į jaunojo pusę, irgi būdavo žibinamos žvakės, o į jaunojo sodybą jaunesni įvažiuodavo per degantį šiaudų kūlį (Pretorius 1871, BRMŠ 3 311, 314, 315). Po sukeltuvių jaunajai prie židinio šildomos kojos (ten pat: 316). Pasak T. Lepnerio, Prūsijos lietuviai, belaukdami atvykstant vežimo jaunajai vežti, kurdavo laužą, prie jo dainuodavo ir gerdavo alų (Lepner 1744, BRMŠ 3: 358). Raginant jaunąją valgyti prieš išvažiuojant, žibinamos trys ar keturios žvakės (ten pat: 359). Jaunojo pusėje, belaukiant jaunosios, ir vėl kuriamas laužas, prie vartų uždegamas šiaudų kūlys, per kurį pervažiuoja jaunosios vežimas. Apie laužą, kuriame sudeginami jaunosios vežimo lankai, jodinėja jaunosios vedžiai ir šokinėja per jį (ten pat: 360).

Laužai, žibintai, žvakės per vestuves buvo deginama ir Lietuvoje. Veliuonos apylinkėse, belaukiant jaunosios, jaunojo namuose uždegdavo „susuktas saujas šiaudų obelyse, tvorose ir burokus su žvakėmis priemenioj, žvakes stuboj, – ir tai yra lauktuvės“ (Juška 1955: 333). Kitą dieną, „vėlai vakare sugrįžus svotbai iš vištinės, marčios brolis, kurs atvažiavo su kraičiu, su savo broliais rengia seklyčią, dabina sieną, tai yra įkala į sieną medinius žibintus, pakaldamas kaltą su žvangančiu branktu, įstato tris devynias žvakes, kurias jaunoji atvežė nuo savo tėvų, uždega jas ir ties žėdna žvake pakabina ant sienos naują rankšluostį“ (ten pat: 342). Jaunoji dovanas dalija „kviesliui su žvake žibinant“ (ten pat: 343). Jaunosios pabrolys, padalijus dovanas, „po marčpiečio partirvina iš klėties ant galvos užsidėjęs karvolių, apkaišytą rūtomis, pažibais, su degančiomis trys devyneriomis žvakutėmis. Jaunoji su svočia šoka pirma tirvinančio karvolių po aslą, žiburiuojant su žvake kviesliui“ (ten pat: 344). Ir Žemaitijoje pintuvių vakarą jaunojo namuose „įkelia aukštai, aukščiau medžių viršūnių, uždegtą liktarną, aptrauktą spalvotu (raudonu ar žaliu) popierium. Tai ženklas, kad pintuvinkai laukiami tuose namuose“ (Mickevičius 1933: 71). Aukštai žiburį iškeldavo ir jaunosios namuose. „Šį iškeltąjį vidury kiemo žiburį nuimdavo tik apyaušry“ (ten pat: 73). Įteikiant vainikus jaunesiems būdavo žibinamos dvi žvakės (ten pat: 80). Vežant jaunąją pas jaunąjį, pakelėse uždegami žiburiai (ten pat: 109), jaunojo sodybose „apie namus, kiemo medžiuose, prieangio vainikuose, ant tvoros miety“ – visur iškabinėjami žibinčiai. „Tokius pat žibinčius iškabinėja ir pakelėse, maždaug už kilometro prieš namus gal 100 metrų atstume nuo vienas kito“ (ten pat: 110). O apie Kupiškį žibintus degindavo laukiant sugrįžtančios jau-

nosios iš jungtuvių. „[K]ur nors aukštame medyje ar ant ilgos karties pritaiso smaluoto rato stebulę, kurią uždegtę iškelia, kad iš tolo būt matyt.“ Žvakelės uždegamos ir jaunosios „sode“ (Buračas 1935: 229, 230). O šokdinant marčią jaunojo pusėje, pajauniai su uždegtomis žvakėmis stovi ratu aplink (ten pat: 272). Įdomu, kad kartais Dzūkijoje net iš jungtuvių sugrižtančią jaunąją sutinka ne su „duona, druska ir vandeniu“, o su „duona, druska ir ugnimi“ ir jai linkima: „Tenetrūksta tavo stalui duonos ir druskos, teneužgęsta tavo krosny ugnis“ (Krėvė 1930: 65).

VANDUO

Šalia ugnies lietuvių vestuvių papročiuose, nors ir rečiau, akcentuojamas ir vanduo. Jau pirmiau minėtame mūsų giminaičių sūduvių vestuvių apraše nurodoma, kad į jaunojo namus parvežtai nuotakai plaunamos kojos, o su tuo vandeniu apšlakstomi svečiai, jaunosios lova, gyvuliai, namas ir namų apyvokos daiktai (Mannhardt 1936: 256). M. Pretorijus užsimena, kad Prūsijos lietuviai, prieš pradėdami ieškoti gyvenimo draugės, kreipiasi į būrėjus, kurie burdavo iš putų, iš švino ar vaško, o atvykusi į jaunojo namus, jaunoji dovanas deda ir ant šulinio (Prătorius 1871, BRMŠ 3 309). Lietuvoje, Veliuonos apylinkėse, vestuvininkai, keldami jaunuosius, „pas namų angą lauke stato malūną, apvyniodami tekinį šiaudais, ir įstato jį į lovą su vandenimi dėl aptaškymo einančių iš klėties po prikilojimo“. Vestuvininkus vandeniu aptaško ir einant su jaunąja į seklyčią „ties sėdnio anga“ (Juška 1955: 335, 338). Žemaitijoje „atsikėlusiams jaunavedžiams duoda „iš rėčio“ pirmą rytą praustis, t. y. dubenį, kuriame prausiamasi, įdeda į rėtį“ (Mickevičius 1933: 116). Kupiškio apylinkėse jaunieji po sukeltuvių prausiasi dideliame dubeny arba praustuvėje abu kartu (Buračas 1935: 267). Dzūkijoje, išvažiuodami į jungtuves, jaunieji paima lėkštę su stikline vandens. „Kai jauniesiems susėdus vienan vežiman, arkliai vyriausio jaunojo „brolio“ pavežami, sujuda iš vietos, jaunasis ir jaunoji, abu laikydami stiklinę rankom, išlieja vandenį per galvas už savo pečių, o stiklinę ir lėkštę meta žemėn“ (Krėvė 1930: 78).

Ypač dažnai apie vandenį kalbama per įvairias apeigas sakomose oracijose, dialoguose. Ir kalbama ne šiaip apie vandenį, bet apie didelius vandenis – upes, jūres mares. Apie Veliuoną vestuvių kvieslys sakosi per upę jojęs, per galias upes bridęs ir kviečia atvykti „už didelių vandenų“ (Juška 1955: 297, 299, 352). O atvykęs piršlys su jaunojo pulku tikina, kad jie „jūres mares“ plaukė, „lieknus ir bojus“ brido (ten pat: 357). Paduodamas vainiką, piršlys gražbyliaudamas užsimena apie „marių gilumą“, kad Saliamonas norėjęs išmatuoti „marių gilumą“ (ten pat: 326). Panašiai ir apie Kupiškį atvykęs piršlys sakosi „didalį upį, gilų vandenį“ plaukęs ir ieškąs vandens paukščio – „žūsalas“ (Buračas 1935: 203, 204). Ir pasak L. A. Jucevičiaus, atvažiavę piršliai sakosi „ažu jūrių, ažu marių“ būdami girdėję apie tuose namuose esančią balandytę (Jucevičius 1959: 254). O pamačiusi ateinančią svočią gaubėją,

nuotaka apie Kupiškį šitaip verkauja: „Ateina iš ažu marių laumelė su didžiu lauzeliu, nusvers mano galvelę kaip darže kopūstėlį“ (Valančius 1972: 272). Kartais vanduo naudojamas ir rengiant vestuvių sodą: ant stalo pastatomas dubuo vandens, įleidžiama žuvytė, o viršuj pakabinama eglutė. Aplink stalą apsėdę vestuvininkai saugo šį „sodą“ ir „ežerą“ (LTR 1577/41/, 3716/21/). Be galo įdomu, kad net jaunosios vedžių degtinė, su kuria išperka vartus į jaunojo kiemą, yra vadinama *marių vandeni*u, *marių lašais*. „Baltųjų marių vandeni“ išperkama ir marčios lova (Buračas 1935: 260–261). Degtinė *vandeni*u kartais vadinama ir kitose vestuvių apeigose. Pavyzdžiui, sakoma, kad jaunieji po jungtvių sutinkami „su duona ir druska“ arba „su duona, druska ir vandeni“ (AED p. 309) – sugrįžusiems iš jungtvių jauniems duodama paragauti duonos, druskos ir vandens. Tačiau kartais duodamas ne vanduo, o degtinė, vynas ar alus (Buračas 1935: 230; Mickevičius 1933: 88). Vadinasi, vandeniū čia vadinami alkoholiniai gėrimai.

PASIPUOŠIMAS

Atkreiptinas dėmesys ir į specifinį vestuvininkų apsirengimą, jų keliavimo priemones, namų, sodybų papuošimą, vestinių „vartų“, „sodo“ įrengimą ir kitus sudėtingesnę prasmę turinčius vestuvių atributus.

Dar M. Pretorijus, kalbėdamas apie Prūsijos lietuvių vestuvių papročius, yra pažymėjęs, kad piršlys būtinai turi joti raitas pirmą kartą nešinas rūtų puokšte ant žalio lazdyno stiebo, antrą kartą – rūtų puokšte ant žalios beržo lazdelės; piršlio arklys, jei sutariama, apkaišomas gėlėmis, vainikais, o jaunajam nuo merginos atnešama rūtų puokštė ir juosta. Žvalgauti piršlys su jaunikiu irgi joja raiti (Prætorius 1871, BRMŠ 3 309, 310). Nuotakos draugai per užgertuves yra kryžmai rankšluosčiais perjuosti, kai kada ir vainikais padabinti (ten pat: 313). Ypatingai rengiamas ir puošiamas nuotakai parvežti vežimas – „palagas“: ant vežėčių su rėmu pritaisomi lankai, ant jų apdengiamos išsiuvinėtos gūnios, visa danga apsaugstoma rūtų vainikais. Vainikais ant galvų ir drabužių yra pasipuošę ir nuotakos vedžiai, kurie joja šalia „palago“. Jaunojo brolis ir pabroliai dar būna ir ginklais apsiginklavę (ten pat: 313–314). Nuotaka ant galvos turi aksominį vainiką, o ant jo – rūtų. Vežant nuotaką į jaunojo pusę, vainikas uždengiamas nuometu, o pabrolis ant jo dar užmauna savo skrybėlę ar kepurę. Nuotakos brolis ir pabroliai taip pat apsiginklavę kartais, piršlys ir jaunojo pabroliai – su rūtų puokštėmis (ten pat: 315–315).

Ir T. Lepneris nurodo, kad trečią kartą atvykusiam piršliui, jei sutariama, prie lazdos pririšamas žolynų kuokštas, įteikiami du rankšluosčiai, kuriais jis apsijuosia. Piršlio arklys, jei vasara, apkaišoma visokiais žolynais, o jei žiema, – dagiais ir senais skarmalais (Lepner 1744, BRMŠ 3 356). Nuotakos parvežti piršlys ir vedžiai joja raiti. Jų kepurės papuoštos vainikais. Nuotakos vežimas apdengtas lininėmis drobėmis, išsiuvinėtomis mėlynais vilnų siūlais (ten pat: 358).

Seniau ir Didžiojoje Lietuvoje į piršlius jodavo raiti (Juška 1955: 291; Mickevičius 1933: 51; Buračas 1935: 202). Jei mergina sutinka tekėti, jaunajam įduoda rūtų puokštę. Rūtų puokštė duodama ir per žiedynas (Juška 1955: 291, 292). Kvieslys būdavo „su rūtomis ir pažibais apkaišyta kepure, ant žolynais parėdyto arklio“, rankoje turėdavo „puikiai išpuoštą ir išrėdytą su kaspinais ir mažu dzingilu trišaką kvietką“ (ten pat: 295). Į vestuves jaunas su pulku irgi jodavo raiti, o piršlys – važiuotas. „Vežimas ir visų žirgai parėdyti su žolynais“ (ten pat: 301).

Ypatingai apsirengę buvo ir kiti vestuvių dalyviai. Štai kaip atrodė į jungtuves vykstantis žemaičių vestuvininkų pulkas:

Visiems pasijudinus į kelionę, jaunuomenė ima šaudyti – arkliai stojas piestu, bėga kaklus išrietę, galvas iškėlę, šuoliais, kad net žemė dunda <...>. Piršlys, kaip koks kerėpla, ant galvos užsimaukšlinęs smailią aukštą kepurę, kurios viršūnėj tabaluoja skutai ir varpelis. Apsilaidęs popieriniais galionais, susijuosęs diržu, prie kurio medinis kardas. Jo arklys su skambalu, papuoštas vainikais, apsaugstytas buketiais. Vežimo užpakalinėj daly ar vidury žiemą pasistato 4 arba 6 eglės, šiltu laiku tiek pat beržų, kurie irgi, kaip ir eglės, yra prikabinėti bukiety, įvairių kaspinėlių ar net varpelių. Jaunimas puošia jaunųjų grupės vežimus. Apkaišo gėlėmis arklių padargus, kamanas, šlejas, ienas. <...> Raiteliai joja, per pečius kryžmai persirišę kiekvienas, kaip ir kraitvežiai pirmiau rankšluosčiais, raudona, didelė šilkų „marinavine“ kuska (skara), kuri – grynai raudona, užpakaly dideliu mazgu surišta. Tokias pat kuskas užsiriša ant galvos moterys – aplink kaklą dukart apvyniojusios, užpakaly vieną galą palikdamos ištisa, antru galu apsukusios pastarąjį užmezga taip, kad tasai sumezgimas atrodytų lyg blezdingos uodega, smailus, dvišakis (Mickevičius 1933: 83–84).

Eidamos į bažnyčią, „seniau visos „parėtkininkės“ užsidėdavo ant palaidų plaukų rūtų ar levendrų vainikus <...>. Ant pečių užsimesdavo tas pačias šilkinės skaras, kuriom apsirišusios važiuo“ (ten pat: 85).

Buvo puošiami ir namai, kuriuose vykdavo vestuvės. Laukdami nuotakos jaunąjo namuose, „namiškiai iš anksto iš trobos išneša nereikalingus baldus, iškibo sienas, lubas nubaltina, grindis ir takus apibarsto smulkiomis žalių eglėlių metūgėlėmis (šakelėmis), kambarius ir prieangius papuošia vainikais, paveikslus apvainikuoja mirtų, bruknių ar šundriekių vainikais, apsaugsto buketiais, palubėse ant siūlų ar aščių prikabinėja popierinių arba iš kiaušinių kevalų padarytų paukščiukų, kuriems kojas, sparnus ir uodegą padaro iš popieriaus, o galvą ir snapą – iš nekeptos duonos ar molio. Atidarius duris, tie paukščiukai „skraido“ (ten pat: 110). Vainikais kambariai buvo puošiami ir jaunosios namuose (ten pat: 70–71). Būdavo išpuošiami net kėdė, ant kurios per martuotuves sodinama jaunoji ir kilnojami jaunavedžiai:

Kėdės sėdynė yra padengta mažu kilimėliu; visa kėdė, nuo atkaltės iki pat žemės yra apvainikuota, apsaugyta gražių gražiausiais buketais; atkaltę išpuošia levendromis ir kitokiais žalumynais, buketais taip, kad išpuošimai baigtųsi lygiai ties jaunosios ir jaunojo galvoviršiu (ten pat: 117).

Vestuvių papročių aprašinėtojai atkreipia dėmesį ir į nepaprastą aukštaičių vestuvininkų apsirengimą. Vestuvių „svotai“ – pabroliai – „prie kepurės ar kaškieto segdavo kvietką“. Piršlys „rankoj laikydavo piršlio ženklą: ilgą pagaikštį, kurio vienas galas tam tikrai aprėdytas dažytom skiedrelėm ir margais popierėliais, o ant lazdos galo tabalavo marga juosta ir prastas pakulinis pantis“. Jaunoji ir pamergės „dėdavę ant kasų aplink galvą platų iš žibulinių siūlų austą galioną. Kuri turtingesnė, tos ir galionas būdavęs platesnis. Galionas būdavo apkaišytas rūtų šakelėm, o prie galiono prisegti gražūs šilko kasnykai. Kasnykų būdavo bent koki trys, kuri turtinga, tai ir koki šeši kasnykai nusileidę lig pat juostos užpakaly galvos. Tarp kasnykų būdavo vienas galas ir žibulinio galiono nuo galvos ligi pat juostai nusileidęs. Jaunajai ant galvos būdavęs uždėtas ir didelis rūtų vainikas, kurio pamergės neturėjo“ (Buračas 1935: 196). Vėliau vietoj galionų ant galvų jaunoji ir pamergės pradėjusios mautis „kalpokus su kasnykais“ – kepures iš gėlių su kaspinais.

Kadangi šis vestuvinis „parėdas“ reikšmingas ne tik savo visuma, bet ir kai kuriomis detalėmis bei spalvomis, pateiksime išsamesnį jo aprašą:

Kalpokus mergaitės darydavosi pačios. Pirmiau pasidaro aplink galvą storo popierio lanką, bent keturių pirštų pločio. Tą lanką apjuosia tokio pat pločio margu šilkinio kasnyku, o kur turtinga, tai žibuliniu galionu. Jaunosios kalpoko didysis kasnykas, kuris vyniojamas apie kalpoko lanką, būdavo šviesesniais žiedeliais, negu kitų pamergių. Jei jaunoji yra našlaitė, tai kasnykas ne tik turi būti šviesesnis, bet negali būti raudonmargis, tik baltamargis ir mėlynmargis. Viršuj kalpoko, ant pat kraštelio, pritaisyti aukšti kvietkeliai, padaryti iš įvairiaspalviai dažytos drobės. Tie kvietkeliai būdavo pritaisyti prie plonos vielos, kad judinant galvą jie visi gražiai drebėtų. Prie vienos vielos būdavo po devynis žiedus, o prie kiekvieno kalpoko būdavo net po koki šešetą tokių vielos šakelių. Tarp tų šakelių dar būdavo prikaišiota įvairių dažytų, kaip laumės juosta, gaidžio plunksnų. Kalpoko kvietkeliai būdavo padaryti kaip ratilėliai ir kukolėliai. Kiekvienos šakelės visi žiedeliai vienodai dažyti, vienos balti, kitos mėlyni, dar kitos geltoni ar raudoni. Prie didžiosios šakelės vis po žibulinį bumbulą, kaip sidabrinį ar nepažydušį žiedą ir pluoštelis virpančių žibulinių strekų. Kalpoko lanko viršus vis turi būti kiek platesnis, o aplink jį eina vienas prie kito žiedų eilė, kaip kokių jurginėlių, padarytų iš dažytos drobės. Užpakaly kalpoko prisegta bent trys gražiai margi šilko kasnykai. Vienas didysis kasnykas apima visą kalpoko lanką ir užpakaly jo sumegztos dviem kilpom – roželė. Kiti kasnykai kalpoko užpakaly paskirai prisegioti

mažom adatėlėm. Kasnykai turi būti ilgi, nuo galvos lig juostai. Senovėj kalpoko kasnykai būdavę tamsios spalvos, įvairiom kvietkom išrašyti. Paskui atsirado ir šviesių. Jaunosios ir pamergių galvos su kalpokais atrodydavusios kaip su kokiais darželiais, ypač kai daug vestuvių sueidavo vienu kartu bažnyčion, tai buvusi neapsakoma grožybė. <...> Kai kalpokus nustojo dėvėti, pradėjo iš tų pat kalpokų darytis tik žiedų vainikus aplink galvą (ten pat: 197–198).

Prieš kokį 90 ar 100 metų svočia aplink užgobto nuometo kepuraitę arba kalpokėlį ryšėjusi raudoną šilkinį kasnyką, kurio galai būdavę perverti per nuometo kilpelę užpakaly galvos ir nusileidę žemyn karojo. Tai svočios ženklas (ten pat: 201).

Dzūkų nuotaka būdavusi „su rūtų vainiku, šilkiniais kaspinais iki žemės ilgais padabinta“ (Krėvė 1930: 39).

Ypač daug dėmesio į apsirengimą dzūkų vestuvėse kreipiama trečiąją vestuvių dieną po prikeltuvių, kai dalijamos nuotakos dovanos. „Jaunamartė, gražiausiai pasirėdžiusi, ateina su svočiomis grįčion <...>. Jaunamartė aprėdo svirne šešurą marškiniais ir juosta, o anytą visa eile: marškiniais, suknele ir t. t. Paskui šešuras ir anyta eina su jaunamarte šoktų. Šiandien jaunamartė, svočios, labiausia dručkos, kiek kartų išgalėdamos maino savo parėdus“ (Brazys 1924: 235). Šį faktą patvirtina ir V. Krėvė–Mickevičius:

Po atidarymo šokių jaunamartė šoka su vyriausiuoju jaunojo „broliuku“:

Šokama visą laiką iki pietų. Tiek jaunamartė, tiek josios draugužėlės stengiasi, kiek galima dažniau mainyti „parėdus“, o šilkinės skareles galvai susirišti, „pasismakriuoti“, keičia po kiekvieno šokio. Nuo jų neatsilieka ir jaunojo svokos – „nenušileidžia svetimai šalei“, kad gėdos nebūtų (Krėvė 1930: 86).

Ir pagaliau reikia paminėti dar vieną su apsirengimu susijusią labai prasmingą detalę, užfiksuotą T. Lepnerio. Atvažiavus į jaunojo namus, „nuotaka nuvedama į klėtį, kur jai reiks miegoti, važnyčia botagu varo ją į vidų, eidama ji meta į šalį žiedą, kurio šoka ieškoti jaunikio giminaičiai“ (Lepner 1774, BRMŠ 3 360).

Per vestuves būdavo ypač pasipuošę ne tik patys vestuvinininkai, bet padabinti ir jų arkliai, vežimai:

Vestuvinininkų arkliai ir vežimai taip patgi labai gražiai aprėdyti. Daugiausia parėdymų prie lankų ir pakinktų. Prie kiekvieno arklio varpelis prikabinatas (Buračas 1935: 210).

Lankai, pakinktai ir arklių galvos aprėdyta žalumynais, kaspinėliais ir žibuliais (ten pat: 213).

Vainikais papuošti ir namai, kuriuose vyksta vestuvės, tiek jaunojo, tiek jaunosios pusėje. „Jaunosios kiemo vartai gražiai parėdyti: vasarą vainikais, berželiais, gelėmis ir popierėliais, o žiemą dažytom skiedrelėm, eglaitėm ir popieriais“ (ten pat).

Padarytus vartus saugodavo vartininkai, kurių viršininkas vėlgi „būdavo labai puikiai apsirėdęs: galvą pasipuošęs aukšta ir labai ištaisyta kepure, kaip kokio vyskupo, per petį persirišęs plačią juostą, žibuliais ir margais popierėliais pagražintą. Rankoj turi tam tikrą didelę lazdą vestuvinių arkliams baidyti“ (ten pat: 228).

Nepaprastai apsirengę marčios kviesliai, kraitvežiai ir kiti vestuvinių arklių:

Kviesliai visuomet labai juokingai apsirėdo. Vienas pirma jojantis, vadinamas žvalgas, joja ant parėdyto arklio. Žvalgo arklio kojos apmautos kelnėmis arba kokiomis kojūnėmis, ant arklio galvos šiaudinė skrybėlė, o per skrybėlės viršų iškištos ausys. Pats arklys visas aprėdytas visokiomis marškomis lig pat žemės. Visoki arklio parėdniei net žeme velkasi. Patys kviesliai irgi labai ypatingai apsirėdo. Galvas pasipuošia dideliais giveriais, visaip juokingai pagražintais. Apsisiausto visokiais rūbais. Rūbai pagražinti visokiais žibučiais ir margais popierėliais, kaip nors iškarpytais. Paskui raitąjį kvieslių žvalgą važiuoja šešiais arkliais vežamas kvieslių vežimas. Vežimas irgi aprėdytas. Kviesliais važiuoja vyrai ir moterys, visi labai juokingai apsirėdę. <...> Kraičvežių vežimai, arkliai ir jie patys visuomet tam tikrai aprėdyti. Aprėdimai daugiausia vis iš šiaudų ir dažytų popierėlių ar drožlių (ten pat: 250, 251).

Dar įdomiau aptaisomas piršlio vežimas, kuriame jis važiuoja iš nuotakos į jaunojo pusę:

Paprastų ratų sėdynėj parėdo šiaudinę būdą. Šalia būdos pririša kačergas, pušines pečšluostes ir šluotražius. Užpakaly vežimo pririša lopšį. Šalyse vežimo prikabinėja senų puodų, šakes puodams kaisti ir pečiaus pagaikštį. Užpakaly vežimo pritaisto kelias poras senų vyžų, kad važiuojant vilktųsi žeme. Vežiman prikrauna visokių palaikių daiktų: geldų, verpsčių, krepšių, kibirų ir kitokių niekam jau nebetikusių daiktų. Piršlio arklių irgi labai juokingai aprėdo, kaip kokią baidyklę. Patį arklių apvelka arba apraišioja senais drabužiais. Arklio pryšakines kojas apmauna senomis kelnėmis. Šiaip visur patį arklių apraišioja šiaudais, virvėm ir paklodėm. Prie pakinktų lanko pririša seną šluotražį. Aprėdę piršlį, kelte įkelia jį vežiman ir pririša, kad neiškristų kur kelyje (ten pat: 226).

Panašiai juokingai suvalkiečiai aptaiso svočios vežimą, kuriame ji jaunųjų prikeltuvių rytą parvežama iš „susiedijos“, kur jinai nakvojo. „Veselninkai parėdo vežimą, įstatant kuolus (mietus) kaip gaires, aprištas šiaudų ryšiais. Važnyčios su šiaudiniais parėdais pasidabinę ir visokiomis gražnomis pasirėdę, pakinkę pagymais (ne gretomis) šiaudų gryžtėmis papuoštus šešis ašvynius, važiuoja su dūdomis ir smuikais į susiediją paieškoti ir parvežti svočią <...>“ (Juška 1955: 336).

„SODAS“

Vienas iš ryškiausių namų, kuriuose vykdavo vestuvės, akcentų Aukštaitijoje (ypač rytų) ir Dzūkijoje buvo vestuvių sodas (jaunosios sodas). Apie Kupiškį jį darydavo dvejojai. Eglės viršūnę arba siūlų vyniojamus vytuvus „gražiai apipina žolynais, karpytais popierėliais ir žibuliais. Sode pakabinama morka, svogūnas, česnakas, kartais ir kopūsto galva. Visuomet sode turi būti nors pora obuolių ir kelios kekės negliaudytų riešutų. Vidury sodo yra buteliukas saldytos degtinės, bet taip pridarniai paslėptas, kad jį gali rasti tik pripratę sodą pirkti pajauniai. Sode yra ir daržininkas su žmona, padaryti iš raudono buroko. Pora lėlyčių, viena vyriška, o kita moteriška, ir žvirbliukas. Pritaिसoma kelios mažos lajinės žvakelės, kurias reikalui esant uždega“ (Buračas 1935: 230).

Vėliau sodus pradėję daryti iš „sukarpytų ir ant siūlo suvertų šiaudelių“:

Šiaudelius apvynioja ir apkarsto gražiai karpytais margais popierėliais, pagražina įvairiais žibuliais. Šiaudeliai atkirpti vienodo ilgio ir suverti ant siūlo po aštuonis, o paskui visi tie lizdeliai sukabinta prie vienas kito. Šiaudiniame sode taipgi yra daržininkas, obuoliai, pyragėliai ir kita. Dabar sode būna prikabinėta labai daug saldainių. <...> Sodas visuomet kabo krikštasuolėj ties didžiuoju stalu (ten pat: 230–231).

Arba sodu įsivaizduojama palubėje kabanti eglaitė ar reketukas kartu su apačioje esančiu stalu, ant kurio padėtas vandens dubuo su plaukiojančiomis žuvytėmis, ir aplink stalą sėdinčiais žmonėmis (LTR 3716/21/, 1577/41/). Kartais eglaitė pastatoma tiesiog ant stalo (LTR 963/67/, 2181/470/, 1832/262c/; LMD III 29/26/).

Sodai buvo daromi jaunosios arba jaunojo, o kartais ir abiejose pusėse. Prie sodo vykdavo vaidybinės scenos: atvykę svetimės šalies pajauniai sakosi esą pirkliai (kupčiai), bando sodą pavogti, jėga paimti, o nepavykus, ilgai pasiderėję, „nuperka“ (Buračas 1935: 231–232; Vyšniauskaitė 1964: 497; AED p. 311–312). Pietų Dzūkijoje iš jungtusių sugrįžę vestuviniškai stalus randa apsėstus persirengėlių – „čigonų“, „netikrų vestuvinių“, iš kurių reikia išsipirkti vietą, o kartais ir „sodą“ (Vyšniauskaitė 1964: 497).

Sodus iš šiaudelių bei kitų medžiagų daro ir rytiniai lietuvių kaimynai baltarusiai, įsikūrę baltų gyventose žemėse. Šiuos dirbinius jie vadina *vorais* (rus. *навук*) ir naudoja kambariams papuošti (Этнаграфія... 1989: 371–372).

Kolektyvinis vestuvinio sodo darymas, prie jo vykstančios apeigos (saugojimas, bandymas pavogti, jėga paimti, pirkimas ir pagaliau gabenimas į kitą pusę), specialių dainų apie jį dainavimas rodo, kad jis yra svarbus ritualinis vestuvių objektas. Savo išorine forma (eglaitė, eglės viršūnė arba aštuonkampis reketukas, pakabintas vienu kampu aukštyne) jis atitinka pasaulio modelio, išreikšto medžio arba geometrinio

brėžinio įvaizdžiais, formas (žr. Топоров 1972: 93, 95). Ši išorinė forma papildo-
ma visoms trimis vertikalioms pasaulio dalims būdingais atributais: paukščiukais,
žvakutėmis, blizgučiais (dangaus sfera), žmonių ir gyvulių figūromis (žemės sfera),
taip pat šakniavaisiais, vandeniu, degtine, žuvytėmis (požemio sfera). Kaip tik tris
vertikalias pasaulio sferas atitinkantys objektai paprastai ir yra išdėstomi vaizduojant
„pasaulio medį“ (Топоров 1980; Vėlius 1983: 178). Todėl galima numanyti, kad
vestuvių sodui buvo teikiama pasaulio modelio įvaizdžio prasmė. Tačiau šalia šios
bendrosios prasmės jam buvo teikiamos ir specifinės vestuvinės reikšmės. Jis labiau
negu šiaip įprastiniai pasaulio modelio įvaizdžiai susijęs su dangaus sfera (dažniau-
siai kabinamas palubėje), įsivaizduojamas ne pavieniu augalu (medžiu), bet *sodu*,
kuriame beveik visada esti obuolių ir riešutų ir kuris labai artimas yra nuotakai
(daromas nuotakos pusėje ir kartu gabenamas į jaunojo pusę), o kartais ir jaunajam
(daromas retkarčiais ir nuotakos, ir jaunojo pusėje).

„SVETIMAS“ PULKAS

Vestuvių papročiuose dar labiau negu dainose demonstruojamas priešiškus tarp
besituokiančiųjų pusių ir visą laiką stengiamasi parodyti, kad jaunojo pulkas yra iš
labai toli atvykęs. Tas priešiškus taip stipriai pabrėžiamas, kad susidaro įspūdis,
jog nuotaka ne savo noru teka, o yra per prievartą pagrobiamą. Matyt, tos ritua-
linės vaidybos suklandintas Jonas Meletijus XVI a. viduryje teigė, kad daugelyje
sūduvių, kuršių, žemaičių ir lietuvių vietų subrendusios mergaitės „į santuoką yra
ne vedamos, bet pagrobiamos senu spartakiečių papročiu, nustatytu Likurgo. Beje,
pagrobiamos ne paties jaunikio, o dviejų jo giminaičių. O kai jau būna pagrobtos,
tik tada, gavę tėvų sutikimą, sudaro santuoką“ (Mannhardt 1936: 296). Prūsų Lie-
tuvoje net nuvykusius žvalgauti jaunąjį su piršliu ir giminėmis sutinka „prie užkeltų
vartų“ ir prieš įleisdami ilgai teiraujasi, iš kur atvykę, ką matę atvykdami. Jaunimas
dūksta su arkliais ir raiti prijoja iki pat namo. Visiems sugužėjus į vidų ir susėdus
prie stalo, piršlys tikina, kad jie iš labai toli atkeliavę. Pirmą kartą atvykus piršliui,
mergaitė slepiasi, kad jos nepamatytų (Prătorius 1871, BRMŠ 3 309, 310–311).
Ne iš karto ji pasirodo ir per pragėras. O kai po daugybės raginimų ji pasirodo, tai
„pasirodo drauge su merginų palyda ir visos jos yra vienodai apsidengusios taip, kad
nebūtų matyti jų veidų, jos susėda prie stalo, ir jaunikis tada turi atspėti, kuri yra
jo mieliausioji. Jei pataiko – gerai, jei ne – iš jo visi juokiasi“. Jaunosios parsivežti
vyksta su kardais, nuotaką į vežimą įlaipina jaunojo brolis (ten pat: 312, 314). Kaip
nurodo T. Lepneris, priešiška sutinkamas ir per vestuves į nuotakos namus atvy-
kęs piršlys su nuotakos vedžiais ir jai skirtu vežimu. Juos kokią pusvalandį laiko už
„tvirtai uždarytų vartų“, kamantinėja, iš kur jie atvykę ir ko jiems čia reikia. Piršlys
sakosi atvykęs iš tolimų miestų – Berlyno, Karaliaučiaus, Gdansko, Torunės, Elbin-
go (Lepner 1744, BRMŠ 3 358–359).

Dar ryškiau besituokiančiųjų pusių priešiškus ir didelis atstumas tarp jų demonstruojamas lietuvių, gyvenančių Didžiojoje Lietuvoje, papročiuose. Kaip ir Prūsų Lietuvoje, būsimoji nuotaka slepiasi, ir slepiasi ne tik nuo piršlių, bet ir nuo jaunojo. Atvykus piršliams, „merga–nuotaka brūškina per duris iš po akių ir slepiasi įeib kur“ (Juška 1955: 290). „Piršliui įeinant į trobą, nuotaka sprunka į kitą kambarį, dažniausiai į alkierių ar pryšininkę, išėiginiais rūbais apsirengti“ (Mickevičius 1933: 53). „Močia su tėvu savo šešėliu užstoja, kad piršliams nematant duktė galėtų pro duris išbėgti. Duktė išbėga maltuvėn ar pas kaimyną apsirendyt ir draugę atsivest“, o jai pasirodžius, piršlys turi atspėti, kuri yra tikroji „žaselė“ (Buračas 1935: 203). O mergvakary „grynyčioj godos kampe mergos pastato puikiai išrėdytą staliuką, ant kurio stato alvę midaus arba vyno ir padeda silę pyrago, o už staliuko ištiesia šilkų ir brangaus kartūno bragelį (baldakiną) arba ištempia paklodę viršiau galvų ir prilaiko ją savo rankomis. Po šiuo brageliu arba paklode sulenda visos mergos“, o vedžio pabrolys turi suieškoti tikrąją nuotaką (Juška 1955: 313). Kupiškio apylinkėse, atvažiaus jaunojo pulkui, „jaunoji su visais savo pamergiais bėga maltuvėn pasislėpt po tam tyčia pataisyta marška, o piršlys po ja ieško tikrosios „žaselės“ (Buračas 1935: 214).

Vestuvių kvieslys dažnai sakosi per aukštus kalnus ėjęs, per galias upes bridęs (Juška 1955: 299) ir kviečia „pas tą jauną kavalieraitį, kaip pas žalią diemedį, kurs pasirengęs į svetimą šalį, į dideles keliones per aukštus kalnus, per žalias girias, per didelius laukus, už didelių vandenų“ (ten pat: 252). Jaunojo pulko vedlys sakosi, kad joję dieną naktį, „nuo saulėtekio ant saulėlydžio“, galias upes bridę, aukštus kalnus lipę (ten pat: 303), keliavę „per jūres mares plaukdami, per tėkmes, lieknus ir bojus brisdami, viršūnes medžių laužydami“ (ten pat: 357), kad esantys „iš Rymo miesto, iš Olimo žemės“ (ten pat: 305). Dzūkuose žmogus, eidamas atsiklausti, ar mergina tekės, nešdavosi didelę lazda – „ženklą, kad atkeliavo iš tolo ir atkeliavo pėsčias“ (Krėvė 1930: 18).

Atvykstant jaunojo pulkui per vestuves, nuotakos šalies bernai „ant kelio ties nuotakos namais užrita kūlius (akmenis), rąstus, ant karklių (vartų) tamsoje užtiesia smaluotas apivaras ir taiso atjojantiems visokias kitokias kliūtis, štukas ir pinkles“ (Juška 1955: 301). Prie vartų ir prie durų jie ilgai kamantinėjami, kol įsileidžia į vidų. Atvežus nuotaką į jaunojo pusę, ir vėl daromos kliūtys. „Privažiuoja vedžiai šešuro (jaunikio tėvo) vartus. Vartai užkelti ir pakuliniu pančiu užrišti. Prie vartų stovi būrys jaunimo, kiti net ant pačių vartų sulipę. Nepraleidžia įvežt kieman marčios kraičių. Vartai reikia išpirkti“ (Buračas 1935: 259). „Vedlaujantiesiems jaunuomenė miškuose, daubose, atkalnėse ir siaurumose daro kliūtis: skersai kelio perkasa gilų griovį, kitur užtiesia smaluotas vadeles arba skystgrobius, uždega ilginių kūlius, kadagių malkas (krūvas), kaimuose užtveria stiprią tvorą, prie kurios sustoję pusberniai, bernai reikalauja butelio degtinės, siūlydamies išardyti; miškuose

užverčia kelius medžiais ir patys išbėgioja, bijodami eigulių“ (Mickevičius 1933: 109). Išvykstant į jungtuves, išvedlaujant ir parvedlaujant jaunąją, šaudoma (ten pat: 108–109, 111). Dar nedraugiškiau svetimas pulkas priimamas Dzūkijoje:

Pirmiausia, tan kaimo galan, iš kur turi svetimas pulkas atvažiuoti, siunčiami žvalgai: tai vaikinai keturiolikos, penkiolikos metų, kurie, išvydę svetimą pulką, turi tuoju pranešti arba net jį sulaikyti, jei „mergos pulkas“ nesuskuba pasiruošti.

Paprastai tie žvalgai užkelia vartus, jei sodžiaus gale yra vartai. O jei jų nėra, pasi-stengia skersai kelio pastatyti ant ožių „šatrą“.

Prie jaunosios kiemo vartų mergos pulkas irgi ruošia tam tikras kliūtis. Vartai irgi užšaujami „šatra“. Prie vartų iš gatvės, iš vienos ir kitos vartų pusės, dedami loviai, pelenų pilni, ant lovių įtaisomi ratai taip, kad juos galima būtų sukti už pritaisytų rankenų. Ratai apipinami šiaudinėmis „uodegomis“. Ratus sukant, „uodegos“ dulkina pelenus, „pelenų debesius“ kelia. Už tvoros, darželyje, susėda senesni vyrai, užsitaisę šautuvus, savaime suprantama, tuščiais šūviais. <...>

„Svetimas pulkas“, privažiavęs pirmą, žvalgų pastatytą užtvarą, paprastai nebando prasiveržti, bet stengiasi geruoju atsipirkti, duodamas vaikams „saldainiams nusipirkti“ kelis skatikus. Kad ilgiau sulaikytų „svetimą pulką“, – vaikai-žvalgai kurį laiką derasi ir pagaliau pulką praleidžia.

Įvažiavę kaiman leidžia arklius šuoliais, vydami juos, kiek galėdami, kad įsibėgėję jie sulaužytų užtvarą ir įsiveržtų jaunosios kieman.

Kai „pulkas“ privažiuoja kiemą, vieni vietinio jaunimo ima sukti ratus ir dulkinti pelenais, kad nubaidytų arklius, kiti, stovėdami už šatra užstatyto įvažiavimo, rėkia ir mostiguoja rankom, arklius irgi baidydami. Pasislėpę su šautuvais už tvoros ima šaudyti tiesiog į arklius.

Retai atsitinka, kad atvykusiems iš karto pasiseka įvažiuoti kieman: įgąsdinti arkliai prabėga šalimi, ir tada tenka kiek pravažiavus grįžti ir kartoti iš naujo pastangas.

Jei visgi po kelių pakartotų pastangų nepasiseka įsilaužti varu į kiemą, tada piršlys ima derėtis su jaunimu, siūlydamas už „mergelės gelsvą kasele“ tam tikrą atlyginimą „žalioju vyneliu, geltonuoju miduliu“. Jis, išitraukęs iš savo krepšio pasaldintos degtinės – krupniko, ima vaišinti jaunimą.

Tada užtvaros nuimamos ir berno pulkas įleidžiamas kieman (Krėvė 1930: 49–51).

Svetimam pulkui buvo stengiamasi pakenkti ir važiuojant į jungtuves: nusukti nuo jų ratų ašių veržles, kad ratai nusmuktų, pabaidyti arklius ar taip padaryti, kad jie „užsinaravytų“ ir iš vietos nepajudėtų. Ypač dažnai nukentėdavęs piršlys:

Kada jaunimas taip ruošia ir dabina jaunosios pulko vežimus, piršlys uoliai seka, kad su jaunojo pulko, ypač jo, piršlio, vežimu neiškrėstų kokių nors juokų. Kad piršlys ir seka,

bet dažniausiai jis neįstengia apsisaugoti. Iš paprasčiausių juokų – tai išėmimas iš ašigalių kamščių, kad bevažiuojant ratai nusmuktų. Pasitaiko ir skaudesnių juokų, ypač piršliui. Pavyzdžiui, išima nepastebimai „šerdešniką“ ir vietoje jo įdeda medinį kuolelį, kuris kiek pavažiavus nulūžta – ir pirmagaliniai ratai atsiskiria nuo vežimo, arba supjausto ką nors iš arklio padargų – pakeltį, vadeles, ne visai, bet taip, kad bevažiuojant nutrūktų. Kai kada net prikala rato stebulę į ašį – ir ratas važiuojant nesisuka. Kuo ne visuomet sodžiaus jaunimas, nesibaidydamas gauti „botagu“ per marškinius ar net per veidą, pribėga, jau jauniko pulkui beišvažiuojant iš kiemo, ir pakiša arkliui po uodega dilgėlių (ten pat: 60–61).

Panašiai piršliui stengdavosi pakenkti ir Žemaičiuose (Mickevičius 1933: 84).

Priešiškumas svetimam pulkui rodomas ir perkant „sodą“. Pabroliai kai kada nori jį įėga paimti, o saugotojos, „pasigaminusios smagias trumpas lazduotes“, muša jiems per nagus (AED p. 311).

PIRŠLIO KORIMAS

Svetimam pulkui rodomo priešiško viršūnė yra piršlio korimo ceremonija. Suvalkijoje ir Žemaitijoje piršlys kariamas jau baigiantis vestuvėms jaunojo pusėje:

Baigiantis veselijai, veselninkai siausdami ir štukavodami karia piršlį už melagystes tokiu būdu <...>.

Kada piršlį keta karti, tada veselninkai išrenka iš tarp savęs vieną ant tiesdario. Paskirtam ant pilvo pririša pagalvį, apsiaučia jį abradniais parėdais, antmauna prašmatnią kepurę, sodina į jį ant krasės visų svečių akivaizdoje, ir tas, rėpsodamas kaip ant sosto, ištaria savo nusprendimą, kaip turi karti piršlį: ar už kojų, ar už kaklo, ar už rankų, ar per pusę; su kokia virve karti: ar iš šiaudų, ar iš lunkų, ar iš karklų, ar iš kanapių, ar iš virkščių; kur turi karti: ar per lubų aukštinį, ar po pastogę, ar ant vartų kabintų, ar po sausu stuobriu, ar po žaliu medžiu, ar ant kartuvės, ar dvare, ar kluone. Ir pagal jo nusprendimą dažniausiai piršlį pakaria dvare po žalia liepa <...>.

Dėl to rejoj arba daržinėj iš ilginių šiaudų padaro apgaulės piršlį: parėdo pamėklę ant pavidalo žmogaus su kepure, sermėga, kelnėmis, čebatais, pasodina ant širvo žirgo, ir du vaikinai raitu, pasirėdžiusiu kaip kareiviai, veselninkams bežiūrint, paima jį (pamėklę) tarp savęs gretumais, jodo trisu po dvarą aplėi trobas.

Paskui budelis, prašmatniai pasirėdęs, įtirvina tą pamėklę į seklyčią – siaučia, skuista, žaimojas, čiūdijais visai su ją, perskaito tam dingotam piršliui slauņų smerčio nusprendimą, išduotą nuo tiesdario už visokius melus ir apgaulės, ir budelis slapta išvelka jį į priemenę ir už durų arba kokioj urkštyneį pastato.

Tikrasis piršlys sėdi užstalėj pačiam krikštasuoly tarp mergų, kurios į jį ilgai neišduoda budeliui, kurs su peštuku nori į jį kaip norint išgauti iš krikštasuolio, – štukavoja, žaimojas, visai erzeliojas. Užgriežia su dūda, su smuikais tancių. Svočios vyras,

šokdamas sukinių (aplinkinių), išveda po kartą po vieną iš vieno galo ir iš antro iš užstalės, suleidžia ir sustato į porą. Kai jau mažai užstalėj lieka besėdinčių, tuo tarpu budelis su stuomeniu arba su abrūsu, duotu jaunosios (kurs stuomuo arba abrūsas tenka piršliui), užmeta jajam ant kaklo ir užnėręs velka iš krikštasuolio ant kartuvės karti dvare po liepa arba kokio kito medžio šaka.

Vedant per sėdnį piršlys pasislepia, o budelis, pagrobęs balvoną, su tuntu ir klegesiais veda ant kartuvės, ant šiaudų virvės aukštai pakaria, šauna kelis šūvius, ir kraujas iš ko (burokų rasalas arba vanduo iš alvės, kuri buvo paslėpta po pamėklės drabužiais ir nuo šūvio sprogo) bėga, o tikrojo piršlio vėlė (dūšia – pats piršlys) pasivaidina ir pasirodo ant trobos arba kūtės kraiko ir perias su vanta, šveičias su šluotražiu (Juška 1955: 345–349).

Panašiai piršlio korimo ceremonija vykdavo ir Žemaičiuose (Mickevičius 1933: 119–123).

Įdomu, kad piršlio pasmerkimo dekretuose smulkiai išskaičiuojama, kam bus panaudotos jo kūno dalys:

Pakorę nemažą pelną gausime, nes iš karuoklio makaulės bus likterna, iš akių špunkos, iš nosies šnipkos, iš dantų priekalai, iš liežuvio pakala, iš gerklės tūba, iš stemplės virvė, iš pilvo būgnas, iš grobų vėdarai, dešros ir stygos, iš šonkaulių akėčios, iš plaučių dumplės, iš rietkaulių kočėlai, iš stabukaulių patrūbočiai, iš rankų grėbliai, iš letenų keltuvės ir iš nagų sagos (ten pat: 121).

Ir erzindami piršlį vestuvininkai primena, kad iš jo „dantų bus kalčiukai, iš stibukaulių būgnui medukai“ (ten pat: 120).

Aukštaitijoje apie Kupiškį piršlį karia jaunosios pusėje, išvažiavus jaunavedžiams į jungtuves. Piršlys moterų yra kankinamas, vežiojamas, tampomas ant apverstų akėčių, ridenamas statinėje į vandenį „prigirdyti“. Kai jau pakankamai užtenkamai piršlį prikamuoja, pavargsta ir nusibosta visiems, tada jį teisia:

Pasako visas jo kaltybes, ką jis blogo padarė. Paskui visų atsiklausia, kaip už tai reikia jį nubausti. Kas tik ką beišmano, visokių juokingų pabaudų jam skiria. Piršlys vistiek reikia pakart, todėl su ta bausme visi sutinka. Iš piršlio būsią daug naudos: iš kojų bus kačergos, iš rankų – žarstekliai, iš pilvo – bubnas, iš žarnų – stygos, iš akių – sagtys, iš galvos – puodynė. Ir daug jo visokio turto paliksią visiems.

Rašo anglim pečiadangtėn ar pečiaus kakton piršlio teismo dekretą. Ką pabraižo ar nepabraižo, bet pasako žodžiais, jog tokiu ir tokiu štai nutarimu reikia piršlys pakart. Nieko nelaukdami taisosi jį kart. Piršliui striokas. <...> Pamatęs, jog taisosi jau jį karti, piršlys nusigandęs šaukia:

– Palaukit da nors vieną adynėlę, leiskit nors pusę adynėlės gyvent! Duokit plunksną, atramentą, parašysiu testamentą.

<...> Baigiant rašyti testamentą, moterys neria piršliui už kaklo abrusą. Kas nors atneša vadeles, riša jas už balkio, arba per aukštinį paleidžia vilkstę ir neria piršlį pusiau ar už kojų. Kartais ir labai prismaugia, ir pridusina. Piršlys kenčia, nepyksta, jei užgauna, supurvina, vandeniu ar alumi aplaisto. Piršliui, mat, taip reikia, jis turi viską iškentėt. Pagaliau jaunosios močia sujuosia piršlį drobės stuomeniu ar gražiu abrusu. Tuo piršlį išvaduoja iš moterų (Buračas 1935: 221–225).

JAUNOSIOS „VADAVIMAS“

Ypatingu būdu priešiškus tarp atskirų vestuvinių pulkų pasireiškia nuotakos vadavimo apeigose, kurias gana išsamiai yra aprašęs B. Buračas (ten pat: 239–243). Šiose apeigose įsivaizduojama, kad nuotaka tarsi yra patekusi į kažkieno nelaisvę ir reikia ją išvaduoti. Pirmiausia jaunoji pasislepia. Ją suranda svočios gaubėjos vyras ir jaunojo svotas, o suradę veda klėtin. Ten ji aprenkiama vestuviniaisiais rūbais ir pasodinama gryčioje už vaduojamojo stalo prie krosnies, bet ne krikštasuolėj. Krikštasuolėj sėdi jaunasis. Tarsi ją vaduodami, tėvas ir motina, visi giminės ir visi nuotakos pusės vestuvinininkai meta pinigus. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad ji vaduojama iš jaunojo (taip dažniausiai suprantama XX a. vestuvių aprašuose). Betgi ji dar nėra atitekusi jaunajam. Pasibaigus „vaduotojų“ pinigams, nuotaką pradeda „pirkti“ jaunojo pusė ir „nuperka“ pats jaunasis. Pirkimas yra logiška vadavimo tąsa ir pagal senesnę prasmę jaunasis galėjo būti įsivaizduojamas tikruoju nuotakos išvaduoju. Kaip tik šitaip ir įsivaizduojama kai kuriose vadavimo dainose.

VAGILIAVIMAS

Su atskirų vestuvinių pulkų priešišku sietinas ir vagiliavimo paprotys, kuris, atrodo, taip pat turėjo ritualinę, mitinę prasmę. Tačiau per vestuves ne tik leidžiama vogti, bet buvo ir momentų, kai visi žūt būt stengdavosi ką nors pavogti. Tokie momentai buvo išvežant kraitį (nuotakos pusėje) ir sukilus vestuvinininkams pirmą rytą (jaunojo pusėje). Šie vagiliavimo papročiai buvo žinomi įvairiose Lietuvos vietose. Apie Veliuoną „kraitvežys su bendrais steigia dar pavogti ližę, pečšluostį, pagaikštį ir kačergą, gaidį su višta, kaip gaspadinės raktus, ir nuvežti pas jaunąją“ (Juška 1955: 324). Apie Kupiškį „antradienį jaunikio kraičvežiai visur slankioja pašaliais, vis tyko ką nors iš jaunosios tėvų nutverti ir paskui kartu su kraičiais išvežt jaunikio pusėn „pradžiai gyvenimo“. Kraičvežiai vagia viską, kas tik jiems po ranka pasitaiko. Net nuo stalų peilius, bliūdus ir ąsočius pagauna. Paimtus daiktus kur nors pakelėje paslepia, o paskui važiuodami su kraičiais, jei nepamiršta, kur paslėpta, tai viską susirenka ir išveža jaunojo pusėn. Vagia ne tik daiktus, bet ir gyvulius: vištas, antis, žąsis“ (Buračas 1935: 234). Žemaitijoje „[k]raitvežiai, norėdami pasigerinti saviškiams, viską, ką pamatę, grobia ir deda savo vežimuosna.

„Pavogtuosius“ brangesnius dalykus po vestuvių gražina. Piršlio pareiga kraitvežio metu – pasigriebti kirvį“ (Mickevičius 1933: 67). Vagiliavimas jaunojo pusėje apie Veliuoną vadinamas *vištavimu*. Sukilę, pavalgę ir pasilinksminę vestuvininkai eina pas kaimynus, kurie yra kviesti į vestuves. Nuėję „tyko jeib ką štukomis paglemžti: ar vištą, ar gaidį, ar šunį – bik tik gyvą daiktą – ir paglemžę kiša į maišą; arba grobia iš sūdų ką norint: šaukštą, samtį, bliūdą, skauradą, ir vis įkišę į maišą, tirvina jaunajai ant pramatnos ir parnešę atiduoda jai“ (Juška 1955: 34). Apie Kupiškį vagiliauti eina pajauniai. „Trečiadienio rytą, dar jaunesiems tebemiegant, pajauniai-mituliai eina pas kaimyną daiktų vogti. Vagiama jaunamartės gyvenimo pradžiai – kaip naujai šeimininkei, tai visko reikia. Ima tokius daiktus, kad savininkas tuojau galėtų jų pasigesti ir ateitų daiktų atsivaduoti. Vagiant reikia pritykoti niekam nematant. Galima imti viską: samtį, šaukštą, pečiadengtę, kačergas, druskines, peilius ir kita“ (Buračas 1935: 267).

Per vestuves buvo vagiliaujama ir kitais atvejais. Nuotakos pusėje mergos iš piršlio stengdavosi pavogti jo atsivežtą karvojų ir vyną (Juška 1955: 309), nuo pabrolio – nuotakai skirtą vainiką (ten pat: 328). Jaunojo pusėje naktį iš sugulusių vestuvininkų vagiami batai, „kaptonai“ ir kiti daiktai, bandoma ką nors nuglemžti ir nuo jaunųjų. Pavogtuosius daiktus vestuvininkai vėliau turi išsipirkti (ten pat: 333, 335).

DOVANOS

Ir pagaliau reikia paminėti nepaprastai dažnai per vestuves dovanojamas dovanas, vartojamus apeiginius gėrimus ir valgius. Per vestuves taip dažnai duodamos dovanos ir geriami gėrimai, kad susidaro įspūdis, jog vestuvės yra nepertraukiama dovanojimų ir išgerdinėjimų grandinė. Ir čia nėra nieko nuostabaus, nes juk ir pačios vestuvės yra ne kas kita, kaip mainai – pasikeitimas dovanomis, sąlygiškai kaip dovaną suprantant ir pačią nuotaką.

Jau seniausiam baltų vestuvių apraše (pateiktame *Sūduvių knygelėje*) sakoma, kad sūduviai savo dukters veltui niekam neduoda. Jei nori gauti žmoną, reikia duoti pinigų arba jautį, arba javų. Be to, jaunas nuotakai turi prižadėti nupirkti „paltą su apsiuvais“. Vežėjas, parvežęs nuotaką į jaunojo namus, gauna dovanų rankšluostį, jeigu suskumba pirmas atsisėsti ant kėdės, kuri stovi prie durų (Mannhardt 1936: 253–254).

Per vestuves tiek Prūsų, tiek Didžiojoje Lietuvoje nuotaka dažniausiai dovanoja savo rankomis austus rankšluosčius, juostas, stuomenis ir kitokius audinius, o jaunas – drabužius (skareles), apavą, pinigus. Nuotakos dovanos daugiausia austos iš linų. Lino audeklai (rankšluosčiai, nuometai) naudojami ir kaip skiriamieji vestuvininkų ženklai.

Prūsijos lietuviai trečią kartą atvykusiam piršliui, jeigu sutaria, įduoda jaunajam parnešti rūtų puokštę ir juostą (Prătorius 1871, BRMŠ 3 310). Piršlys motinai arba

dukrai įteikia skepetą, o piršliui „prie lazdos pririšamas žolynų kuokštas ir įteikiami du rankšluosčiai, kuriais jis apsijuosia, ir dar žolynų puokštė, nosinaitė ir kelnių juostelė <...>. Vieną gautąjį rankšluostį piršlys atiduoda tėvams, antrąjį pasilainko sau, o nosinaitę ir kelnių juostelę bei žolynus įteikia jaunikiui“ (Lepner 1744, BRMŠ 3 356). Jaunajam per užgertuves arba derybas nuotaka padovanoja marškinius, o šis atsilygina pinigais arba kita dovana (ten pat). Nuotakos draugai, vykdami į užgertuves jaunojo pusėje, yra kryžmai rankšluosčiais perjuosti. Nuotakos kraitinė skrynja – „būtinai juosta perrišta“. Patalynę jaunasis iš nuotakos motinos išperka „keliais skatikais“. Vežama į jaunojo pusę nuotaka būna marška apdengta (Prătorius 1871, BRMŠ 3 313, 314). Važiuodama į jaunojo pusę, nuotaka „ties kiekviena pravažiuojama užtvara ir kiekviena žemės riba turi išmesti po rankšluostį ir juostą, taip pat prie jaunikio kiemo vartų ir klėties. Išmestuosis rankšluosčius ir juostas dieverio tarnas surenka ir atiduoda jam“ (ten pat: 315). Važiuodama į jaunojo sodybą, ties vartais su šiaudu kūliu stovinčioms moterims ji padovanoja po juostą arba kelnių juostelę (Lepner 1744, BRMŠ 3 360). Suguldžius jaunuosius į lovą, jiems padedama maisto ir pinigų. Atsikėlusį jaunoji pradeda dalyti dovanas: anytai, jaunajam, jo tėvui, seseriai – po marškinius, visiems kitiems – po rankšluostį, juostą ar bent juostelę kelnėms. Įeidama į vyro namus, vyro broliui, kuris prieš duris atsigula skersai tako, dovanoja rankšluostį ir juostą. Vėl apdovanojama anyta, kuri prie židinio šildo marčiai kojas. Pavalgius dieveris nuotaką vedžioja „į visus trobesius – tvartus, daržines ir kitus, nesvarbu kaip vadinamus, didelius ir mažus, ir priešais visus pastatus šoka, o marti turi apdovanoti visus trobesius, dovanas pasiima moša. Sakysim, jaučių tvarte marti padeda ant slenksčio pinigų, taip pat daržinėje, arklių tvarte ir kiaulidėse, o avidėje deda juostą, karvidėje – nuometą, t. y. skarą, kokias jos dėvi vietoj kepuraitės. Į jaują ji uoliai įmeta pyragą; prie kitų trobesių ji gali dėti, ką norėdama. Veda ją ir prie vyšnių bei obelų. Jie turi du arba tris sodus, ir prie kiekvieno ji privalo ką nors numesti; taip pat ir prie žardo, kur kraunami javai, parvežti iš lauko nepakankamai sausi, kad išdžiūtų. Taip pat vedama pro vartus ar aptvarus turi vis ką nors numesti, taip pat prie šulinio, iš kurio semtu vandeniui jai nevalia praustis tą dieną, kada su jaunuoju gulėjo. Jeigu rankšluosčių ir juostų nebeištenka, tai turi išsipirkti pinigais, reikiamose vietose ar ant slenksčių dėti po pinigą“ (Prătorius 1871, BRMŠ 3 317).

Vesdami Prūsijos lietuviai labai kreipdavo dėmesį, „ar merga yra gero vardo ir darbšti, labiausiai, ar moka ji gerai verpti linus ir vilną, taip pat ar moka austi savo margines, kad galėtų pagaminti marškinių ir drabužių sau pačiai, savo vyrui ir kitiems įnamiams“ (Lepner 1744, BRMŠ 3 355).

Dovanų per vestuves nuotaka išdalydavo tiek daug, kad Prūsijos valdžia matė esant reikalinga specialiais potvarkiais riboti dovanų kiekį. Viename iš tokių potvarkių, beje, sakoma:

Kai jaunikio giminė yra didelė ir plati, nuotaka privalo duoti ir išdalyti dovanoms daugybę drobių, marškinių, rankšluosčių, austų vilnonių daiktų, pinigų ir panašiai, jog išties jai pačiai nieko nelieka iš to, ką yra nuo jaunų metų suverpusi, išaudusi, numezgusi ir pasiuvusi <...>. Taigi tos gausios dovanos ir besaikis nuotakų įsiteikinėjimas turėtų būti visai uždrausti, o kurie tuo naudojami, turėtų mokėti dvigubos gautų dovanų vertės baudą bažnyčiai. Priešingai, veikiau svečiai ir giminės turėtų šį bei tą duoti jaunesiems jų namų ūkio pradžiai (ten pat: 362).

Ir Didžiojoje Lietuvoje jaunikaitis ieškodavo „viežlybos, apsigerbiančios, ugnies kūrėjos ir sergėtojos, verpėjos, audėjos, vingių rašėjos, žičkų rinkėjos...“ (Juška 1955: 290), o daugumas nuotakos gausiai dalijamų dovanų buvo jos pačios austi lininiai rankšluosčiai, stuomenys, marškiniai. Nuotaka rankšluostį dovanoja kraičvežiui, „anksti rytą pirm vinčiavonės“ atvažiavusiam kraičių vežti; po gobtūravimo duoda stuomenį svočiai ir piršliui, „anytai stuomenį su linta, o šešurui marškinius ir juostą“; per marčpietį du stuomenis apvynioja jaučiui ant ragų, kurį šešuras įveda į seklyčią kaip dovaną marčiai už apšvietimą (ten pat: 323, 338, 339, 342). O po marčpiečio prasideda didžiosios dovanų dalybos:

Du pasekėju, abudu jaunosios broliu, ant dalbos (karties) susvertus stuomenis, rankšluosčius, jaunosios dovanas įneša ant pečių iš klėties į seklyčią. Kviesliui su žvake žibinant, jaunoji su svočia šoka aplinkinį, sukdamasi po aslą pirm tirvinančių tą nešmenę. Jaunoji, nuimdama nuo dalbos, dalina jaunojo giminėms, pirmiau tėvams (šešurui, anytai), po tam dieverims, mošoms, dėdėms, dėdinoms, tetoms, tetėnams, brolėnams, brolinčioms, seserinčėms ir tolesnei giminei, užsverdama stuomenį žėdnam ant kaklo, žėdnam pasikloniodama ir į ranką pabučiuodama iki apdalinus.

Taipo svoja [paduoda] drobės stuomenį beesantiems sodvoj [svodboj] kunigams, svočiai, piršliui, kviesliui ir kitiems reikalingiems (ten pat: 343–344).

Pamergė pabroliui už vainiką dovanoja skepetėlę arba stuomenį (ten pat: 328). Vestuvių kvieslys prašo, kad žadėtų „stuomenėlį, jei ne stuomenėlį, tai abrūsėlį, jei ne abrūsėlį, tai kaspinėlius“ (ten pat: 297) ir t. t. O apie Kupiškį lininiai stuomenys patiesiami net bažnyčioje. Ant jų per jungtuves stovi jaunieji, o po jungtusių jie atiduodami kunigui (Buračas 1935: 227).

Dovanos per vestuves Lietuvoje buvo duodamos ir jaunajai. Suvalkijoje ir Žemaitijoje dovanų rinkimas jaunajai buvo vadinamas *ačiavimu* ir vykdavo per mergvakarį (Juška 1955: 320), o Dzūkijoje ir Aukštaitijoje – po jungtusių prieš išvažiuojant į jaunojo pusę ir buvo vadinamas *dovanų atnašavimu*, *jaunosios vadavimu*, *marčios pirkimu* (Buračas 1935: 239–243; Brazys 1924: 224; AED p. 319). Jaunoji vaduojama ir apdovanojama dažniausiai pinigais.

SVAIGIEJI GĖRIMAI

Nuo seno baltų vestuvėse buvo vartojami ir svaigieji gėrimai, kurie turėjo ne tik teisinę, bet ir ritualinę maginę reikšmę. Dar sūduvių vestuvių apraše nurodoma, kad, vežant nuotaką į jaunojo pusę, vienas vyriškis bėga paskui vežimą, vienoje rankoje laiko deglą, kitoje ąsotį alaus, šokinėja ir moko: „Kaip tu savo mielo tėvelio namuose saugojai ugnele, tai ir toliau saugok, tik ji bus jau sava“, ir įpila nuotakai (Mannhardt 1936: 255). Per Prūsijos lietuvių vestuves, kaip ir per sūduvių, geriamas alus; ir jis geriamas beveik ištaisai per visas svarbiausias apeigas, pradedant nuo piršlybų. Antrą kartą atjokus piršliui, „tėvas ir motina jį taip pat vaišina, tačiau su apeigomis; tėvas, laikydamas kaušeljį, meldžiasi, kalbėdamas įprastus žodžius, truputį nulieja žemėn Žemynėlei. Po to šiek tiek nugeria ir palabina, iki išgeria visą. Tą pat paskui daro ir piršlys žemynėliaudamas ir palabindamas“. Trečią kartą atjojęs piršlys jau „yra gerai nugirdomas, tačiau tiek, kad dar įstengtų parnešti jaunikiui ženklus“, o kai jis sugrįžta, „prasideda rijimas ir alaus maukimas, piršlys nusilesa galutinai, kad nebegali paeiti“ (Prătorius 1871, BRMŠ 3 310). Atvykus jaunajam su piršliu ir giminėmis į žvalgus, nuotakos tėvas, pakamantinėjęs juos kiek prie vartų, „liepia atnešti ąsotį alaus ir užgeria piršlį palabindamas. Tada šis pasimeldžia, žemynėliaudamas ir palabindamas užgeria kitus, su jais susigeria, po to tėvas suleidžia visą palydą į kiemą“. Suėję į vidų, visi susėdę už stalo ima gerti alų. Atėjus nuotakai prie stalo, „motina atneša du kaušelius, iš vieno ji užgeria naująjį žentą ir žemai nusilenkdama bei paduodama ranką perduoda jam kaušeljį, kai kur dar ir pabučiuoja; dukteriai ji tik paduoda pripiltą kaušeljį, bet neužgeria. Po to sužadėtiniai užgeria vienas kitą. Katras pirmas išgeria kaušeljį, tas šliūkšteli antram į akis alaus likučius. Šiuo susigėrimu įvyksta sužadėtuovės <...>. Pavalgę išgeria, pasimeldžia ir sugieda: „Dėkavokim Ponui, mielamui Tėvui“. Paskui pasišaukia pakviestą muzikantą ir duoda garo šokti ir alų gerti. „Tai jau užgerta, merga ir suderėta“, nes ji – nuotaka, kuri yra sužadėta gėrimo apeigomis“ (ten pat: 310–312). „Jaunikio brolis tuo metu kelia užgertuves jaunikio namuose, kur atvyksta piršlys ir nuotakos brolis su septyniais ar aštuoniais anos pusės žmonėmis, čia geria alų ir šoka keletą dienų, nelygu kiek ištekliai leidžia.“ Po jungtinių „jaunikis tučtuojau kinko arklius į vežimą ir su broliu arba artimiausiais giminėmis važiuoja pas nuotaką kraičio parsivežti. Jis ir jo brolis, labiausiai šis pastarasis, yra vaišinami, valgydinami ir girdomi“ (ten pat: 313). Ne mažiau jaunojo brolis su draugais girdomi ir atvažiavus nuotakos parvežti. „Dieverį gerai priima nuotakos tėvas, valgydina jį ir girdo. Čia laikomasi tokios tvarkos, kad svečiai būtų susodinti priešais nuotakos gimines, tėvas eina aplinkui ir kiekvienas turi pasiskyręs po vyrą, kurį jis vieną ir užgeria. Piršlio palydovai ir dieveris į vidų neina, bet pasilieka prie palago. Jiems pastato statinę ant jo dugninės, o ant jos – kibirą alaus. Prie vežimo jie susikuria ugnį, sėdi tenai ir geria“ (ten pat: 314). Vykstant nuotakai į jaunojo pusę, „paima gerą statinaitę alaus“. Įvedus

nuotaką į jaunojo klėtį, ją užgeria anyta, nuotaka geria į savo drauges. Po sugultuvių vėl sėdima už stalo, valgoma ir geriama. Vedžiojant nuotaką po visus trobesius ir dedant dovanas, „iš paskos nešioja alaus statinaitę ir degtinės ir ją užgėrinėja prie kiekvieno trobesio“. Prieš atvykstant nuotakos tėvams, „jaunikio tėvas turi pastatyti alaus statinę, kuri vadinama jaunosios statine“ (ten pat: 315, 316, 318). Kaip nurodo T. Lepneris, alaus taurė išpilama net ant nuotakos vežimo, išvežant ją iš gimtųjų namų (Lepner 1744, BRMŠ 3 360).

Prūsijos lietuviai ir kiti vietiniai gyventojai (prūsai, sūduviai) per vestuves alaus, matyt, išgerdavo labai daug, nes dar XV a. pradžioje Sembos vyskupas Michaelis Jungė buvo išleidęs įstatymą, draudžiantį per vestuves išgerti daugiau kaip šešias statines alaus (Mannhardt 1936: 157–160). 1427 metais įstatymas buvo atnaujintas (ten pat: 166). Kad lietuviai per sužadėtuves ir vestuves geria daug alaus, nurodoma taip pat *Įsručio ir kitų lietuviškų Prūsijos hercogijos valsčių vizitacijos bendrojoje apžvalgoje*. Joje irgi patariama, kad lietuviams teturi būti leista alaus daryti ir išgerti per susižiedavimą ne daugiau kaip vieną statinę, o per vestuves – tik keturias statines (Recessus generalis... 1639, BRMŠ 3 44).

Beveik ištisai per vestuves geriama ir Didžiojoje Lietuvoje, tik čia dažniau geriamas midus, vynas, degtinė, ir gėrimus paprastai stato piršlys, jaunasis. Per piršlybas „su mergos-nuotakos tėvais meiliai pasišnekėjęs, piršlys seklyčioj ties durimis ant galo skomios (stalo) užtiesia baltą skarelę, ant kurios pastato stuobrinę ir atvežtą pilną alvę midaus arba vynu“ (Juška 1955: 290). Antrą kartą atvykęs piršlys su jaunuoju ir vėl „išima iš savo kišenius baltą skarą arba skotertę, krikštasiuoly užtiesia galą skomios, pastato savo čerką ir plėčką su midum arba vynu, o motina suvokia dukterį iš kambario, atveda prie jaunikačio, abudu jaunuosius susodina į užstalę ties krikštasiuoliu, pradeda meiliai byloti apie visokius dalykus, derėti kraitį ir užrašus <...>. Bebylojant, rodą bebraukiant apie jaunos poros sudorojimą, piršlys su nuotakos tėvais sugeria visą plėčką atvežto gėrio, o vedžiu ir nuotakai neduoda gerti, – anuodu tik užstalėj sėdi, kroši, akvvai žiūrėdami kits į kitą ir retai žosčiodami tarp savęs“ (ten pat: 291). Po piršlybų „vedžio tėvai, pašapavę visokių valgių, pasitykę visokių gėrių, apsilūžiję, apsigerbę laukia žvalgų, norėdami parodyti rėdlyvą savo buto rangą, patvaipinti savo turtus ir savo slaunumą ir išvaišinti gerai žvalgus“ (ten pat: 292). „Kada jau svotai (vedžio ir nuotakos tėvai) sulygsta apie kraitį ir pasogą, padaro tvirtus aprašus ir jaunavedžiu sudera tarp savęs, tada piršlys su vedžiu trečią atvejį atvyksta prie nuotakos, atveža bankelę su midumi arba su vynu, arba su krosyta virta barvyčia (arielka) <...>. Jaunasis užgeria ant jaunosios, ir abudu pusiau turi išgerti geriamo gėrio stuobrinę.

Tada tėvai, giminės, gentys, draugai ir kaimynai linguoja (vinčioja) ir linki jauniems visokios laimės, labų dienų ir ilgo amžiaus, ir pradeda visi gerti, plempti, dainuoti ir linksmintis, ir tai yra jaunosios pragertuvės, arba žiedynos“

(ten pat). Jaunasis nuotaką, nuotakos tėvus, svočią, suolsėdį, piršlį ir kvieslį miestelyje, einant užsakams, „veda į gaspadą ant česnies <...> ir vaišina anus ir kitus visus alumi, midumi, vynu arba krosyta barvyčia. Ypačiai vedys, piršlys ir pabrolys vaišina nuotaką su pamerge“ (ten pat: 293). Per vestuves piršlys, kartu su jaunuoju ir jo pulku vykdamas pas nuotaką, „veža su savimi savo karvolių su kliunka (bačkele) midaus arba vyno <...>, o pabrolys – dvi alvi midaus arba vyno ir pyragą mergoms dainininkėms“ (ten pat: 301). Su gėrimais nuotakos pusėje vaduojamas suolas (ten pat: 308). Nuotakos ieškojimo apeigoms „grynyčioj godos kampe mergos pastato puikiai išrėdytą staliuką, ant kurio stato alvę midaus arba vyno ir paduoda sikę pyrago, o už staliuko ištiesia šilkų ir brangaus kartūno bragelį (baldakiną) arba ištempia paklodę viršiau galvų ir prilaiko ją savo rankomis. Po šiuo brageliu arba paklode sulenda visos mergos“ (ten pat: 313). „Vedžio pabrolys, gavęs mergų pavelijimą, lenda po brageliu arba paklode ieškoti nuotakos. Jeigu nuo karto neranda vynos ir išveda kitą, turi gerti midaus arba vyno“ (ten pat: 315). Mergų užsėstas suolas vėl vaduojamas su gėrimu; atvežtu midum ir vynu piršlys vaišina nuotakos tėvą, motiną ir kitus artimuosius (ten pat: 317, 319). Jaunojo pusėje kaimynai gėrimais turi išsipirkti vestuvinininkų pavogtus gyvulius, svočia alumi vaišina jos parvežti atvykusius išdaigininkus, po prikeltuvių jaunieji prausiasi alumi, paskui svočia „duoda jauniems užkąsti: dešrų, kepenės su pyragu ir gerti kvepiantį krupniką, midaus, vyno arba šiltos arielkos“; o sike pyrago ir alve midaus arba vyno vaduoti mergų apsėstą suolą (ten pat: 335, 336, 337, 339). „Po marčpiečio jaunoji išėina iš užstalės ant vidurio aslos. Į ratą išėjusi, geria midų arba vyną ir lieja į aukštą, į lubas, o paskui eina šokti su jaunuoju“. Valgant svočios karvolių, jaunosios pabrolys kartu su karvoliumi kiekvienam duoda „stiklą midaus arba vyno“ (ten pat: 343, 344) ir t. t.

Ne mažiau geriama žemaičių, dzūkų, rytų aukštaičių ir kitų lietuvių vestuvėse. Įdomu, kad jei per vestuves geriamas ne saldus vynas ir midus, bet degtinė, tai neretai ji būna pasaldyta (pakrosyta) (ten pat: 293; Mickevičius 1933: 54; Buračas 1935: 216).

Ypač daug buvo geriama per sutartuves (sužadėtuves, žiedynas); jos kai kuriose Lietuvos vietovėse net būdavo vadinamos *pragėromis*, *pragertuvėmis*, *sugertuvėmis*, *užgertuvėmis*, *didžiąja arielka* ir pan. (Sauka L. 1988: 14). Iš viso vestuvėse sutarimas dažniau buvo reiškiamas ne žodžiais, o gėrimu: „Žodžiais sutarimas ar nesutarimas nereiškiamas, tik buteliais“ (Buračas 1935: 208). Gėrimu ne tik būdavo parodomas sutarimas, bet ir šis sutarimas užtvirtinamas, įteisinamas.

VALGIAI

Ritualinę, maginę prasmę per vestuves turėjo ne tik gėrimas, bet ir valgymas. Čia nesiekama aptarti visų vestuvinių valgių, kurie, deja, dar labai mažai tėra aprašyti ir beveik visiškai neištirti, o tik pačius būdingiausius, tuos, kurie padeda išryškinti senuosius mums rūpimus vestuvinių papročių prasmės kodus.

Dar *Sūduvių knygelėje* užfiksuota, kad į jaunojo namus parvežtai nuotakai patepamos lūpos medumi, užrišamos akys ir ji vedžiojama prie visų namo durų, į kurias turi spirti koja (Mannhardt 1936: 256). J. Meletijus šį paprotį priskiria ne tik sūduviams, bet ir daugeliui „kuršių, žemaičių ir lietuvių“ (ten pat). Abu šie senieji šaltiniai taip pat nurodo, kad negalima vestuvėms pjauti jokio kastruoto gyvulio, o prieš guldant jaunuosius į guolį, jiems duodama valgyti keptus ožio arba buliaus pautus. Tai daroma todėl, kad jaunieji būtų vaisingi. *Sūduvių knygelėje* dar teigiama, kad prieš einant gulti jaunesiems valgyti duodamas papjautas jaunosios gaidys (ten pat). XVII a. paprotys jaunuosius valgydinti pautais jau buvo užmirštas, ir M. Pretorijus mano, kad jis iš viso buvo senųjų raštininkų pramanytas, nors jo laikais dar kartais ir pasitaikydavęs koks „nepraustburnis“, kuris paerzindavęs marčią klausdamas, „kaip jai patikę ožio pautai“ (Prătorius 1871, BRMŠ 3 317), turėdamas galvoje vedybinį gyvenimą. Tačiau mums, žinantiems, kad vėliau paprasčiausiais juokais virto daug senųjų papročių ir tikėjimų, toks vestuvinis jaunavedžių valgis neatrodo negalimas. Šio būdingo vestuvių valgio nemini ir T. Lepneris. Jis teigia, kad prieš suguldant jaunieji buvę valgydinami žuvimi (Lepner 1744, BRMŠ 3 360). Kad jaunieji prieš suguldant būdavo valgydinami, patvirtina ir M. Pretorijus. Jis nenurodo šiam atvejui vartoto valgio, tik paaiškina, jog vėliau po prikeltuvių jiems negalima valgyti mėsos, „nes jiedu buvo sugulę“ (Prătorius 1871, BRMŠ 3 315, 317).

Senuosiuose Prūsijos lietuvių vestuvių aprašuose dažnai minimas valgymas (per piršlybas, užgertuves, pačias vestuves tiek nuotakos, tiek jaunojo pusėje ir net miestelyje, kur vyksta jungtuvės), tačiau retai kada pasakoma, kokie valgiai buvo valgomi. Pavyzdžiui, M. Pretorijus tik nurodo, kokie valgiai buvo patiekiami jaunesiems po prikeltuvių, būtent: sviestas, sūris, kiaušiniai, žuvis, ir priduria, kad jie tą dieną negali valgyti mėsos (ten pat: 316–317). Matyt, šie valgiai labiau buvo įprasminti. Įdomu, kad valgant jaunesiems piršlys, aptepęs sviestu du pyrago ir duonos papentukus, sakydamas, kad tai esą vaikai, duoda juos nuotakai, tačiau juos kas nors (dažniausiai dieveris) pačiumpa (ten pat: 317). Tikėjimas, kad suvalgius duonos ar pyrago papentuką gims sūnus, išliko gyvas iki mūsų laikų. Šio valgymo metu dalijamas marčios pyragas – suraikytas pyragas arba duona. T. Lepneris nurodo, kad miestelyje po jungtuvių vestuvininkai valgo sviestą ir virtą mėsą, o išvežant nuotaką į jaunojo pusę, jai duodama pyrago riekė, užtepta sviestu, kurią pačiumpa jos giminaičiai; ir nuvykus į kitą pusę, jai duodama duonos riekė su sviestu, kurią pačiumpa jaunojo brolis (Lepner 1744, BRMŠ 3 358, 359, 360).

Dar dažniau valgymas minimas XIX–XX a. Didžiojoje Lietuvoje darytuose vestuvių aprašuose, tačiau irgi ne visada pasakoma, kokie valgiai buvo valgomi, arba nurodomi įprastiniai valgiai, kurie, ko gero, buvo valgomi beveik visų didesnių susiejimų metu. Ir vis dėlto iš detalesnių aprašų nesunku suvokti, kad kai kurie

juose minimi valgiai yra specialūs vestuvių valgiai. Prie tokių visų pirma priklauso iš smulkių kvietinių miltų kepti pyragai ir viena ypatinga pyrago rūšis – karvojus (karvolius), minimas daugelyje suvalkiečių, dzūkų ir aukštaičių vestuvių aprašų. Kaip specifinius vestuvių valgius reikia paminėti saldžius pyragėlius, riestainėlius ir ypač vėliau visur paplitusius saldainius, kuriais vaduojamas kelias, perkamas sodas, išperkami kraičiai, apdovanojamos dainininkės (Buračas 1935: 232, 253, 264; Krėvė 1930: 66–67, 80, 83 ir kt.).

Žemaičių vestuvėse tarp tradicinių valgių dažnokai minimas sviestas, sūris, varškė (Mickevičius 1933: 58, 69, 89). Kad šie valgiai seniau galėjo būti apeiginiai, galima spėti iš žaidimo su sūriu, pirmąją naktį jauniešiams sugulus, ir sūrio vartojimo kaip dovanos už jaunųjų prikėlimą (ten pat: 115, 116).

Karvojų būdavo keletas. Pavyzdžiui, A. Juška mini vedžio, t. y. jaunojo, karvolių, kurį į nuotakos pusę veža, akylai saugo, o paskui visiems vestuvininkams dalija jaunojo piršlys, svočios karvolių, kurį jaunojo pusėje po marčpiečio dalija nuotakos piršlys, ir šešuro karvolių, kurį, baigiantis vestuvėms, dalija pats šešuras (Juška 1955: 301, 302, 319, 344, 345). Svočios karvolius atnešamas padalijus nuotakos dovanas, jį atneša nuotakos pabrolys, o dalija nuotakos piršlys; jį nešant, priekyje nuotaka šoka su svočia. Visa tai rodo šio karvojaus ryšį su nuotaka. Ko gero, tai ne svočios, o nuotakos karvojus, tik jį darė ir juo rūpinosi svočia, kuri taip pat rūpinasi ir nuotaka. Dzūkijoje karvojus irgi gamindavo ir nuotakos, ir jaunojo pusėje; gamindavo „svočios ir svokos“ (Krėvė 1930: 33, 47, 70). Čia taip pat minimas ir anytos karvojus (ten pat: 80).

Lietuvių vestuvininių papročių tyrinėtojo Z. Slaviūno nuomone, vestuvinis pyragas karvojus iki XX a. buvo žinomas visoje Lietuvoje; karvojai būdavę nuotakos, jaunojo ir svočios (Slaviūnas 1955: 588–589). Kaip galima spręsti iš daugelio turimų užuominų apie karvojaus papročius, seniau Lietuvoje, kaip ir kaimyniniuose slavų kraštuose, ko gero, buvo kepami nuotakos ir jaunojo karvojai. Nuotakos karvojumi daugiau rūpinosi svočia, o jaunojo – piršlys. Paprastėjant visiems vestuvių papročiams, pradėta gaminti tik vienas karvojus ir juo daugiausia rūpindavosi svočia. B. Buračas, aprašinėdamas kupiškėnų vestuves, mini tik svočios karvojus, kurių ši prisikepdavusi didoką kraitinę skrynį (Buračas 1935: 202). Karvojai būdavę paprasti ir „didieji“ (ten pat: 268, 269).

Iš kitų vestuvių valgių karvojai išsiskiria ir savo dydžiu, ir forma, ir papuošimais:

Didelis apvalus pyragas, išdabintas ir išgražintas visokiomis pynėmis iš tos pačios tešlos, vadinasi karvolius. Ant jojo iš tešlos padaryta pilna karvelių, visokių paukštelių, triušelių, kiškelių, išlipytas šaudiklis, šausiantis į stirną arba į volungę. Iškeptas ant tam tikslui padarytos ližės per praplatintą pečiaus angą, visas apkaišytas rūtomis, žiedais ir putino arba vyšnių uogomis. Turi įkištas tris devynerias baltas vaško žvakeles, kurias uždega priemenioj, kada pabrolys po marčpiečio neša į seklyčią ant dalybų (Juška 1955: 370).

Karvojus – tai vestuvinis svočios pyragas. <...> Senovėj karvojus buvo laikomas geriausiu ir brangiausiu vestuvių pyragu. Karvojus būdavo ir gražiausias iš visų pyragų. Jis būdavo kepamas iš kvietinių smulkiai rankinėmis girnomis maltų miltų, o vėliau jau kepavo ir iš pikliavotų miltų. Apvalus, kaip nutekintas, o viršus iškilus, bet ne aukštas. Aplink visus kraštelius apipintas trijų vijų tešlos pynele ar dviejų vijų virve. Visas viršus aptupdytas gražiom paukštytėmis, padarytom iš tešlos. Kartais papuoštas ne tik paukštytėmis, bet visokiom roželėm, bačkytėm ir visokiais gyvulėliais. Viskas padaryta iš tešlos. Dedant ant stalo, karvojų apkaišo rūtom. Rūtas kiša į tam tyčia karvojų kepant padarytas skylutes (Buračas 1935: 202).

Dzūkijoje svarbiausia svočios pareiga buvo gerai iškepti ir papuošti karvojų.

Kadangi negalima nusinešti karvojų su plyšusia pluta – tas reikštų, kad jaunųjų gyvenimas bus nelaimingas – karvojus kepamas du kartu: pirmą kartą ataušintoje krosnyje, kad ten jis lengvai „užsikeptų“ nesuskilinėjęs; antrą kartą – karštesnėje krosnyje. Juo gražiau „karvojus“ išmargintas, išdabintas, labiau gėlėmis „vainikuotas“; juo didesnė svočiai pagarba (Krėvė 1930: 33).

Karvojaus valgymas buvo svarbi vestuvių apeiga. Štai kaip ji vykdavo Veliunos apylinkėse nuotakos pusėje:

Mergvakary važiuodamas vedys nuveža savo karvolių nuotakos giminei.

Vedžio piršlys raiko karvolių po lamantą ir pila po stiklą midaus arba vyno, duoda jaunesiems ir dalina nuotakos giminėms. Vedžio pabrolys uždėtą ant torielio šmotą karvoliaus ir stuobrinę midaus arba vyno, kviesliui žiburiuojant su žvake, nešioja su klyksmu, klausiant, kur gyvena Paurys (čia minavoja vardą nuotakos tėvo, motinos ar kito, ką nori pavaišinti), ant kokios ūlyčios, ant kokio gaso. Parodant nuotakos tėvui, vaišina žėdną iš jaunosios giminės (Juška 1955: 319).

O štai kaip karvojus valgomas jaunojo pusėje:

Padalinus audeklą dovanomis, jaunosios pabrolys po marčpiečio partirvina iš klėties ant galvos užsidėjęs karvolių, apkaišytą rūtomis, pažibais, su degančiomis trys devyneriomis žvakutėmis.

Jaunoji su svočia šoka pirma tirvinančio karvolių po aslą, žiburiuojant su žvake kviesliui, o visiems veselninkams bestovint, besėdint, bežiūrint, arba pats pabrolys šoka su karvoliumi ant galvos, kvieslio su žvake po aslą vedinas.

Asloj apsisukus kelis sykius, pabrolys paskui padeda karvolių ant skomios ties piršliu. Lig žvakės sudega, karvolius guli ant skomios, o jeigu jaunoji nori, tai, užmesdama

abrūšą, užgesina karvoliaus žvakutes, kol dar ansai ant nešėjo galvos, ir tas abrūšas tenka svočiai.

Jaunosios piršlys raiko karvolių, ir, šešurui parodant, kam duoti, jaunosios pabrollys, kviesliui su žvake žiburijuojant, neša uždėjęs ant torielio su pašaukimu gabalą karvoliaus ir stiklą midaus arba vyno, kol apdalina visus (ten pat: 344).

Kupiškio apylinkėse karvojais svočia išpirkdavo vestuvininkams kelią, apdovano davo dainininkes, vartininkus, parvežant nuotaką į jaunojo pusę (Buračas 1935: 233, 237, 264). Veliuonos krašte panašiais atvejais vartojamas pyragas (Juška 1955: 308, 317, 329, 339).

Per vestuves karvojus kepa ir pietrytiniai lietuvių kaimynai slavai (baltarusiai, ukrainiečiai, rusai), ypač tie, kurie yra išsikūrę baltų gyventose vietose. Ypač gerai slavų kraštuose išsilaikė karvojaus kepimo ir valgymo apeigos ir jas lydintis folkloras. Karvojus čia vadinamas tais pačiais žodžiais, kaip ir Lietuvoje: *каравай*, *коровой*. Tačiau iš to dar negalima daryti išvados, kad karvojaus apeigas ir pavadinimą lietuviai perėmė iš slavų (Slaviūnas 1955: 589). Slavų papročių ir folkloro tyrinėtojai (Aleksandras Potebnia, Nikolajus Sumcovas, Nikolajus Nikolskis, Vladimiras Toporovas, Viačeslavas Ivanovas ir kt.) jau ne kartą mėginę atskleisti karvojaus ir su juo susijusių apeigų bei folkloro senesnę mitinę prasmę. Tarsi susumuodami visus ankstesnius šios srities tyrinėjimus, V. Toporovas ir V. Ivanovas yra pateikę daug įžvalgių pastebėjimų, būtent: apie dažną karvojaus gretinimą, lyginimą su jaunaisiais (nuotaka ir jaunuoju) iš vienos pusės ir su dangaus kūnais (Saule, Mėnuliu) iš kitos, kas yra paremta senesniu sumitologintų dangaus kūnų vedybų įsivaizdavimu kaip žmonių vedybų prototipu ir galima viso karvojaus įsivaizdavimą pasaulio (gyvybės) medžiu (Иванов, Топоров 1974: 245–246, 251, 252–253 ir kt.). Tačiau neprieštaraujama dar 1885 metais N. Sumcovo pareikštai nuomonei, kad karvojus kadaise buvęs traktuojamas kaip dievams skirta vestuvinė auka. Karvojus pakeitęs seniau praktikuotą gyvulio (karvės) aukojimą (ten pat: 256–257). Žinant pasaulio (gyvybės) medžio įvaizdžio universalumą ir populiarumą visose apeigose, toks karvojaus aiškinimas neatrodo negalimas. Ir vis dėlto pažymėtina, kad lietuvių karvojaus forma (apvalus, iškilus) ir papuošimai (paukšteliai, kiškėliai, stirna, rožės, degančios žvakutės...), jo nešiojimas ant galvos leidžia jį labiau sieti su viena pasaulio simbolio (medžio) sfera – dangumi (viršūne). Kita vertus, rituališkas lietuvių karvojaus valgymas, jo dalijimas išperkant vestuvininkams kelią, išvaduojant suolą, atsilyginant dainininkėms ir kiti bruožai tarsi sustiprina N. Sumcovo teiginį, kad karvojus seniau galėjęs būti suprantamas kaip auka. O kad karvojus yra pakeitęs senesnę gyvulio (karvės) auką tarsi matyti iš panašumo tarp jaučio įvedimo į seklyčią ir karvojaus dalijimo apeigų. Kai marčios brolis seklyčioje įkala į sieną žibintus ir „uždega tris devynias žvakes“, šešuras prieš marčpietį įveda į seklyčią jautį, o

jaunoji ant jo ragų užvynioja du stuomenis (Juška 1955: 342). O po marčpiečio, žiburiuojant kviesliui žvake, ant galvos įnešamas karvojus su degančiomis trimis devyniomis žvakutėmis. Nuotaka, jei nori, užmesdama rankšluostį ant karvojaus, užgesina žvakutes (ten pat: 344). Žinoma, panašumas tarp šių dviejų apeigų jau gerokai nublankęs ir deformavęsis. Šešuro dovanojamas jautis seniau galėjo būti siejamas ne su svočios (nuotakos), o su šešuro arba jaunojo (piršlio) karvojumi. Seniau praktikuotą gyvulio aukojimą vestuvėse tarsi rodo ir vestuvinė daina „O oželis bliovė“ (V 2679), kurioje piršlio (svoto) pjaunamo ožio (jaučio) įvairių kūno dalių išdalijimas vestuvininkams primena apeiginį karvojaus dalijimą.

DAINOS, ŠOKIAI, MUZIKA

Nuo seno per lietuvių ir jų kaimynų sūduvių, prūsų vestuves būdavo dainuojama, griežiama įvairiais muzikos instrumentais, šokama.

Kaip nurodoma *Sūduvių knygelėje*, apvaikščiojus nuotakai sodybą, visi sėda prie stalo ir geria, šoka iki vėlyvo vakaro. Kai ateina laikas jaunuosius guldyti, viena iš nuotakos draugių šokdama prieina jai nukirpti kasas (Mannhardt 1936: 256). Per Prūsijos lietuvių sužadėtuves būdavo šokama ir „griežtai žiūrima, kad su nuotaka pirmasis pašoktų ne jaunikis, o jaunikio brolis; tuo tarpu jaunikis pirmiausia pašoka su nuotakos seserimi. Tik po to gali šokti nuotaka su jaunikiu“. Ir per pačias vestuves jaunimas „dūksta, šoka, žaidžia kaip mokėdami“ (Prătorius 1871, BRMŠ 3 313, 314). Dainuojama belaukiant atvažiuojant nuotakos vežimo (Lepner 1744, BRMŠ 3 358). Ir jaunojo pusėje jaunimas šoka, žaidžia, dūksta, o nuotaka apdovanoja tuos, „kurie jaunesiems rodė pagarbą, prie klėties dainavo ar šoko“. Vedžiojant nuotaką po sodybą, „lydintis jaunimas dainuoja marčios garbei, šoka ir yra smagūs“ (ten pat: 317). Vestuvininkai „dainuoja šokdami, pritariant švilpai, timpanui arba būgnui, kartais dūdmaišiui“. Moterys per vestuves gerdamos „savotiškai uždainuoja“ (Prătorius 1871, BRMŠ 3 316, 318).

Senuosiuose XVII–XVIII a. Prūsijos lietuvių vestuvių aprašuose tik vienoje kitoje vietoje užsimenama, kad būdavo dainuojama, o XIX–XX a. Lietuvoje darytuose aprašuose apie dainas kalbama aprašinėjant beveik visas vestuvių apeigas. Pavyzdžiui, A. Juška, rašydamas apie veliuoniečių lietuvių vestuves, nurodo, kad būdavo dainuojama ir per žiedynas, ir per didvakarį išleidžiant kvieslį, ir per mergvakarį, jaunojo išleistuves, jaunojo lauktuves, ir vaduojant suolą, ir jau sėdint išvaduotame suole, ir ieškant jaunosios po paklode, išvedant iš ten, sodinant ją už stalo, išvedant šokti, renkant dovanas, išvežant kraitį. Žodžiu, kiekvienas vestuvių momentas, kiekvienas nuotakos, jaunojo ir kitų vestuvininkų žingsnis vis būdavo palydimas daina (Juška 1955: 292, 293–294, 300, 301, 302, 308, 310, 313, 316, 318, 319, 320, 324). Taip pat dainomis yra palydimi visi dzūkų, aukštaičių, žemaičių vestuvių apeigų momentai. Tai aiškiai matyti iš Vinco Krėvės–Mickevičiaus, Teodoro Brazio,

Rožės Sabaliauskienės, Balio Buračo, Juozo Mickevičiaus ir kitų autorių vestuvinių aprašų. Pagaliau tai rodo ir visa lietuvių liaudies dainų sudėtis: penktadalį visų jų yra vestuvinės dainos, kurių užrašyta apie 90 tūkstančių variantų (Kazlauskienė, Sauka L. 1983: 16). Jos iš tiesų lydi kiekvieną vestuvių momentą (Kazlauskienė 1976, 1977). Nemaža tų dainų dalis yra išlaikiusios savo apeigiškumą – dainuojamos tik per tam tikras apeigas.

XIX–XX a. vestuvių aprašuose dažnokai užsimenama ir apie šokius bei muziką. Kaip nurodo A. Juška, per mergvakarį, susirinkus „svotbai, nuotakos tėvas su motina pradeda pirmąjį tancių, ir paskui visi šoka po dūda, po ožragiu, po kanklėmis arba po smuiku“. Jaunasis su savo pulku tą vakarą pas nuotaką išvyksta irgi „po dūda arba smuiku“ (Juška 1955: 300, 301). Vedžio pabrolys nuotakos ieškoti „po paklode arba bragu“ eina su dūdomis, su smuikais, o suradęs ją veda „iš grynčios į seklyčią su dainomis ir dūdomis, kanklėmis ir smuikais“ (ten pat: 313, 318). Po pasėdo, „apdalinus visus karvoliumi, pirmą sykį išveda jaunuosius ir nekuriuos parėdkininkus šokti iš užstalės į aslą. Vedžio piršlys veda svočią, nuotakos pabrolys – vedį, vedžio pabrolys – nuotaką, vedžio kvieslys – pamergę. Apsukę dukart aplinkinį, vedį su nuotaka bešokant suleidžia į porą šokti. Tosioms keturioms poroms apsisukus porą tris sykius asloje ir susėdus, kur kam tinka, visa svotba, kas tik nori, eina šokti ir triūsia“ (ten pat: 319). Kitą rytą, atvažiavus kraičvežiams, visa „svotba su dūdomis arba kanklėmis ir smuikais eina į klėtį vaduoti kraičio“ (ten pat: 323). Į jungtuves jaunieji išleidžiami „su dūdomis, su ožragiu, su kanklėmis, su smuikais, su graudžiomis dainomis“ (ten pat: 332). Su muzika jaunojo pusėje rytą keliama svočia, nuotaka; iš klėties į seklyčią ji vedama „su dūdomis, ožragiais, vamzdžiais, lamzdelėmis, smuikais, būgneliais ir trimitais“ (ten pat: 338). „Užkandus jauniems ir visiems parėdkininkams, pirmą sykį po sukeltuvių sudorotus jaunuosius išveda šokti iš užstalės į aslą. Jaunosios piršlys veda svočią, jaunosios pabrolys – vedį, vedžio pabrolys – jaunąją, jaunosios kvieslys – pamergę-paėmėją. Porą kartų apsukę aplinkinį asloje, suleidžia jaunuosius į porą šokti. Paskui kas tik nori iš veselninkų eina šokti. <...> Pašokus linksmai su dūdomis, smuikais ir būgneliais, visi svotai su mergomis eina vištauti, arba svotauti“ (ten pat: 340). „Po marčpiečio jaunoji išeina iš užstalės ant vidurio aslos. Į ratą išėjusi, geria midų arba vyną ir lieja į aukštą, į lubas, o paskui eina šokti su jaunuoju. Pašokę triskart aplinkinį, pasibučiuoja su jaunuoju ir sėdasi atpent į stalą. <...> Pavalgius ir pagėrus lig davaliai per marčpietį, išveda šokti jaunuosius ir parėdkininkus žinoma rėda, kaip po sukeltuvių.“ Dalydama dovanas, nuotaka su svočia šoka aplinkinį; nuotaka, svočia ir pabrolys šoka prieš dalydami svočios karvolių; šešuras su pačia šoka su savo karvoliumi (ten pat: 343, 344, 345) ir t. t.

Muzika, šokiai panašiai lydi daugelį dzūkų, aukštaičių, žemaičių vestuvių momentų.

Šokiai, muzika, kaip ir dainos, neretai yra apeiginiai, sudaro neatskiriamą kokių nors apeigų dalį, turi griežtai apibrėžtą paskirtį ir prasmę.

ŠALTINIAI

- AED – *Atbėga elnias devyniaragis: Rožės Sabaliauskienės tautosakos ir etnografijos rinktinė*, sudarė ir parengė Pranė Jokimaitienė, Norbertas Vėlius, Vilnius, 1986.
- BRMS – *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*, t. 3: *XVII amžius*, sudarė Norbertas Vėlius, Vilnius, 2003.
- BsOD – *Ožkabilių dainos*, t. 1, surinko D-ras J. Basanavičius, Pa., 1902; antrasis leid.: *Ožkabilių dainos*, kn. 1, surinko Jonas Basanavičius, parengė Kostas Aleksynas, Leonardas Sauka, (*Jono Basanavičiaus tautosakos biblioteka*, t. 9), Vilnius, 1998.
- D – Darbo dainų skyrius *Lietuvių liaudies dainų kataloge* (skaičius po D rodo dainos tipo numerį).
- DovD – *Dainos*, Jurgio Dovydaičio surinktos ir skiriamos mokykloms, Kaunas, 1931.
- ČtLD – *Lietuvių liaudies dainos: Rinktinė = Литовские народные песни: Избранное*, paruošė J. Čiurlionytė, Vilnius, 1955.
- JLD – *Lietuviškos dainos užrašytos par Antaną Juškevičę*, t. 1–3, Kazanė, 1880 [t. 1–2], 1882 [t. 3]; antrasis leid.: *Lietuviškos dainos*, t. 1–3, užrašė Antanas Juška, Vilnius, 1954.
- JSD – *Lietuviškos dainos užrašytos par Antaną Juškevičę ir išspausdintos par Joną Juškevičę*, Petropylė, 1883; antrasis leid.: *Lietuviškos svotbinės dainos*, t. 1–2, užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos, Vilnius, 1998.
- KlvD – *Prusijos Lietuvių Dainos*, surinko <...> Vilius Kalvaitis, Tilžėje, 1905; antrasis leid.: *Prusijos lietuvių dainos*, surinko Vilius Kalvaitis, Vilnius, 1998.
- KDLD – *Dainavos krašto liaudies dainos*, surinko prof. V. Krėvė-Mickevičius, Kaunas, 1924.
- LLD – *Lietuvių liaudies dainynas*, t. 2: *Vestuvinės dainos*, kn. 1: *Piršlybų dainos*, parengė B. Kazlauskienė, melodijas parengė Z. Puteikienė, Vilnius, 1983; *Lietuvių liaudies dainynas*, t. 4: *Vestuvinės dainos*, kn. 2: *Sutartuvių – jaunojo išleistuvių dainos*, parengė B. Kazlauskienė ir B. Stundžienė, melodijas parengė Z. Puteikienė, Vilnius, 1988.
- LTt – *Lietuvių tautosaka*, t. 1: *Dainos*, medžiagą paruošė V. Barauskienė, B. Kazlauskienė, B. Uginčius, Vilnius, 1962.
- SIS – *Sutartinės: Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos*, t. 1–3, sudarė ir paruošė Z. Slaviūnas, Vilnius, 1958 [t. 1–2], 1959, [t.] 3.
- TD – *Tautosakos darbai*, 1938–1940, [t.] 4–7.
- TŽ – *Tauta ir žodis*, kn. 1–3, Kaunas, 1923–1925.
- V – Vestuvių dainų skyrius *Lietuvių liaudies dainų kataloge* (skaičius po V rodo dainos tipo numerį).

LITERATŪRA

- Baldauskas Juozas 1935. Pirktinės vestuvės, *Mūsų tautosaka*, t. 10; 1936 m. studija buvo išleista atskira knyga.
- Baldžius Juozas 1940. Vogtinės vestuvės, *Darbai ir dienos*, Nr. 9, p. 3–128.
- Balys Jonas 1943. Senoviškos lietuvių vedybos, *Naujoji Lietuva*, Nr. 75–76.
- 1979. *Vaikystė ir vedybos: Lietuvių liaudies tradicijos*, Silver Spring.
- Bartsch Christian 1886. *Dainu balsai: Melodieen litauischer Volkslieder*, Bd. 1, gesammelt und mit Textübersetzung, Anmerkungen und Einleitung im Auftrage der Litauischen Litterarischen Gesellschaft herausgegeben von Christian Bartsch, Heidelberg; papildytas antrasis leid.: Ch. Bartschas. *Dainų balsai*, parengė J. Čiurlionytė, L. Burkšaitienė, V. Daniliauskienė, Vilnius, 2000.

- Brand Johann Arnold von 1702. *Reysen durch die Marck Brandenburg, Preussen, Churland, Liefland, Pleßcovien, Groß-Naugardien, Tweerien und Moscovien* <...>, Wessel.
- Brazys Teodoras 1920. *Apie tautines lietuvių dainų gaidas (melodijas)*, Kaunas.
- 1924. Lietuvių liaudies daina vestuvėse, *Tauta ir žodis*, t. 2, p. 221–223.
- Buračas Balys 1935. Kupiškėnų vestuvės, *Tautosakos darbai*, t. 1, p. 195–278.
- Būtėnas Petras 1924. Vestuvių apeigos, *Tauta ir žodis*, t. 2, p. 164–189.
- Čepienė Irena 1972. Vestuvių papročiai, kn.: *Kernavė*, Vilnius, p. 208–219.
- 1989. Krokšlio kaimo vestuvių papročiai, kn.: *Dubičiai*, Vilnius, p. 174–182.
- Četkauskaitė Genovaitė 1963. Lietuvių dainuojamosios tautosakos melodijos, kn.: *Lietuvių tautosakos apybraiža*, Vilnius, p. 277–307.
- Čilvinaitė Marija 1935. Vestuvės Upynos apylinkėse, *Gimtasai kraštas*, Nr. 2 (6), p. 294–301; Nr. 3–4 (7–8), p. 371–378.
- Čiurlionytė Jadvyga 1969. *Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai*, Vilnius.
- Gervais Ludwig 1795. *Notizen von Preussen*, Bd. 1, mit besonderer Rücksicht auf die Provinz Litauen, Königsberg.
- Gisevius Eduardas 1847. Beschreibung einer Littauisch-Tilsenishen Heimführung, *Neue Preussische Provinzial-Blätter*, Bd. IV, p. 144–152, 209–217; antrasis leid.: E. Gizevijus. Tilžiškių lietuvininkų parvedliavimo aprašymas, kn.: *Lietuvininkai: Apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktame amžiuje*, paruošė Vacys Milius, vertė Vytautas Jurgutis, Vilnius, 1970, p. 148–164.
- Glagau Otto 1869. *Litauen und die Litauer*, Tilsit.
- Greimas Algirdas Julius 1990. *Tautos atminties beiėškant: Apie dievus ir žmones*, Vilnius, Chicago.
- Jokimaitienė Pranė 1970. *Lietuvių liaudies vaikų dainos*, Vilnius.
- Jonynas Ambraziejus 1962. Lietuvių liaudies dainos: (Darbo, kalendorinės, šeimos apeigų, vestuvinės, vaikų dainos ir kt.), kn.: *Lietuvių tautosaka*, t. 1: *Dainos*, Vilnius.
- 1963. Šeimos apeigų ir papročių dainos, kn.: *Lietuvių tautosakos apybraiža*, Vilnius, p. 158–187.
- Jucevičius Adomas Liudvikas 1846. *Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów*, skreślona przez Ludwika z Pokiewia, Wilno; Liudvikas Adomas Jucevičius. *Raštai*, Vilnius, 1959.
- Juška Antanas 1880 (1955). *Svotbinė rėda velūnyčiu liėtūviu*, surašyta par Antaną Juškėvičę 1870 metų = *Свадебные обряды Велѣнских литовцев*, записанные Антоном Юшкевичем в 1870 году, Казань; antrasis leid.: *Lietuviškos svotbinės dainos*, t. 2, užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos, Vilnius, 1955, p. 285–376.
- Karaliūtė Elena 1989. Vestuvių papročiai, kn.: *Gervėčiai*, Vilnius, p. 162–175.
- Kazlauskienė Bronė 1976. *Lietuvių liaudies dainų katalogas*, t. 2: *Vestuvinės dainos jaunosios pusėje*, Vilnius.
- 1977. *Lietuvių liaudies dainų katalogas*, t. 3: *Vestuvinės dainos jaunojo pusėje*, Vilnius.
- Kazlauskienė Bronė, Sauka Leonardas 1983. Piršlybų dainos, kn.: *Lietuvių liaudies dainynas*, t. 2: *Vestuvinės dainos*, kn. 1, Vilnius, p. 16–36.
- Krėvė-Mickevičius Vincas 1930. Dzūkų vestuvės, *Mūsų tautosaka*, t. 2, Kaunas.
- Kuntze A. 1884. *Bilder aus dem Preussischen Litauen*, Rostock.
- Lasickis Jonas 1969. *Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus*, paruošė Juozas Jurginis, Vilnius.
- Lepner Theodor 1744. *Der preussische Littauer*, Danzig.
- Mannhardt Wilhelm 1936. *Letto-Preussische Götterlehre*, Rīga.
- Mickevičius Juozas 1933. Žemaičių vestuvės, *Mūsų tautosaka*, t. 7, Kaunas, p. 47–125.
- Misevičienė Vanda 1972. *Lietuvių liaudies dainų katalogas*, t. 1: *Darbo dainos. Kalendorinių apeigų dainos*, Vilnius, 1972.
- Niemi Aukusti Robert 1932. Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai, kn.: *Mūsų tautosaka*, t. 9, Kaunas.
- Prătorius Matthäus 1871. *Deliciae Prussicae, oder Preussische Schaubühne*, hrsg. von W. Pierson, Berlin.
- Recessus generalis... 1639. *Recessus generalis der Kirchen Visitation Insterburgischen und anderen Littawischen Embter im Herzogthumb Preussen*, Königsberg.

- Rhesa L. 1825. Betrachtung über die litthauische Volkslieder, in: L. J. Rhesa. *Dainos oder Littauische Volkslieder*, Königsberg, p. 324–355; lietuvių kalba: Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimas, kn.: Liudvikas Rėza. *Dainos*, Vilnius, 1958, p. 327–363.
- Sabaliauskienė Rožė 1986. Puvočių kaimo vestuvių papročiai, kn.: *Atbėga elnias devyniaragis: Rožės Sabaliauskienės tautosakos ir etnografijos rinktinė*, Vilnius, p. 297–337.
- Sauka Donatas 1970. *Tautosakos savitumas ir vertė*, Vilnius.
- 1982. *Lietuvių tautosaka*, Vilnius.
- Sauka Leonardas 1958. Apie vestuvinių dainų savitumus, *Pergalė*, Nr. 1, p. 141–163.
- 1968. Lietuvių vestuvinės dainos: (XIX a. – XX a. pradžia), kn.: *Literatūra ir kalba*, t. 9, Vilnius, p. 7–296.
- 1978. *Lietuvių liaudies dainų eilėdara*, Vilnius.
- 1988. Nuo sutartuvių iki jaunojo išleistuvių, kn.: *Lietuvių liaudies dainynas*, t. 4: *Vestuvinės dainos*, kn. 2, Vilnius, p. 7–28.
- Slaviūnas Zenonas 1955a. A. Juškos „Svotbinės dainos“, kn.: *Lietuviškos svotbinės dainos*, t. 1, užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos, Vilnius, p. 5–20.
- 1955b. „Svotbinės rėdos“ tautosaka ir papročiai, kn.: *Lietuviškos svotbinės dainos*, t. 2, užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos, Vilnius, p. 5–24.
- Sruoga Balys 1927. *Dainų poetikos etiudai*, Kaunas.
- 1957. „Šarūnas“ valstybės teatre, kn.: Balys Sruoga. *Raštai*, t. 6: *Literatūra ir tautosaka. Drama ir teatras. Atsiminimai*, Kaunas, p. 395–434.
- Tetzner F. 1910. *Die Brautwerbung der Balten und Westslawen*, Globus.
- Valančius Motiejus 1869. *Palangos Juzė*, [s. l.].
- 1972. *Raštai*, t. 1, Vilnius.
- Vėlius Norbertas 1983. *Senovės baltų pasaulėžiūra: Struktūros bruožai*, Vilnius.
- Vyšniauskaitė Angelė 1964. Šeimos buitės ir papročiai, kn.: *Lietuvių etnografijos bruožai*, Vilnius, p. 448–526.
- Wagner Erhardus 1621. *Vita et mores Lithvanorum in Borussia sub districtu Insterburgensi et Ragnitensi*, Königsberg; naujasis leid.: *Prūsijos lietuvių, gyvenančių Įsruties ir Ragainės apskrityje, buitės ir papročiai*, iš lotynų k. vertė Arvydas Baronas, Vilnius, 1999.
- Балтрамайгис С. 1877. *Литва: Очерки из народного быта литовцев. Свадьба*, СПб.
- Вольтер Эдуард 1888. Об изучении семейного быта литовско-жемайтского народа, kn.: *Памятная книжка Ковенской губернии на 1889 год*, Ковна, p. 282–308.
- Иванов Вячеслав, Топоров Владимир 1974. *Исследования в области славянских древностей*, Москва.
- Пропп Владимир 1946. *Исторические корни волшебной сказки*, Ленинград.
- Топоров Владимир 1972. К происхождению некоторых поэтических символов (Палеолитическая эпоха), kn.: *Ранние формы искусства*, Москва, p. 77–104.
- 1980. Древо мировое, kn.: *Мифы народов мира: Энциклопедия*, т. 1, Москва, p. 398–406.
- Этнаграфія... 1989. *Этнаграфія Беларусі*, Мінск.